

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

ALMAN YAYILMACILIĞI VE JEOPOLİTİĞİ

Arif YAYILKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÖZLÜ

Çankırı - 2017

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ALMAN YAYILMACILIĞI VE JEOPOLİTİĞİ

Arif YAYILKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÖZLÜ

ankırı - 2017

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Bildirimi	v
Tez Kabul ve Onay	vi
Önsöz	vii
Özet	viii
Summary	ix
Kısaltmalar	x
Şekil Listesi	xi
 GİRİŞ	 1
 BÖLÜM 1 : JEOPOLİTİK	 3
1.1. JEOPOLİTİK	3
1.1.1. Jeopolitiğin Tanımı	4
1.1.2. Jeopolitiğin Unsurları	6
1.1.3. Jeopolitiğin Tarihi Gelişimi	9
1.1.4. Jeopolitik Bilimine Katkı Sağlayan Önemli Kuramcılar	11
1.1.4.1. Friedrich Ratzel (1844-1904)	11
1.1.4.2. Rudolf Kjellen (1864-1922)	12
1.1.4.3. Alfred T. Mahan (1841-1914)	13
1.1.4.4. Karl Haushofer (1869-1946)	14
1.1.4.5. John Mackinder (1861-1947)	15
1.1.4.6. Nicholas Spykman (1883-1943)	16
1.2. STRATEJİ	17
1.2.1. Stratejinin Tanımı	17
1.2.2. Stratejinin Tarihi Gelişimi	19
1.3. JEOSTRATEJİ	25
1.4. SİYASİ COĞRAFYA	27
1.4.1. Coğrafi Konum	28
1.4.2. Jeopolitik Konum	29
1.5. MİLLİ GÜÇ	31
1.5.1. Politika	34
1.5.2. Dış Politika ve Uluslararası Politika	37
1.5.3. Güç Merkezleri	38
1.6. EKONOMİK GÜÇ	42
1.7. JEOPOLİTİK TEORİLER	46
1.7.1. Kara Hâkimiyet Teorisi	46
1.7.2. Deniz hâkimiyet Teorisi	47
1.7.3. Kenar Kuşak Teorisi	48
1.7.4. Hava Hâkimiyet Teorisi	49
 BÖLÜM 2 : ALMAN YAYILMACILIĞI	 54
2.1. XIX. YÜZYILDA AVRUPA	56
2.2. ALMAN BİRLİĞİNİN KURULMASI	58
2.3. XIX. VE XX. YY'DA FİKRÎ, SİYASÎ VE İKTİSADÎ AKIMLAR	64
2.3.1. Liberalizm	65
2.3.2. Kapitalizm	65
2.3.3. Sosyalizm	66

2.3.4.	Komünizm	66
2.3.5.	Emperyalizm	67
2.3.6.	Nasyonalizm	67
2.3.7.	Faşizm	67
2.3.8.	Nasyonal Sosyalizm	68
2.4.	ALMAN YAYILMACILIĞI VE JEOPOLİTİĞİ	70
2.4.1.	ALMAN JEOPOLİTİĞİ	73
2.4.1.1.	Alman Jeopolitiğini Etkileyen Jeopolitikçiler ve Liderler	75
2.4.1.2.	II. Friedrick (Büyük Friedrick) (1712 – 1786)	76
2.4.1.3.	Otto Von Bismarck (1815 – 1898)	77
2.4.1.4.	Karl Ernst Haushofer ve Lebensraum Teorisi	77
2.4.1.5.	Adolf Hitler (1889 – 1945)	78
2.4.2.	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI	82
2.4.2.1.	I. Dünya Savaşının Nedenleri	82
2.4.2.2.	Batı Cephesi	87
2.4.2.3.	Doğu Cephesi	89
2.4.2.4.	Osmanlı Cephesleri	90
2.4.2.5.	Deniz Savaşları	94
2.4.2.6.	I. Dünya Savaşının Sonuçları	96
2.4.2.7.	Jeopolitik Analiz	97
2.4.3.	İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI	99
2.4.3.1.	II. Dünya Savaşının Nedenleri	99
2.4.3.2.	Mihver Güçlerinin Üstünlüğü	106
2.4.3.3.	Müttefiklerin Dengeyi Sağlaması	114
2.4.3.4.	II. Dünya Savaşının Sonuçları	119
2.4.3.5.	Jeopolitik Analiz	125
2.4.3.6.	I. ve II. Dünya Savaşının Jeopolitik Analizi	127
SONUÇ	129	
KAYNAKÇA.....	133	

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Alman Yayılmacılığı ve Jeopolitiği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

07 / 02/ 2017

Arif YAYILKAN

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Arif YAYILKAN tarafından hazırlanan *Alman Yayılmacılığı ve Jeopolitiği* başlıklı bu çalışma, 07 /02 /2017 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oy birliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Ahmet GÖZLÜ İmza:

Üye : Prof. Dr. Mustafa ERAVCI İmza:

Üye : Yrd. Doç. Dr. Aydın EFE İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 19/01/ 2017 tarih ve 03/01 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Küresel politikalarda söz sahibi olan devletler arasında bir “güç mücadelesi” şeklinde Tezâhür etmekte olan *uluslararası ilişkilerde* ve politik gündemde popülerliği giderek artan “jeopolitik”, “jeostrateji”, “politik güç”, “güç merkezleri” gibi kavram ve kuramlar akademik ve entelektüel çevreler kadar toplumun her kademesindeki bireylerin de ilgisini çekmekte ve bu konuda toplumsal bilinç alanı gelişmektedir. Çoğunlukla birbirine karıştırılan ve farklı yorumlamalara uğrayan bu kavramlar hakkında ülkemizde son zamanlarda ciddi çalışmalar yapılmaktadır.

Özellikle dünyada ve ülkemizin bulunduğu bölgede, politik birimler (devletler) arasında rekabetin derinleştiği, dinamik ilişkilerin arttığı bir süreçten geçerken, politika ve gündemimizi sıkça meşgul eden bu terimlerin kavranmasında genel bir perspektif belirleyebilmek önem kazanmaktadır.

Dünya ve ülke politikalarına yön veren jeopolitik biliminin ortaya çıktığı dönemde yaşanan *Alman yayılmacılığı* ve *iki büyük dünya savaşı*, üretilen jeopolitik politika ve kuramların testleri ve uygulamalarını içerisinde barındırmaktadır. Çalışma; bu örnekler üzerinden, geçmişten günümüze uzanan küresel ve bölgesel politikaların sebep-sonuç ilişkileri ile birlikte analiz edilmesinde ve günümüzde yaşanan olaylara ve politik gelişmelere ışık tutmakta yardımcı olacaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ilk günden itibaren yoğun temposundan zaman ayırarak her daim yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet Gözlü’ye; değerli öneri ve katkılarından dolayı Prof Dr. Mustafa Eravcı hocama ve manevî desteklerinden dolayı Doç Dr. Ahmet Özcan hocam ve Yrd. Doç. Dr. Aydın Efe hocam başta olmak üzere eğitimimde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

07.02. 2017

Arif YAYILKAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Alman Yayılmacılığı ve Jeopolitiği
Tezin Yazarı : Arif Yayılkan
Danışman : Ahmet Gözlü
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı : Yakın Çağ Tarihi
Kabul Tarihi : 07.02.2017
Sayfa Sayısı : 11 +132 +11
ÖZET XX. yüzyılın başları, savaş makinelerinin insan katliamını seriye bağladığı, milyonlarca insanın cephede ve bir o kadar sivilin de evinde bombalanarak imha edildiği, Alman kamplarında beş milyondan fazla sivilin katliama uğradığı, Rusya’da 6 milyondan fazla insanın devrimden öldüğü, kelimelerin hatta rakamların bile ifade edemeyeceği kadar büyük yıkımlara sahne olmuş savaşlarla hatırlanır. Birincisinde 20 milyon, İkincisinde 50 milyondan fazla insanın ölmesine sebep olan bu Dünya Savaşlarının nedenleri nelerdi acaba? Almanya sık sık Paris’i işgal etmeyi alışkanlık haline getirip, tutku mu edinmişti? Yoksa temel konuları dünya hâkimiyetine dayalı olan bir bilim ve bu bilime ilişkin teorilerin etkisi var mıydı acaba? Günümüze gelindiğinde ise dünyanın çeşitli coğrafyalarında süren iç savaş ve terör olaylarının gerçek sebeplerinin arkasında hangi dinamikler bulunuyor? Jeopolitik nasıl doğdu, hedefleri nedir? Ülkeleri, liderleri ve dünya politikalarını nasıl etkiler? Alman yayılmacılığı ile jeopolitik kuram arasında nasıl bir bağlantı vardır? Bu sorular ve bu sorulara verilen olası yanıtlar çerçevesinde bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır; birinci bölümde jeopolitik kuramın tarihçesi, teorisyenleri ve ilgili teorisyenlerin temel düşünceleri, ikinci bölümde ise Alman Yayılmacılığı ve sebep olduğu savaşlar üzerinden jeopolitik uygulamaları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda bu çalışmada Alman jeopolitik aygıtı ile Alman Yayılmacılığı vurgulanmış olmaktadır.
Anahtar Kelimeler: <i>Jeopolitik, Jeostrateji, Strateji, Millî Güç, Siyasî Coğrafya, Alman Yayılmacılığı, Alman Jeopolitiği, Hitler, II. Dünya Savaşı, Nasyonal Sosyalizm.</i>

**Çankırı Karatekin University Graduate School of Social Sciences Abstract
of Master's Thesis**

Title of the Thesis: <i>German Expansionism And Geopolitics</i>	
Author	: Arif Yayılkan
Supervisor	: Ahmet Gözlü
Department	: History
Sub-field	: Recent History
Date	: 07.02.2017
SUMMARY The beginning of 20th century is remembered by wars which caused major destructions which words even numbers can't describe such as war machines killing people serially, millions of people dying on the fronts and same number of civilians killed by bombs in their homes, more than five million civilians murdered in German camps, more than 6 million people killed in the revolution in Russia. What are the reasons for the World Wars that caused the death of 20 million people during the first one and 50 million people during the second one? Had Germany made it a habit to occupy Paris and turned it into a desire/passion? Or did the science and theories of this science which had its basic issues based on world domination an effect? And today what are the real dynamics of ongoing civil wars and terror incidents through out the world ? How was geopolitics born and what is its goals? How does it effect countries, leaders and world politics? How does German expansionism and geopolitic theories connect? This work comprises of two main chapters within the framework of these questşons and the possible answers; the first chapter focus on the history of geopolitic theory, theoreticians and their fundamental ideas, the second chapter is about German expansionism and geopolitical practices through the wars this expansionism caused. In this context this work emphasises German geopolitic tools and German expansionism.	
Keywords: <i>Geopolitics, Geostrategy, Strategy, National Power, Political Geography, German Expansionism, German Geoplitics, Hitler, II World War, National Socialism.</i>	

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
APEC	Asia-Pacific Economic Cooperation
BM	Birleşmiş Milletler
CENTO	Central Treaty Organization
Çev.	Çeviren
GESTAPO (Gheime Staatspolizei)	Gizli Polis
LUTFWAFFE	Alman Hava Kuvvetleri
NAFTA	North American Free Trade Agreement
NATO	Nort Atlantic Treaty Organization
RAF	İngiliz Hava Kuvvetleri
SEATO	Southeast Asia Treaty Organization
t.y.	Tarih Yok
USAAF	Amerikan Hava Kuvvetleri
WEHRMACHT	Alman Silahlı Kuvvetleri

ŞEKİL LİSTESİ

Resim – 1. Friedrich Ratzel.....	11
Resim – 2. Rudolf Kjellen	12
Resim – 3. Alfred T. Mahan	13
Resim – 4. Karl Haushofer	14
Resim – 5. John Mackinder	15
Resim – 6. Nicholas Spykman	16
Resim – 7. Kara Hâkimiyet Teorisi Haritası	47
Resim – 8. Kenar Kuşak ve Kalpgâh Haritası.	49
Resim – 9. Alman Jeopolitiğinin Tıkanıklığı	74
Resim – 10. II. Friedrich	76
Resim – 11. Otto Von Bismarck	77
Resim – 12. Adolf Hitler	78
Resim – 13. Berlin Olimpiyat Stadyumu	80
Resim – 14. Schwerer Gustav	81
Resim – 15. Batı Cephesinde Alman Tutsaklar	87
Resim – 16. İngiliz Topçusu Alman Siperlerini Bombalıyor	88
Resim – 17. Selanik’te Gaz Maskeli Hint Askerler Eğitim Yaparken	89
Resim – 18. Osmanlı Makineli Tüfek Birliği Gazze Şeridi’nde Beklerken	92
Resim – 19. Nazi Mitingi	102
Resim – 20. Bismarck Savaş Gemisi	103
Resim – 21. Adolf Hitler ve İtalyan Başbakanı Benito Mussolini Münih’te	105
Resim – 22. Heinkel He 111	107
Resim – 23. Churchill Bombardıman Ardından Londra’yı İncelerken	109
Resim – 24. Messerschmitt Me 262	112
Resim – 25. Pearl Harbor Baskın Öncesi	113
Resim – 26. Normandiya Çıkartmasından Bir Görüntü	116
Resim – 27. Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı’ndaki Saldırıları	117
Resim – 28. Yahudi Katliamından Görüntüler ve Almanya’nın Auschwitz Kamplarında İnsanların Fırınlanması	118

GİRİŞ

Tarih çok yönlü ve çok devletli strateji ve hedeflerin kesiştiği, birleştiği ve çatıştığı etkenler ve unsurlar üzerine kurulu faaliyetlerle şekillenmiş ve şekillenmektedir. Bu faaliyetler ülkelerin coğrafya, tarih, kültür gibi kaynaklarından etkilenmekte ve güç almaktadır. Dünyada ve ülkelerde karar alıcılar, yöneticiler ve politikacılar bu etkenler etrafında hareket etmektedirler.

Günümüzün yönetici ve politikacıları, olayların, strateji ve politikaların hızlı değiştiği, teknoloji, ticaret, strateji ve politika alanlarında hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı bir belirsizlik ortamında mücadele etmek durumundadırlar. Bilgiye daha kolay ulaşılması sürekli olarak strateji ve politikaların değişmesine, dost, düşman, müttefik herkesin daha karmaşık ve çoklu politika ve stratejiler üretmesine, daha dinamik, daha değişken ve öngörülemez hedefler belirlemesine neden olmaktadır. Bir tarafta binlerce yıllık ilkeler, uluslararası anlaşmalar, diğer tarafta menfaat ve güce dayalı yönetim faaliyetleri, öngörülemeyen çatışmalar, ekonomik bunalımlar ve savaşlar nedeniyle ülkeler arası ilişkiler birbirine girmekte ve bu durum ülke yönetim kadrolarının sürekli uyanık ve dikkatli olmasını gerektirmektedir.

Yaşanan her olay, politika veya yenilik eşzamanlı olarak dünyanın her tarafından haber alınmakta ve tüm toplumları etkilemektedir. Ülkeler her zamankinden daha dinamik ve değişken etkenlerin çevresinde yönetilmek durumundadırlar. Bu karmaşa ve belirsizlik ortamının etkenlerinden en önemlisi ise bazı bölgelerin yönetilmesinde ve menfaatlerinin korunmasında avantaj sağlarken bazı bölgeleri kısıtlayan, *dünyanın coğrafi yapısından kaynaklanan özelliklerdir*.¹ Coğrafi konum, siyasî coğrafya gibi bilimlerin konusu olan bu özellikler ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki gücünü belirlemektedir. Bunların yanında geçmişten günümüze kadar gelişerek, değişerek gelen ve fizikî coğrafyanın bu özelliklerine göre belirlenen politikalar, stratejiler ve teoriler, ülkeler arası çatışma ve savaşlarda kullanılagelmiş ve günümüzde de önemlerini ve etkilerini korumaktadır. Ülkeler arası ilişkilerde etkili olan tüm bu güç ve denge unsurları ve bu unsurlara bağlı yönetim stratejileri, *jeopolitik* biliminin konusunu oluşturmaktadır.

¹ Suat İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s.72.

Jeopolitik biliminin önem kazanmaya başlamasıyla teorisyenler dünya hâkimiyetini hedefleyen teoriler üretmeye başlamış ve *küresel jeopolitik teoriler*, hem ülkelere dünya hâkimiyeti için önemli ipuçları sağlarken hem de bu hedeflere erişmek için yayılmacı siyâsetin meşruiyet zemini olarak kullanılmışlardır.²

Jeopolitik, jeostrateji, siyasî coğrafya, dış politika gibi kavramlar bazen birbirine karıştırılmaktadır. Bu çalışmada bu kavramların temel anlamlarına ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Bu kavramlara yönelik bir bilinç alanı oluşturmak dünyaya küresel güçlerin ve toplum liderlerinin gözüyle bakılmasına yardımcı olacaktır.

*“Strateji, jeostrateji ve jeopolitik kavramlarının tanımları kesin bir şekilde yapılamasa da en önemli özelliklerinin geleceğe ilişkin projeksiyonlar sunabilmeleri olduğu söylenebilir. Bu kavramlar “statik” olguların incelenmesinden öte uygulamaya kılavuzluk etme iddiasındaki kavramlardır.”*³

Mevcut şartlar altında devletlerin ileriye görmesi ve geleceğe dair daha güçlü adımlar atması için, bu stratejilerin, kavramların, güç ve denge unsurlarının, teori ve projelerin doğru bilinmesi, analiz edilip başarı ile kullanılması, dezavantajlı durumların önlemlerinin alınması gerekmektedir. Bu noktada devreye jeopolitik, jeostrateji ve strateji, siyasî coğrafya ve diplomasi gibi disiplinler girmektedir.

Özellikle son yüzyıldaki gelişmeleri ve günümüze yansıyan sorunları algılayabilmek için *jeopolitik vizyon* sahibi olmak gerekmektedir.⁴

² Burak Karakuş, *Yeni Jeopolitik Dengeler ve Türk Dünyası*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Malatya, 2013, s.103.

³ Bilal Karabulut, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*, Barış Kitabevi, Ankara, 2013 s.9.

⁴ Atilla Sandıklı, *Jeopolitik ve Türkiye Riskler ve Fırsatlar*, Bilgesam Yayınları, 2011, s.1.

BİRİNCİ BÖLÜM

JEOPOLİTİK

1.1. JEOPOLİTİK

Temel olarak ülkelerin coğrafi özellikleri ile politik faaliyetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı olan jeopolitik, ülkenin coğrafi faktörleri ile millî gücü, ekonomik, siyasî, politik ve askeri yapısı, ulusal ve uluslararası amaç ve hedefleri arasındaki ilişkileri konu alır. “*Jeopolitik, dünya coğrafyasını, coğrafi yapı ve evrensel değerleri inceleyerek, dünya, bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar.*”⁵

Ülkeyi ve dünyayı yönlendiren politikaları inceleyen bu bilimin toplumun her düzeyindeki bireyleri tarafından öğrenilmesi, toplumsal bilinç ve millî şuur oluşması açısından önemlidir.

Ülkelerin geleceğine dair belirlenmiş hedefleri, idealleri, planları, projeleri vardır ve olmalıdır. Bu plan ve programlar “Strateji”, “Millî Strateji”, “Millî Hedef”, “Yüksek Strateji” ve “Büyük Strateji” gibi tanımlarla ifade edilebilir.⁶ Bu program ve faaliyetlerin, ülkenin, bölgenin ve dünyanın coğrafi özellikleriyle olan ilişkileri, uluslararası güç dengeleri ve beşerî faktörlerin de etkisi dikkate alınarak yapılmasında jeopolitik etkilidir.⁷

XIX. yüzyılın sonunda siyasî coğrafya konusundaki çalışmalar ile jeopolitiğin zemini oluşmuştur.⁸ Bu dönemde buhar gücü ve ardından sanayinin gelişmesi ile savaş teknolojileri ve savaş stratejilerinde ezberler bozulmaya başlamış, coğrafi özelliklerin etkisi değişmiş, yeni stratejiler ortaya çıkmıştır. Böylece coğrafya ve teknoloji ile birlikte politika da daha aktif hale gelerek daha karmaşık ilişkiler ve savaşlar başlamıştır. Politik sistemlerde, teknolojiye ve iletişimdeki gelişmelerle beraber

⁵ İsmail Hakkı Işcan, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 2 (Yaz 2004), s. 52.

⁶ Erdal Akkaya, *Türk Ordusundaki Stratejik Ve Doktriner Değişiklikler*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara, 2006 s.11.

⁷ Atilla Sandıklı, *Jeopolitik Ve Türkiye Riskler Ve Fırsatlar*, Bilgesam Yayınları, Rapor No: 27, s.1-2.

⁸ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.34.

sömürgecilik ve fikir akımlarının etkisiyle jeopolitik bilimi ortaya çıkmıştır.⁹ Özellikle I. Dünya Savaşında yaşananların beklentilerden çok farklı olması, coğrafya üzerine yoğunlaşan askeri ve akademik liderlerin yeni yöntemler arayışı, jeopolitiğin gelişmesinde etkili olmuştur.

1.1.1. Jeopolitiğin Tanımı

Jeopolitik kısaca coğrafyaya dayalı politika veya coğrafyanın yönetilmesi olarak tanımlanabilir.¹⁰ Geniş bir alanı, farklı konu ve tarifleri kapsadığı için jeopolitiğin herkesçe kabul edilmiş bir tanımı yapılamamıştır.

“En genel tanımı itibari ile coğrafyanın yönlendirdiği dış politika olarak nitelendirilen jeopolitik bilimi, tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlarda kullanılarak bazen bir ülkenin genişleme/yayılma politikasının mantıksal bazen de hegemon olma iddiasındaki bir ideolojinin ahlaksal temelini oluşturmuştur.”¹¹

Jeopolitik, terim olarak “geo” ve “politika” kelimelerinden oluşur. “Geo”; yer, coğrafya anlamındadır. “Polis” kelimesinden türemiş “politikos” ise şehir devleti, site devleti anlamında olup, jeopolitik, devlet ve onun faaliyetlerinin icra edildiği yer arasındaki ilişkiyi ve diğer devletler arasındaki siyasî ve coğrafi ilişkilerini ve politikalarını ifade eder.¹² Jeopolitik hakkında yapılan çeşitli tanımlar şunlardır;

Jeopolitik, coğrafyanın sağladığı her türden güç kaynaklarının politikaya etkisi ve yön vermesidir.¹³

Jeopolitik, bir ulusun ya da uluslar topluluğunun bölgelerinin coğrafi özelliklerini ve uluslararası güç merkezlerini de dikkate alarak politika belirlemek amacıyla yaptıkları değerlendirmelerdir.¹⁴

⁹ Ruhsar Müderrisoğlu, *Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara, 2004. s.11.

¹⁰ Mustafa Kocakenar, (t.y.), “Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler”, s.1, Erişim Tarihi: 01.02.2016, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf f_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf

¹¹ Kocakenar, **a.g.m.**, s.21.

¹² Ahmet Gözlü, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011, s.65-66.

¹³ Mert Bayat, *Millî Güç Ve Devlet*, Belge Yayınları, İstanbul, 1986, s.449.

¹⁴ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.36.

Jeopolitik, yeryüzü münasebetlerinin siyasî gelişmelerle ilişkisidir (C.Haushofer).¹⁵ Jeopolitiği kısaca coğrafyanın siyasî yorumu olarak tanımlamak mümkündür.¹⁶

Kjellen'e göre jeopolitik, coğrafi konum itibarıyla devletin varlığının doğa kanunları ve insan davranışları açısından incelenmesidir.¹⁷

Yapılan tanımların genelinde; devlet, coğrafya, politika sözcükleri kullanılmıştır. Bu üç kavram dikkate alınarak yapılacak her tanım jeopolitiği genel olarak açıklamaktadır.¹⁸ Ayrıca tanımlar genel olarak jeopolitiği *coğrafi determinizm* olarak ele almıştır.¹⁹

*“Geniş kullanımına rağmen jeopolitik kavramı çelişkilidir. Bazı düşünürlere, jeopolitiğin coğrafi bir determinizmin ham biçimini hissettirdiğini, diğer bazı düşünürlere ise uluslararası saldırganlığı meşrulaştırmaktan başka bir şeyi temsil etmediğini ileri sürerler.”*²⁰

Jeopolitiğin tanımında şu kavramların bulunması gerekir;

- Coğrafya, doğa ile ilişkiler
- Devletler arası ilişkiler
- Tarihi gelişmeler
- Güvenlik
- Millî hedefler
- Millî Güç Unsurları
- İstihbarat ve Geleceğe ait tahminler
- Politikaya yön verme

Bu sayılan kavramlardan birinin olmadığı tanım eksik kalacaktır. Bu unsurlara göre bir tanım yapıldığında jeopolitik; *bir devletin ve müttefiklerinin, millî hedeflerine ulaşmak ve ulusal çıkarlarını korumak amacıyla, ülkelerin ve bölgelerin, coğrafi özellikleri ve devletler arası ilişkileri ile ilgili politika ve faaliyetlerini, millî güç unsurları ve tarihi gelişmeler açısından, zamanın uluslararası güç dengelerini*

¹⁵ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.35.

¹⁶ Burak Çınar, “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü”, *Akademik Bakış*, Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014, s.41.

¹⁷ Sibel Turan, *Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1992, s.8.

¹⁸ Suat İlhan, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”. *Avrasya Dosyası*, 2002, Cilt: 8, Sayı: 4, s. 319

¹⁹ Turan, **a.g.e.**, s.7.

²⁰ Karabulut, **a.g.e.**, s.29.

dikkate alarak inceleyen, geleceğe ait tahminler yürüterek, millî güvenlik ve politikalara yön veren bilimdir.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi jeopolitik ülkenin bulunduğu coğrafyanın, bölgenin veya dünya üzerindeki konumunun ulusal gücüne etkileri ve ulusal gücünü oluşturan tüm unsurları inceleyerek ülkenin çıkarlarının korunması ve hedeflerine ulaşması konusunda ülke yönetimine yön vermektedir.

*“Jeopolitik, bugünkü ve gelecekteki politik güç ve politik hedef ilişkisini coğrafi gücü esas alarak inceler, hedefleri ve hedeflere ulaşma şart ve aşamalarını belirler.”*²¹ Coğrafi bilginin bilimsel olarak politika ve uluslararası ilişkilerde kullanılmasını sağlar. Dünyaya bir bütün olarak bakma yeteneğini geliştirir.²²

Jeopolitik üretilen politikaların bilimsel zeminini oluşturur, global politikalara ve diğer ülkelerin politikalarına karşı tedbir alınması, karşı politika üretilmesi, hareket tarzlarının seçilmesi gibi eylemler için bilgi zemini ve düzeni sağlar.²³ *Kara, hava ve deniz jeopolitiğinin politikalara olan etkisi nedir? Hangi sahalarda önemlidir? Hangi bölgeler politikalarda üstünlük sağlar? Hangi bölgelerin hâkimiyeti nasıl sağlanır? Ülkeleri güçlü kılan coğrafi, stratejik, kültürel ve manevî unsurlar nelerdir? Jeopolitik yetersizlikler, duyarlılıklar ve tehditler nelerdir?* gibi soruların çözümünü araştırır.²⁴

1.1.2. Jeopolitiğin Unsurları

Toplumu ve ülkeyi incelemede tek bir faktör veya birkaç faktör yeterli sonuçlara götürmez. Bu sebeple olayların ve politikaların tüm yönleriyle ve etkenleriyle ele alınması jeopolitiğin kapsamıyla olur. Jeopolitiğin en önemli özelliği içeriğinin derinliği ve kapsamıdır.²⁵ *Jeopolitiğin unsurlarından en önemlisi coğrafya ve coğrafi konumdur.* Napolyon, “bir ülkenin coğrafyasını bilmek dış politikasını bilmektir.” derken,²⁶ Spykman ise; “coğrafya, uluslararası ilişkilerde en temel unsurdur; zira en

²¹ Kocakenar, *a.g.m.*, s.5.

²² Karabulut, *a.g.e.*, s.11.

²³ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.37.

²⁴ Karakuş, *a.g.e.*, s.103.

²⁵ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.19.

²⁶ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.27.

kalıcı olan da odur. Bakanlar gelir-gider, hatta diktatörler bile ölür, ama dağlar yerinde kalır”²⁷ ifadesi ile coğrafyanın önemini vurgulamıştır.

Stratejinin temel unsuru olan “Mekân-Kuvvet ve Zaman” jeopolitiğin unsurlarının da başlığını oluşturur. Coğrafyaya bağlı değişmeyen unsurlar *Mekânı*, değişken beşerî unsurlar *Kuvveti* oluşturur ve bunları aktif kılan da *Zaman*’dır.²⁸

Jeopolitiğin temel unsurları;

- Coğrafi Özellik
- Coğrafi Konum
- Stratejik Kaynaklar
- Beşerî Unsurlar (Sosyal, Politik, Ekonomik, Askeri ve Kültürel Unsurlar) şeklinde özetlenebilir.²⁹

Coğrafi unsurlar içinde önemli olanlardan bir tanesi saha unsurudur ve coğrafi bütünlüğü varsa daha çok değer kazanır. Bazen devletin büyüklüğü alanına göre değerlendirilebilir. Alan, yeraltı zenginlikleri, genişliği, çevresine etkisi ile beraber ele alınır. Hitler ve Napolyon’un Rusya’yı işgal edememesinin en büyük nedenlerinden birisi *savunma derinliğidir*.³⁰ Savunma derinliği ya da karasal derinlik coğrafyanın saha unsurunun en önemli faydasıdır.

Jeopolitik tanımlarında pek yer verilme de bilgi akışının ve iletişimin bu derece hızlı olduğu bir devirde istihbarat konusu da jeopolitik için önemli bir unsurdur. Her ne kadar beşerî unsurlar içinde sayılsa da ayrı bir unsur olarak üzerinde durulması faydalı olacaktır. Nitekim alanında uzman kişilerden oluşan bir yönetim grubu ya da iktidar örgütü dahi gereken tüm alanların bilgisine tümünden sahip olmayacaktır. Yönetimde kullanılacak tüm bilgilerin kesintisiz olarak akışının sağlanması gerekir. Bu akışı sağlama fonksiyonu istihbaratın görevidir. İstihbarat ülkenin politika ve stratejilerinin devamlılığını sağlayan bir köprü ve yönetimin gözü kulağıdır. *İstihbarat bilginin hâkimiyetini sağlar*.³¹ Özellikle XX. ve XXI. yüzyıl bilginin

²⁷ Karabulut, **a.g.e.**, s.112.

²⁸ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.42.

²⁹ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 26.

³⁰ Turan, **a.g.e.**, s.16.

³¹ Servet Arslan, *Kaynak Kontrolü Yaklaşımı ile Millî Güç Analiz Modeli Önerisi: Türkiye Örneği*, Genel Kurmay Başkanlığı, Harp Akademileri Komutanlığı, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s.26-27.

hüküm sürdüğü bir çağ olmuştur. Bu çağda bilgi en büyük güç unsuru haline gelmiştir. Bilginin elde edilmesi, işlenmesi, geliştirilmesi ve bir güç olarak kullanılması bu dönemin en önemli gereksinimlerinden biri olmuştur. Bilginin güç olarak kullanılması ve karar vericileri yönlendirmesi en başta *istihbarat birimlerinin* görevidir. Bazı devletlerin başında resmi olarak başkanlar, bakanlar var ise de asıl yönetimin istihbarat ve gizli servislerce idare edildiği bilinmektedir. Ayrıca istihbarat ve özel servislerin yönetim faaliyetlerinde çeşitli fonksiyonları da vardır.

Aslında günümüzde istihbaratın ulusal güç unsurları içinde en başta geldiği görülmektedir. Küresel güçler denilen devletlerin en etkili güç faktörleri ve en çarpıcı başarıları istihbarat ve gizli örgütlerinin faaliyetleri ileler. Bununla birlikte istihbarat tarihin her döneminde etkili olmuştur.³²

Konuyu bir örnekle ele almak gerekirse; tarihteki ilk anlaşma olan Kadeş Anlaşmasının konusu olan Mısır ile Hititler arasındaki savaşta, II. Ramses çölde yakalanan bedeviden alınan istihbarat ile avantaj elde etmek isterken, edinilen istihbaratın tuzak olması nedeniyle ordusunu geniş bir alana dağıtarak savaşın başında çok ağır kayıplar vermiştir.³³ Hatta bu savaşta ve öncesinde istihbarat, jeostrateji, askeri taktikler ve hatta suikast olayları gibi strateji ve jeopolitik konusunda incelenebilecek birçok gelişme yaşanmıştır. Özellikle Hitit Prensinin suikaste uğraması ve tarihin değişmesine sebep olacak olaylar başlaması politika, istihbarat ve jeopolitik bilimlerinin konusudur. Bu örnekte de görüldüğü gibi istihbarat ve özellikle doğru *istihbarat*, tarihin ilk çağlarından bu yana *politika ve strateji için hayati bir öneme haizdir*.

Ülkenin ve jeopolitiğin en önemli unsuru olan coğrafya, ülkenin jeopolitiğini, politikalarını, yalnız fizikî olarak değil, sosyal, ekonomik, askeri ve kültürel yönden de etkiler. Coğrafi unsurların tehdide açık olan, tehdit geldiğinde zarar görecektir, zayıf olan, rakiplerine ve ya başka devletlere göre dezavantajlı yönleri duyarlı yönleridir. Jeopolitiğin değişmeyen unsurlarından birinde oluşan yetersizlik duyarlılığa sebep olur. Duyarlılık bulunan unsur tehdide açık olduğu için dikkat çeker ve hedef olur.³⁴

³² Gönül Güneş, “Teşkilatı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri”, (t.y.), Erişim Tarihi: 29.05.2016, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/04-Gönül-Günes.pdf>, s.103.

³³ Nezihe Araz, *Dünya Tarihi*, Kaynak Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1974. cilt 1 s.37-41.

³⁴ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.71.

Almanya'nın denizlere açılacak yolunun olmaması, karasal derinliğinin olmaması, yeterli yer altı kaynaklarına sahip olmaması gibi.

1.1.3. Jeopolitiğin Tarihsel Gelişimi

Rudolf Kjellen, Jeopolitik kavramını ilk kez “Bir Organizma Olarak Devlet” adlı eserinde kullanarak jeopolitiği Siyasî Coğrafyadan ayırmıştır.³⁵ “*Ancak jeopolitik akıl yürütmenin uzun bir tarihi vardır.*”³⁶

Tarih boyunca devletler, ülkeler coğrafyanın etkisinde kalmıştır. Heredot (M.Ö.485-425)'un “*Mısır, Nil'in hediyesidir*” sözü coğrafyanın medeniyetlerin oluşmasındaki önemini ortaya koyar. Yine Orhun Anıtlarında tehditlere karşı Ötüken Ormanlarının güvenli olduğunun belirtilmesi, Nizamülmük'ün “*Siyâsetname*” adlı eserinde de coğrafyayı temel alması ve İbn-i Haldun'un, coğrafya ve iklimin, insan, toplum ve medeniyetlerin karakterlerini belirlediğini öne sürmesi Heredot'un tezini desteklemektedir.³⁷

Heredot'tan sonraki dönemde Eflatun (M.Ö. 427-347)'da devletle coğrafya arasındaki ilişkilere değinmiştir. Aristo (M.Ö. 384-322) ise devletin gelişmesi için dağlar arasında korunup deniz ticareti için limanlara yakın olası gerektiğini savunmuştur.³⁸

Dünya ve coğrafya idraki Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) kadim medeniyetlerin merkezinde kurduğu “İskenderiye” şehriden başlayarak Mezopotamya, İran ve Hindistan'a yayılmıştır. Bu idrakin ilmî altyapısı ve harita bilimi İskenderiye'de şekillenmiştir. Buradaki çalışmalarda oluşturulan haritalarla İskender'in fetihlerinin örtüşmesi *coğrafi idrak, medeniyet ve siyasî hâkimiyet arasındaki bağlantıları* göstermektedir.³⁹

“insanoğlunun o güne kadar olan zihinsel birikiminin harmanlandığı bu şehir, ilk coğrafi ölçümleri yapan Eratosthenes, coğrafi algılama ve haritacılıkta önemli çıkışlar açan Strabo ve en önemlisi klasik dünya

³⁵ Turan, **a.g.e.**, s.6.

³⁶ Gözlü, **a.g.e.**, s.73.

³⁷ Karabulut, **a.g.e.**, s.39.

³⁸ *Jeopolitiğin Tarihi Gelişimi*, (t.y.) Erişim tarihi: 29.03.2016,

<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/jeopolitik/tarihi-gelisim.htm>

³⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014. s.98.

idrakinin oluşmasında merkezi bir konuma sahip olan Batlamyus'un çalışmalarına beşiklik etmiştir.”⁴⁰

Coğrafyanın kurucusu sayılan Strabon, (M.Ö. 64-M.S.24) fizikî çevrenin ulusal güç ile bağına Roma üzerinden incelemiş ve devletin güçlü olabilmesi için yetkinin tek bir kişide toplanmasını önermiştir.⁴¹

Ortaçağda İbn-i Haldun, “Mukaddime” adlı eserde devletlerin kuruluşu ve çöküşlerini incelemiş, devlet hâkimiyetinde şehirlerin önemi üzerinde durmuştur.⁴² İbn-i Haldun, Fizikî coğrafya ile tarih arasındaki ilişkileri inceleyerek siyasî coğrafya ve jeopolitiğe katkı sağlamıştır.⁴³

Jeopolitik, XV. yüzyılda coğrafi keşiflerin de etkisiyle coğrafi faktörler ilmi olarak politikaya etki etmeye başlamıştır. XVI. ve XVII. yüzyıllara gelindiğinde Montesquieu ve William Petty devletlerin gücünde coğrafi, demografik ve politik konuların önemini ele almış düşünürlerdir. Bu dönemde “Siyasî Coğrafya” terimini ortaya çıkaran Turgot ve çağdaşı A.Comte ile coğrafyaya determinizm⁴⁴ fikri eklendiği söylenilebilir.⁴⁵

XVIII. yüzyılda endüstri devrimi, teknolojik gelişmelerle beraber ticarî alanda da gelişmelere neden olmuş, ülkeler arası ve kıtalar arası ticareti ve ekonomik ilişkileri arttırmıştır. Böylece endüstrilerin ihtiyacı olan hammaddelere ulaşımı ve ürünlerin pazarlara ulaştırılması *deniz taşımacılığının ve deniz yollarının önemini* arttırmış, gelişen teknoloji mesafelerin kolay aşılmasını sağlamış, *denizlerin hâkimiyeti önem kazanmıştır*.⁴⁶ Bu dönemdeki gelişmeler jeopolitiğin temellerini oluşturan siyasî coğrafyanın gelişmesini hızlandırmıştır. Bu dönemde Adam Heinrick ve Dietrich Von Bulow gibi düşünürlerin çalışmaları vardır. Bulow 1799’da yazdığı kitapta geometrik bir strateji sistemi önererek jeopolitiğin öncüleri arasına girmiştir.⁴⁷

⁴⁰ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.99.

⁴¹ Turan, **a.g.e.**, s.5.

⁴² Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.13.

⁴³ Turan, **a.g.e.**, s.6.

⁴⁴ Determinizm: Olayların ve olguların mutlak nedenlere bağlı olarak meydana geldiğini kabul eden anlayış. Nedensellik. (Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 240).

⁴⁵ İşcan, **a.g.m.**, s.53.

⁴⁶ *Jeopolitiğin Tarihi Gelişimi*, (t.y.), Erişim Tarihi: 01.02.2016,

<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/jeopolitik/tarihi-gelisim.htm>

⁴⁷ Gün, **a.g.e.**, s.137.

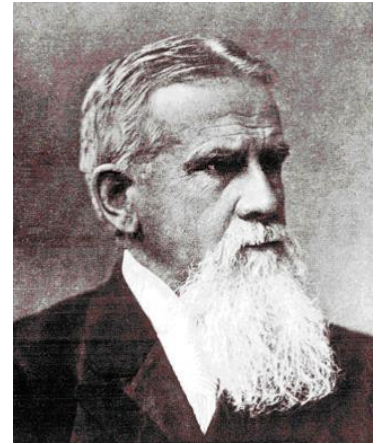
XIX. yüzyılda modern coğrafyanın kurucularından olan Carl Ritter, beşerî coğrafya konusunda eserler vermiştir. Friedrich Ratzel, Darwin'den etkilenecek beşerî coğrafya kadar siyasî coğrafyanın önemini belirterek, alan ve coğrafi konum kavramları üzerinde durmuştur. Devletin sürekli gelişen canlı bir varlık olduğunu savunan Ratzel'in, "*sınırlar devletlerin büyümesine engel oldukları zaman savaş sebebi olurlar.*" görüşü Alman jeopolitikçisi Karl Haushofer ve Hitler'i etkilemiştir.⁴⁸ Tarihçi Arnold Tonybee ise politika ile fizikî çevre etkileşimi üzerinde durmuştur.⁴⁹

II. Dünya Savaşından sonraki teknolojik gelişmeler jeopolitiğin alanını genişletmiş, ulusal politikayı etkileyen tüm öğeleri içine alacak bir bütün halinde ele alınmaya başlanmıştır.⁵⁰

1.1.4. Jeopolitik Bilimine Katkı Sağlayan Önemli Kuramcılar

1.1.4.1. Friedrich Ratzel (1844-1904)

Alman Coğrafyacı ve antropolog olan Ratzel, 30 Ağustos 1844'de Almanya'da doğdu. Eczacılık, jeoloji, paleontoloji eğitimi aldı. Yaptığı gezilerdeki tecrübelerinden siyasî coğrafya hakkında fikirlerinin temelini oluşturmuştur.⁵¹ *Siyasî coğrafya'nın kurucusu* kabul edilir.

Resim - 1. Friedrich Ratzel

Ratzel, *toprağın insanları yoğurarak ulus yaptığına* inanan bir deterministtir. Irkların dünya üzerindeki yayılışlarını incelediği 1882'de yayımlanan Antropocoğrafya isimli kitabı ile beşerî coğrafyanın, 1897'de yayımlanan Siyasî Coğrafya isimli kitabı ile de siyasî coğrafyanın temellerini atmıştır.⁵² Özellikle "Alan" ve "Coğrafi Konum"

konuları üzerinde durmuştur. Devletin gücünü toprak büyüklüğü ve kaynaklarının belirlediğini ve bu duruma göre devletin güçlü kalmak ve yaşayabilmek için

⁴⁸ Karabulut, **a.g.e.**, s.43.

⁴⁹ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.13.

⁵⁰ Turan, **a.g.e.**, s.8.

⁵¹ Gözlü, **a.g.e.**, s.77.

⁵² Kocakenar, **a.g.m.**, s.3.

topraklarını genişletmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Darwin'den etkilenerik geliştirdiği Hayat Sahası (Lebensraum) Teorisiyle devleti bir organizma olarak görüp her organizma gibi büyüyüp yayılma ihtiyacı olduğunu savunmuş ve bu görüşü gelecekteki yayılmacı faaliyetlere kaynak olmuştur.⁵³ Devletlerin sürekli rekabet içinde olduklarını ve güçlerini korumak için daha fazla yayılmacı hareket edeceklerini, sonunda süper güçlü devletlerin ortaya çıkacağını ileri sürmüştür.⁵⁴ Ratzel'e göre bu gezegende sadece bir büyük devlet için yeterli yer mevcuttur. Ratzelin görüşleri Karl Haushofer ve *Jeopolitik* terimini icat eden Rudolf Kjellen başta olmak üzere kendinden sonraki siyâset bilimcileri etkilemiştir.⁵⁵

1.1.4.2. Rudolf Kjellen (1864-1922)

13 Haziran 1864'de İsveç'te doğdu. Siyâset eğitimi aldı, üniversite hocalığı sırasında coğrafya ile ilgilendi ve iki bilimden elde ettiği bilgi ve tecrübelerinin birleşimiyle jeopolitik biliminde öncülük etti. İsim olarak ta “jeopolitik” kelimesini ilk kullanan odur.⁵⁶ Göteborg Üniversitesinde Devletler Hukuku hocalığı olan Kjellen, 1916'da “Devlet, bir hayat şekli” adlı eserinde *jeopolitik* terimini ilk kez kullanmıştır. Ratzel'in görüşlerini benimsemiştir.⁵⁷ Jeopolitiği, yaşayan bir organizma olan devletin araştırılması olarak tanımlamış, sosyal, ekonomik, siyasî, beşerî ve coğrafi olmak üzere beş unsuru olduğunu belirtmiştir.⁵⁸

Resim - 2. Rudolf Kjellen

⁵³ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.103.

⁵⁴ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 16.

⁵⁵ Turan, **a.g.e.**, s.6.

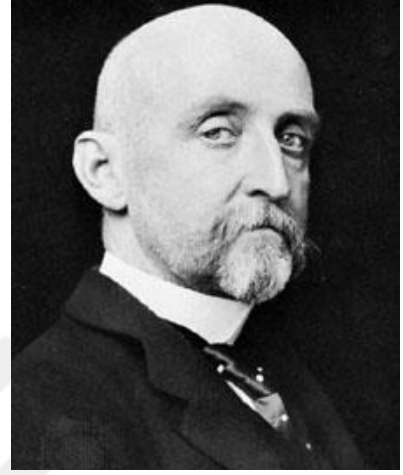
⁵⁶ Gözlü, **a.g.e.**, s.84.

⁵⁷ İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, s.32.

⁵⁸ Kocakenar, **a.g.m.**, s.2.

1.1.4.3. Alfred T. Mahan (1841–1914)

Alfred Thayer Mahan, Amerika deniz kuvvetlerinde görevli bir Amiral ve tarihçidir.⁵⁹ Deniz yollarının önemini savunmuştur. Amerika'nın dış politikalarını etkilemiştir. Ayrıca devletlerin yaşamasının askeri gücüne bağlı olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁰ İngiltere'nin XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki deniz egemenliğini inceleyerek, denizleri ve deniz geçitlerini kontrol edenin dünyaya egemen olacağını savunmuştur.⁶¹ Mahan, ABD'nin denizlerden yararlanarak yeni pazarlar ve üsler kurması için donanmasını geliştirmesi gerektiğini belirtmiş ve deniz hâkimiyetini ticaret yollarını kontrol ederek sağlayabileceği üzerinde durmuştur. Roosevelt döneminde danışmanlık yapan Mahan, Amerikan yöneticilerine iki hedef göstermiştir, birincisi *savaşın daima Amerika'dan uzak denizlerde kabul edilmesi*, ikincisi ise Avrasya'nın nabzını tutacak ittifaklar kurulmasıdır.⁶²

Resim – 3. Alfred T. Mahan

ABD'nin deniz gücünün gelişmesinde A. Mahan'ın büyük payı vardır. Mahan'ın görüşlerinden Japonlar da faydalanarak donanma güçlerini geliştirmiş ve 1904 yılında Rusya'yı büyük bir yenilgiye uğratmıştır.⁶³

⁵⁹ İşcan, *a.g.m.*, s.64.

⁶⁰ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.17.

⁶¹ Turan, *a.g.e.*, s.7.

⁶² Davutoğlu, *a.g.e.*, s.106.

⁶³ Turan, *a.g.e.*, s.34-35.

1.1.4.4. Karl Haushofer (1869-1946)

1869'da Münih'te doğdu, coğrafyacı, general ve jeopolitik uzmandır. Harp Akademisi'nde Savaş Tarihi dersleri verdi. 1908'de Askeri Ateşe olarak Japonya'ya gitti. Bu görevi sırasında doğu ülkelerini tanımış oldu. Askeri tecrübeleri jeopolitik fikirlerinin oluşmasında temel teşkil etmiştir. İlk eserinden itibaren Anglo-Sakson ittifaka karşı Japonya-Rusya-Almanya ittifakını benimsemiştir.⁶⁴ 1923'ten sonra Kjellen'in ölümüyle Almanya'da etkili olmaya başlamıştır. *Devletin sahasını en önemli güç unsuru olarak kabul eder.*⁶⁵

Resim – 4 Karl Haushofer

Ratzel'in görüşlerinden faydalananak Lebensraum teorisini geliştirmiştir.⁶⁶ Bu teori Alman yayılcılığının bilimsel zeminini oluştururken II. Dünya Savaşında Almanya'nın stratejik hedeflerini belirlemiştir. İngiltere'ye karşı başarılı olmak için taktikler tavsiye etse de Hitler'in Rusya üzerindeki inadı II. Dünya Savaşının sonucunu belirlemiştir.⁶⁷

Haushofer Alman Dışişleri için de çeşitli görevlerde bulunmuş, 1933 yılında "Jeopolitik" adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Haushofer jeopolitiği bütün tabii ve insani bilimleri kapsayan bir bilim dalı olarak görür.⁶⁸ Ona göre jeopolitik, tabii koşulların ve tarihi gelişmelerin etkisi ile gelişen siyasî hayat şeklinin, üzerinde yaşadığı yer ile ilişkilerini inceleyen bir ilimdir.⁶⁹

⁶⁴ Gözlü, a.g.e., s.90-97.

⁶⁵ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.33.

⁶⁶ Yves Lacoste, *Coğrafya Savaşmak İçindir*, (Çev. Ayşin Arayıcı), Özne Yayınları, 1998, s.13.

⁶⁷ Davutoğlu, a.g.e., s.104.

⁶⁸ Karakuş, a.g.e., s.104.

⁶⁹ Sandıklı, a.g.e., s.7.

1.1.4.5. John Mackinder (1861–1947)

Sir Halford John Mackinder biyoloji, hukuk ve coğrafya eğitimi almış, 1910-1922 yıllarında İngiliz Parlamentosuna girmiştir. Kalpgâh teorisiyle tanınır. Mackinder’e göre Avrupa, Asya ve Afrika tek bir kıtadır. Bu coğrafyaya “Dünya Adası” adını vermiştir. Kabaca Avrasya’nın iç bölgesine “Merkezi Bölge” (Kalpgâh) ismini vermiştir. Teorisinde özetle Doğu Avrupa’ya hakim olanın Kalpgâh’a, Kalpgâh’a hakim olanın Dünya Adasına, Dünya Adasına hakim olanın da dünyaya hakim olacağını savunmuştur.⁷⁰ Jeopolitik ile ilgili görüşlerini Tarihın Coğrafi Mihveri (The Geographical Pivot of History, 1904) adlı tebliğinde sunmuştur.⁷¹

Resim – 5. John Mackinder

“Bu sunuş bazı araştırmacılar tarafından jeopolitikanın temel çalışması olarak nitelendirilir. Bu tebliğ ile Mackinder daha önceki siyasî coğrafya çalışmalarından esaslar çıkararak jeopolitiğin gelecekteki bilimsel gelişimi için bir çerçeve ortaya koymuştur.”⁷²

Mackinder, demiryolunun ulaşımı kolaylaştırmasıyla, Sibiry’a bile ulaşılır hale geldiğini, Ortadoğu’ya İngiltere’nin denizden ulaşabildiği gibi Almanya ve Rusya’nın da karadan ulaşabileceği düşüncesini dile getirmiştir.⁷³ Günümüzde bile ulaşım şartları politika, operasyon ve savaşların seyrini etkilemektedir. Ulaşabilirlik bir nevi güç göstergesi olmaktadır. Bazı güçler kıtalar ötesi mesafeden jeopolitik bölgelere müdahale edebilirken bazı devletler sınırlarının ötesine bile müdahale edememektedir. Ayrıca kara, hava ve deniz ulaşım yolları ve geçişleri halen ülkeler arasında rekabet, mücadele, terör ve savaşa sebep olmaktadır.

Mackinder çalışmalarını İngiltere’nin başarısı için kaleme almış, ancak en çok Almanlar kullanmıştır.⁷⁴

⁷⁰ Gün, a.g.e., s.235.

⁷¹ Sandıklı, a.g.e., s.3.

⁷² İşcan, a.g.m., s.60.

⁷³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997, s.222.

⁷⁴ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.33.

1.1.4.6. Nicholas Spykman (1883-1943)

Hollanda asıllı Amerikalı bir profesör olan Spykman ABD dış politikalarının mimarı sayılır.⁷⁵ Bir gazeteci iken uluslararası ilişkilerde Profesörlüğe kadar yükselmiştir. Mackinder'in Heartland (Kalpgâh)'ına fazla önem verildiğini savunan Spykman, asıl potansiyel hâkimiyet gücünün Kenar Kuşak bölgesinde olduğunu iddia etmiştir.⁷⁶ Kenar kuşak olarak belirlediği bölge; Avrupa, Türkiye, İran, Irak, Hindistan, Afganistan, Pakistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır.⁷⁷

Resim – 6. Nicholas Spykman

Spykman'ın teorisi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı izlenen “çevreleme” siyâsetinin temelini oluşturmuştur. Soğuk Savaş döneminde Heartland'a Sovyetler Birliği hâkimdi. Sovyetlerin genişlemesini engellemek için ABD'nin öncülüğünde NATO ittifakı kuruldu.⁷⁸

Jeopolitik fizikî ve beşerî coğrafyanın etkilediği politika, strateji, jeostrateji ve tüm faaliyetleri kapsar. Jeopolitik disiplini daha iyi kavrayabilmek için, strateji ve jeostrateji konularını incelemek uygun olacaktır.

⁷⁵ Kocakenar, **a.g.m.**, s.8.

⁷⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.105.

⁷⁷ Karakuş, **a.g.e.**, s.106.

⁷⁸ Jeopolitik Teoriler Ve Coğrafi Güç, (t.y.) Erişim Tarihi: 19.06.2016.
<https://cografyabilim.wordpress.com/tag/nicholas-spykman/>

1.2. STRATEJİ

Strateji askeri bir kavram olarak kullanılmakta ve genel olarak hedefe ulaşmak için eldeki imkânların en etkin ve verimli şekilde kullanılmasını ifade etmektedir. *“Millî strateji ise bir ulusun barışta ve savaşta ulusal çıkarlarını geliştirmek ve millî hedeflerine ulaşmak için ulusal gücünü geliştirme ve kullanma bilim ve sanatıdır.”*⁷⁹

1.2.1. Stratejinin Tanımı

Strateji, Yunancada “Generallik” ya da “Generallik Sanatı” anlamındaki “strategos” sözcüğünden gelmektedir.⁸⁰ Strata; ordu, ago; kullanma anlamında olup, stratos ago; orduyu kullanma anlamına gelmektedir. Sözlük anlamı ise, bir amaca ulaşmak için izlenen yoldur.⁸¹

*“Strateji daha çok askeri bir kavram olarak bilinir. Ancak günümüz dünyasında disiplinler arası ilişkilerin yoğunluğu ve sistem anlayışı stratejiden hemen hemen her alanda yararlanma imkanını doğurmuştur.”*⁸² Başlangıçta askeri alanda, bir savaşın kazanılması için askeri kuvvetlerin etkin kullanılmasını ifade eden strateji kavramı, zamanla anlam değişimi ve genişlemesi yaşamıştır. Bu sebeple çeşitli tanımlar ortaya çıkmış olup, derli toplu bir tanım olarak Alger’in tanımı kullanılabilir.

*“Alger’e göre strateji; ‘bir ittifakın, devletin, politik grubun veya askeri liderin rakibi karşısında kazanım elde etmek adına, çeşitlilik arz eden kaynakları rasyonel bir şekilde koordine ederek, hedefe ulaşmak amacıyla uyguladığı planlar bütünü.’ olarak tanımlanabilir.”*⁸³

Strateji kavramının gelişmesine katkı sağlamış olan düşünürlerden bazılarının tanımlarını da şöyledir:

- Strateji, askeri ve coğrafi faktörleri uyumlu kılmak için hareket mihverleri oluşturmak sanatıdır (Jomini).

- Güç koşulların baskısı altında görev yapmak sanatı, duruma uygun çarelerden oluşan bir sistem, bir komutanın emrine verilen imkânların, öngörülen

⁷⁹ Akkaya, **a.g.e.**, s.15.

⁸⁰ Lawrence Freedman, *Strateji*, (Çev: Belkıs Çorakçı Dışbudak), Alfa Yayınları, İstanbul, 2015, s.142.

⁸¹ *Strateji nedir?*, Erişim Tarihi: 06.05.2016, <http://strateji.nedir.com>

⁸² Gözlü, **a.g.e.**, s.50.

⁸³ Karabulut, **a.g.e.**, s.14.

hedefin elde edilmesini sağlayacak şekilde uygulama alanında kullanılması sanatıdır (Moltke).⁸⁴

- “Bizim sınıflandırmamıza göre, taktik, silahlı kuvvetlerin çarpışmada kullanımına ilişkin teoridir. Strateji ise çarpışmaların savaşın amacını gerçekleştirmek için kullanımına ilişkin teoridir”⁸⁵ (Carl Von Clausewitz).

*“Strateji kuvvetlerin kullanılması sanatıdır. Askerî strateji direkt zorlama yoludur. Askerî strateji politik stratejinin bir parçasıdır. Siyasal stratejinin amaçlarını ele geçirmesine dayanak teşkil eder.”*⁸⁶

Bu tanımlardan yararlanarak genel bir tanım yapılacak olursa; “strateji, hedefe ulaşmak için eldeki güç, imkân ve kaynakları en etkin ve verimli şekilde koordine etme sanatıdır” denilebilir.

Clausewitz’ e göre stratejinin beş temel unsuru vardır. Bunlar,

- Manevî Unsurlar (Ahlak, cesaret, medeniyet vb. kültürel unsurlar),
- Fizikî Unsurlar (Askeri kuvvetlerin gücü ve nitelikleri),
- Matematiksel Unsurlar (Cephelerin açıları, uzaklıkları vb.),
- Coğrafi Unsurlar (Arazi şartları, engebeler, dağ, nehir, orman vb.),
- İstatistikî Unsurlar (Her türlü kaynak ve ikmal araçları).⁸⁷

Clausewitz bu unsurlardan özellikle manevî ve coğrafi unsurlara dikkat çekmiştir. İyi organize olmuş, motivasyonu yüksek bir düşmanın gücünün sınırlarını kestirmek güç olduğu gibi, iyi analiz edilmemiş arazi şartlarının uzaktan görüldüğü gibi olmayabileceğini ve beklenmeyen sonuçlara neden olabileceğini belirtmiştir. Başarılı bir strateji kurmak için tüm bu unsurların dikkate alınması ve hesaplanması gerekir. Stratejide hesaplanamayan tek unsur, insan unsurudur.⁸⁸

⁸⁴ Gözlü **a.g.e.**, s.51.

⁸⁵ Carl Von Clausewitz, Savaş Üzerine. (Çev: Şiar Yalçın), Eriş Yayınları, 2003, s.83.

⁸⁶ Suat Gün, *Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi. İstanbul, 2006, s.12.

⁸⁷ Clausewitz, **a.g.e.**, s.158.

⁸⁸ Turan, **a.g.e.**, s.9.

1.2.2. Stratejinin Tarihi Gelişimi

Stratejinin tarihi seyrine bakıldığında eski çağlarda strateji toplumların yaşam biçimine bağlıydı. Göçebe kavimler stratejilerini göçebe koşullara göre kurarak düzensiz süvari birlikleri şeklinde oluşturmuşlardır. Sınırlı bir alanın, bir sarayın, bir toprağın korunması şeklinde değil, göç sırasında geçtikleri yerlerin korunmasına dayalı stratejilerinin temel unsuru doğa ve coğrafi şartlar olmuştur. Hareket halinde yaşadıkları için saldırgan bir strateji tutumu görülmektedir. Sümerler ve antik site devletleri gibi örneklerde ise yerleşik yaşam alanlarının savunulması stratejisi hâkim olmuştur.⁸⁹

Büyük devletlerin ve imparatorlukların tarih sahnesine çıkmasıyla düzenli ordular kurularak sayıya ve güce bağlı stratejiler ortaya çıkmıştır. Zamanla savaş teknikleri ve stratejinin gelişmesi teknolojiadaki değişmelere endekslenmiştir. Ortaçağda gerek imparatorluklar gerekse site devletleri ve feodal beylikler büyük kalelerin arkasına şehirler kurmuş ve önemli merkezleri düşmandan tahkimat yapıları ve stratejileri ile koruma yoluna gitmiştir. Barutun icadıyla saldırı, yıkım ve fetih stratejileri ortaya çıkmış, güçlü toplar en büyük kaleleri ve en güçlü tahkimatları bile aşmaya başlamıştır. Artık ülkeleri korumak ancak güçlü ordu ve silahlarla mümkün hale gelmiştir. Coğrafi keşifler ve denizciliğin ilerlemesi sömürge ve ticaret yoluyla ülkelerin güçlenme stratejisine dönüşmüştür. Telgrafın icadı, demiryolları ve nihayet sanayi devrimi ile teknolojinin ilerlemesi zırhlı, denizaltı, uçak, füze ve atom bombalarının kullanılması savaş stratejilerini de etkilemiştir.⁹⁰ Yüksek teknoloji silahların ortaya çıkması *çok boyutlu savunma ve askeri stratejileri üretmeyi* gerekli kılmıştır.

Strateji tarihi ile ilgili yazılı kayıtlara bakıldığında, ilk olarak 3.500 yıl önce Mısır Firavunu III. Thutmose tarafından Yafa şehri alınırken düşman bölgeye sızarak edinilen bilgiye göre stratejiler belirlenip uygulandığı görülmektedir.⁹¹ Bu, kayıtlara geçen ilk strateji ve istihbarat uygulamasıdır.

⁸⁹ Gözli, a.g.e., s.60.

⁹⁰ Turan. a.g.e., s.10.

⁹¹ Arslan, a.g.e., s. 27.

M.Ö. 1295 yılında, yazılı ilk anlaşma olan Kadeş Anlaşmasının yapıldığı savaşta, II. Ramses ile Hitit Kralı arasında hem *savaş stratejileri* hem *istihbarat* ve hatta *jeostratejik* uygulamalar göze çarpmaktadır.⁹²

M.Ö. 1000 yıllarından sonra ordularda süvari birlikleri kullanılmaya başlanmıştır, ilk olarak Asurluların kullandığı süvariler sürat ve hareket kabiliyetiyle stratejiye yeni bir boyut kazandırmıştır.⁹³

Tarihte yazılı eser olarak Çinli filozof SUN-TZU'nun strateji hakkındaki düşüncelerini anlattığı *Savaş Sanatı* adlı eseri, strateji konusunda temel teşkil ettiği gibi, bir çok düşünür tarafından kendisi *ilk stratejist* olarak kabul edilir.⁹⁴

M.Ö. 500 yılında yazılan eserde SUN-TZU'nun savaş ve strateji hakkındaki görüşlerinden bir kısmı şöyledir;

1. Savaş şartlarının beş mutlak unsuru vardır. Bu unsurları bilen kumandan başarılı olacaktır. Bunlar; 1. Uyum, 2. Hava, 3. Arazi, 4. Yönetim, 5. Disiplin.⁹⁵
2. Savaş sanatının en pratik yönü düşman ülkesini zarara uğratmadan ele geçirmektir. Ayrıca hem düşman tahtını ve ordusunu da ele geçirir hem tek adam bile kaybetmezsiniz. Buna "stratejik savaş" denilmektedir.
3. Savaş sanatında üstün başarı savaşmadan kazanmaktır.
4. En üstün yetenek düşmanın planını kavrayıp, kırmaktır.
5. Zafer için beş ana koşul vardır;
 - a) Savaşı, ne zaman savaşılıp, ne zaman savaşılmayacağını bilen,
 - b) Elindeki hem zayıf gücü hem de kuvvetli gücü en iyi kullanan,
 - c) Ordunun her seviyedeki personeline aynı ruhu veren,
 - d) Düşmanın hazır olmadığı zamanı beklemeyi bilen,
 - e) Askeri kapasitesi olan, sivil yönetimce müdahale edilmeyen kumandan kazanacaktır.

⁹² Araz, **a.g.e.**, s.37-41.

⁹³ Akkaya, **a.g.e.**, s.2.

⁹⁴ Karabulut, **a.g.e.**, s.14.

⁹⁵ Sun-Tzu, *Savaş Sanatı*, Mitra Yayınları, İstanbul, 2014, s. 7.

6. Kumandanlar devletin kalesidir, kalenin her noktası sağlamısa devlet güçlüdür, kale çürükse devlet güçsüz demektir.
7. Zafer stratejisine sahip olan kumandan ancak zaferi kazandıktan sonra çatışmaya girecektir.
8. Büyük bir gücün kontrolü ile birkaç kişinin kontrolü aynı ilkelere bağlıdır, tek fark rakamların katlarıdır.⁹⁶

SUN-TZU'nun görüşleri günümüze kadar strateji alanında bilgiye ihtiyaç duyan komutan, stratejist ve liderleri etkilemiştir. Özellikle *zaferi kazandıktan sonra çatışmaya girme stratejisi* günümüzde büyük devletlerin politikalarında kendini göstermektedir. SUN-TZU'dan sonraki devirlerde bu konuda yazılı eserler nadir olarak ortaya çıkmıştır. Ancak strateji uygulamalarına ve savaşlarına belgelerde ve anıtlarda rastlanmaktadır.

Bu uygulamalardan birisi M.Ö. 218'de Kartaca'lı Hannibal'ın Roma ordusunu imha ederken kullandığı iki kanattan sarma stratejisidir. Ayrıca Hannibal'ın birçok strateji ürettiği Roma kaynaklarında geçmektedir.⁹⁷

M.Ö. 200'lerde Mete Han 10'lu ordu sistemini kurmuş, böylece düzenli ordunun temelleri atılmıştır. Orduyu 10'lu, 100'lü, 1000'li, 10.000'li kademelere bölüp başlarına *onbaşı, yüzbaşı, binbaşı, tümenbaşı* görevlendirerek teşkilatlandırması savaş tarihi ve stratejisi açısından bir dönüm noktasıdır.⁹⁸ Mete Han'a göre askerler arasında duygu, düşünce ve davranış olarak tam bir uyum olmalıydı, çünkü ancak aynı duygu, düşünce ve davranış özelliği taşıyanlar aynı hedefte buluşabilirdi. Bunun için emre itaat ve disipline dayalı bir eğitimle bu bütünlüğü sağlayarak tek vücut halinde hareket eden bir ordu kurmuştur.⁹⁹ Yine kendisinin icat ettiği ısıklı ok, dönemin savaş stratejileri içinde fark yaratmıştır.¹⁰⁰ Ucunda delik olan ok gittiği yöne doğru ısıklı sesi çıkarmakta ve Mete Han'ın askerleri aynı yöne doğru oklarını atarak *güçlü bir noktaya uygulamış* oluyordu. Günümüzdeki lazer güdümlü silahlar

⁹⁶ Sun,Tzu, **a.g.e.**, s.8-22.

⁹⁷ *Cannae Savaşı (M.Ö. 216)*, (t.y.), Erişim Tarihi: 20.04.2016, <http://dunyaharptarihi.blogspot.com.tr/2010/11/cannae-savasi-mo-216.html>

⁹⁸ Canan Atalay, "Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* S.16, Yıl. 2014, s.109.

⁹⁹ Yusuf Halaçoğlu, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt II, s.692-693.

¹⁰⁰ Rafet Elçi, *Türk Harp Kudretinin Sırları*, Fanus Yayınları, İstanbul, 2013, s.143-145.

aynı mantıkla çalışır. Lazer güdümlü silahlar, lazerle işaretlenen koordinatları hedef alırken, Mete Han'ın stratejisinde ise sesin işaret ettiği yön hedef alınmakta idi.

Mete Han ve Attila başta olmak üzere Türk Hakanları savaş sanatına birçok strateji ve taktik kazandırmıştır. Bunların başında Turan taktiği gelir ki, Hannibal'ın kanattan çevirip imha etme taktiğini andırır. Ancak burada sahte geri çekilme taktiği ile birlikte uygulanan bir yöntem vardır ki tamamen Türk ordularına mahsus bir yöntemdir. Ayrıca Türk Savaşçıların atla giderken geriye dönerek ok atabilmeleri de bu yöntemde fark yaratan ayrı bir taktik oluşturmaktadır. Bununla beraber Eski Türklerde en önemli taktik sürattir. Akıncı kollarının yıpratma taktiği de binlerce yıl Türkler için karakteristik savaş taktiği olarak kullanılagelmıştır.¹⁰¹ Akıncı birliklerinin yıpratma faaliyetlerinin günümüzün dünyasına uyarlanmış icraatları istihbarat servislerince yapılmaktadır.

SUN-TZU'dan sonra strateji konusunda M.Ö.51 yılında Romalı komutan Gaius Julius Ceasar'ın yazdığı "Gallia Savaşı" adlı 240 sayfadan oluşan kitabı günümüze ulaşmıştır. Daha sonra 1520 yılında Niccola Machiavelli, askeri konular, özellikle asker hükümet ilişkilerine yer verdiği kitabına "*Savaş Sanatı*" adını vermiştir.¹⁰² Bu eserde; disiplin, cesaret, dayanıklılık ve sıkı eğitimin önemini belirtmiş, düşmanın planlarını ele geçirmek, savaş yapmadan zafer kazanmanın daha faydalı bir zafer olduğu gibi konulara yer vermiştir. Hayata geçirene kadar kararları düşmanın öğrenmesine izin verilmemesi, düşmanı bozguna uğrattıktan sonra düzensiz olarak takip etmenin galipken yenilmeye sebep olacağı gibi öğütler yer almaktadır.¹⁰³ Machiavelliye göre savaşta zayıflığa yer yoktur, başkasının güçlenmesine izin vermek kendi yok oluşunu hazırlamaktır ve hedefe giden her yol meşrudur.¹⁰⁴

Modern dünyada stratejinin gelişmesinde, Baron De Jomini, Carl Von Clausewitz, Moltke, Schliffen, Du Picq Foch, Ludendorff, Trostsky, Paul Kennedy ve Liddell Hart gibi düşünürlerin katkıları olmuştur. Liddell Hart, savunmanın en iyi taktik olduğunu savunmuş ve gerilla taktikleri üzerinde çalışmıştır. Düşmanın beklemediği

¹⁰¹ *Türklerde Ordu*, (t.y.), Erişim Tarihi: 18.06.2016, <http://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/turklerde-ordu/>

¹⁰² Gözlü, **a.g.e.**, s.61.

¹⁰³ Niccolo Machiavelli, *Savaş Sanatı*, (Çev. A. Berna Hasan), Özne Yayınları, İstanbul, 1999. s.254-256.

¹⁰⁴ Yüksel Taşkın, *Siyâset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999. s.29.

zamanda saldırı yapmak, mümkünse çarpışma yapmadan kazanmak gerektiğini zira çarpışmada kendi tarafında zaiyata uğrayacağını söyler.¹⁰⁵

Napolyon ile meydan savaşlarından cephe savaşlarına geçilmiş savunma ve saldırı birlikleri ayrılmıştır. Taktik savaşlarının Napolyon ile başladığı söylenilebilir.¹⁰⁶

Baron De Jomini ve Carl Von Clausewitz, modern stratejinin kurucuları sayılırlar. Jomini'ye göre savaşta, disiplin, cesaret, inisiyatif ve zekâ en önemli unsurlardır.¹⁰⁷ Zekâ savaşta strateji ile belirlenen kural ve prensiplerle etkin olur. Buna göre savaş beş temel prensibe dayanır;

1. Strateji
2. Yer (Kara) Taktikleri
3. Lojistik
4. Farklı Orduların Taktikleri
5. Mühendislik Sanatı.¹⁰⁸

Carl Von Clausewitz, *Savaş Üzerine* adlı sekiz kitaptan oluşan eseriyle stratejinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Clausewitz yaşadığı dönemin çalkantılarından etkilenmiş, Kant'ın Aydınlanma Felsefesinden yararlanmıştır. Ancak aydınlanma çağında matematik ve ussal etkenlere daha çok önem verilip manevî ve iradî unsurlar üzerinde fazla durulmuyordu. Clausewitz buna tepki olarak dikkatleri insana ve insan eylemlerine çekmiştir. Maddî ilişkilerin basit olduğunu, manevî güçleri kavramanın daha önemli olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁹ Clausewitz askeri strateji konusunda ise coğrafyanın önemine değinir. Napolyon'un görüşlerine sıkça yer vermiş, hatta Jomini ile birlikte Napolyon'un yorumcuları olarak adlandırılmışlardır.¹¹⁰

General Ludendorff, "Topyekün Savaş Teorisi" ile tanınmıştır. Ona göre halkın birlik içinde olması her şeyden önemlidir. Birlik ve beraberlik konusunda Japonya ve onların Shinto dinini örnek göstermiştir.¹¹¹

¹⁰⁵ Gün, **a.g.e.**, s.212-215.

¹⁰⁶ Akkaya, **a.g.e.**, s.4.

¹⁰⁷ Gün, **a.g.e.**, s. 39-40.

¹⁰⁸ Karabulut, **a.g.e.**, s.16.

¹⁰⁹ Clausewitz, **a.g.e.**, s. 89-98.

¹¹⁰ Gözlü, **a.g.e.**, s.62.

¹¹¹ Gün, **a.g.e.**, s.196.

Liddell Hart'a göre strateji yalnız savaşıla sınırlı değildir, savaştan sonraki barış döneminde de emniyet ve refah yönünden kullanılması gerekir.

Paul Kennedy ise stratejinin temelini politika olduğunu, savaşta ve barışta her zaman ülkenin çıkarlarını korumak için askeri olan olmayan bütün unsurları koordine etmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Trotsky ye göre; savaşın ilgili olduğu pek çok bilim vardır fakat savaşın kendisi bir bilim değildir, uygulamalı bir sanat ve beceridir.

Günümüzde ise strateji daha geniş kapsamlı ve karmaşık mahiyette olup stratejik başarı koşulları şu şekilde sıralanabilir.

- Amaç, güç ve zaman bileşkesinin belirlenmesinde ve verimli kullanılmasında başarı,
- Karşı tarafın güç unsurları, amaçları ve kabiliyetinin tespiti ve yeterli bilgi edinilmesi,
- İletişim ve hız kapasitesinin yüksek olması,
- Stratejileri etkili yürütecek donanımda karar vericiye sahip olmak,
- Teknik, ekonomik ve kültürel özelliklere uygun taktik ve strateji geliştirilmesi,
- Bilinen yöntemler dışında gizli yöntemler geliştirme, *örneğin terör, propaganda, iletişim manipölasyonları v.b.*¹¹²

¹¹² Karabulut, a.g.e., s.17-25.

1.3. JEOSTRATEJİ

Jeostrateji, coğrafyayı güce dönüştürme, coğrafi unsurları referans alarak strateji geliştirme sanatıdır. Jeostrateji, coğrafi unsurların askeri stratejiler üzerindeki etkilerinin incelenmesidir.¹¹³

Jeostrateji, savaşta ve barışta askeri kuvvetlerin en uygun coğrafyada konuşlandırılması, cephelerin, hareket alanlarının saptanması, ulaşım, iletişim ve destek yeterliliğinin belirlenmesini, uygulanmasını ve gereken önlemlerin alınmasını kapsar.

“Dar anlamda jeostrateji; herhangi bir ülkeye yönelen düşman tehdidi ve ona karşı koyacak ülke silahlı kuvvetlerinin uygulayacağı savunma veya saldırı plan esaslarıdır. En yeni ve geniş anlamda jeostrateji; ülke doğal kaynakları, beşerî kaynakları, nüfusu, sanayisi ve ordunun büyüklüğünü ifade eder.”¹¹⁴

Jeostratejinin temelini fizikî coğrafya oluşturur. Bir ülkenin bulunduğu coğrafi bölge, çevresi, yeryüzü şekilleri, bitki örtüsü, ulaşım, meteorolojik ve iklim özellikleri ve olanaklarından stratejik komuta kademelerin yararlanması jeostrateji bilimi ile sağlanır. Nitekim yeryüzü şekilleri, ulaşım şartları, nehirler, dağlar, göller, denizler askerî harekâtları, savunma ve saldırı stratejilerini, dolayısıyla jeostratejiyi temelden etkiler. Bu faktörler ülkelerin güvenlik, politika hatta ticarî ilişkilerini de etkileyebilmektedir. Ülkelerde karar vericiler, jeostratejinin etkisinde olan politika ve faaliyetlerini belirlerken bu faktörlerden ve başka ülkelerin bu faktörlere etkilerinden veya bu faktörlere göre yapacağı hamlelerden bağımsız hareket etmemeleri gerekir

Jeostratejinin statik (coğrafi) unsurları:

- Coğrafi Konum (Kıtalararası ve bölge düzeyinde),
- Sınırlar ve coğrafi bütünlük,
- Saha genişliği ve sahip olunan stratejik kaynaklar,
- Coğrafi özellik (Ada devleti, Kıta devleti vb.)

¹¹³ Turan, a.g.e., s.9.

¹¹⁴ Karabulut, a.g.e., s.27.

Jeostratejinin dinamik unsurları:

- Politik değerler,
- Ekonomik değerler,
- Askerî değerler,
- Sosyal değerler, kültür değerleri ve kültür çevresi.¹¹⁵

zet olarak jeostrateji her ne kadar askeri bir konuyu ifade etse de sadece coğrafi unsurların askeri stratejilere etkisi ile sınırlı olmayıp belli bir bölgenin ulusal ve uluslararası politikadaki etkisini ifade eder.

¹¹⁵ Gözlü, **a.g.e.**, s.30.

1.4. SİYASÎ COĞRAFYA

Ülkelerin coğrafi unsurları ve bu unsurların sağladığı imkânlar politikalarını şekillendirir.¹¹⁶ Ratzel'e göre ülkenin haritadaki konumu, mekânı, işgal ettiği sahanın boyutları ve insanın bu mekân ve tabiatla ilişkisi, o ülkenin ülkeler arası ilişkilerini yönlendirir.¹¹⁷ Siyasî coğrafya, ülkelerin ve devlet yöneticilerinin belli bir coğrafya üzerindeki coğrafi, beşerî, stratejik, ekonomik ve yönetsel faaliyetlerini, bu faaliyetlerin ulusal ve uluslararası bağlantılarını, sebep ve sonuçlarını inceleyen bilimdir. Siyasî coğrafya kısaca, siyasî olayların mekânla, coğrafya ile ilişkisini inceler.¹¹⁸

“Coğrafyanın ana bilim dallarından biri olan beşerî coğrafyanın bir alt disiplini olan siyasî coğrafyanın ana konusu, devlet ile yer arasındaki ilişkileri incelemektir. Siyasî coğrafya, her şeyden önce, yeryüzünde siyasî bölgelerin dağılışı, siyasî bakımdan neden önem kazandıkları veya geri planda kaldıkları hususunda rol oynayan coğrafi âmiller ile bunların mekân dâhilinde karşılıklı münasebetlerini incelemektedir.”¹¹⁹

Fizikî coğrafya doğal unsurları siyasî coğrafya ise devletler, milletler ve siyasal bölgeleri inceler. Fizikî coğrafya yeryüzünün doğal özelliklerini, beşerî coğrafya ise yeryüzünde insanların etkilerini inceler. İnsanların nüfusu, ekonomisi tabiiyeti vs. beşerî coğrafyanın konusudur. Coğrafya üzerinde yaşanan siyasî gelişmeler, ülkelerin özellikleri, askerî düzenlemeleri, ekonomisi, siyasî yapıları, iç ve dış stratejileri, stratejik ve jeopolitik faaliyetleri siyasî coğrafyanın ilgi alanıdır.

Politikacıların ve üst düzey yöneticilerin ihtiyacı olan bilgiler jeopolitikten sağlanabilir, jeopolitiğin bilimsel zemini ise coğrafyacılar ve siyasî coğrafyacılarıdır. Jeopolitikte, geleceğe dair hükümler çıkarabilmesi için güçlerin karşılaştırılması, potansiyel değerlerinin incelenmesi gerekir. Bu değerlendirmeler coğrafi kaçınılmazlıklar üzerinden yapılmak durumundadır.¹²⁰

“Coğrafi yapıların ve unsurların siyasî faaliyet ve kararlarda önemli yeri olduğu bilinmektedir. Ülkelerin coğrafi özellikleri ve sahip olduğu kaynaklar, politikalarını şekillendirmekte ve farklılaştırmaktadır. Coğrafyadan kaynaklanan unsurlardan farklı olarak ülkelerin sosyal,

¹¹⁶ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.39.

¹¹⁷ Sandıklı, **a.g.e.**, s.6.

¹¹⁸ Turan, **a.g.e.**, s.32.

¹¹⁹ Gözlü, **a.g.e.**, s.44.

¹²⁰ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.40.

kültürel, ekonomik, askeri değerlerinin oluşturduğu güçler de politikalarına yön veren diğer etkenlerdir. Ülkelerin güç-hedef ilişkilerinin, güçlerini kullanarak hedefe ulaşma yolunu belirleyen işlem, siyasî coğrafyanın dışında bir politika tespit işlemidir.” ¹²¹

Siyasî Coğrafya ile Jeopolitik arasındaki fark; Siyasî Coğrafya, siyasî topluluklarla coğrafi unsurlar arasındaki ilişkileri inceler. Jeopolitik ise bu incelemeleri dış politikanın belirlenmesinde kullanır. Siyasî Coğrafya, coğrafi konumun özellikleri ile nüfusun yapısı ve idare sistemi ile objektif ve tasviri olarak ilgilenir. Yani ülkelerin politikaları ile ilgilenmez. Jeopolitik ise ülkelerin ulusal politikaları ile ilgilenir.¹²² Haushofer'e göre Siyasî Coğrafya statiktir, Jeopolitik ise dinamiktir, siyasî durum asla uzun süre sabit kalmaz.¹²³

1.4.1. Coğrafi Konum

Coğrafi konum, bir ülkenin yer küre üzerinde işgal ettiği yerin enlem ve boylam cinsinden ifadesidir, ülkenin fizikî coğrafya özelliklerini belirtmesi açısından önemlidir. Bu özellikler iklim, bitki örtüsü, su ve doğal kaynakları bakımında dünyadaki yeridir. Ayrıca denizlere, ulaşım ağlarına, yer altı kaynaklarına ve üretim bölgelerine göre yeri de özel konumunu belirler.¹²⁴ Coğrafi konum, bir ülkenin uzak ve yakın çevresiyle her türlü ilişkisini etkileyen coğrafi koşullarının tümünü kapsar. Bazı ülkelerin bulunduğu coğrafi şartlar ya da coğrafi konum, diğer ülkelere göre avantaj sağlayabilir. Ülkenin bulunduğu konum, sahip olduğu enerji kaynaklarına, deniz ve okyanuslara çıkış imkânlarına, ana ulaşım güzergâhlarına, boğazlara, limanlara ya da sıra dağlara göre avantajlara sahip olabilir.¹²⁵ Ülkenin yüksek dağlarla çevrili olması, çok geniş bir alana sahip olması, çöller, nehirler, göller ulaşımı zorlaştırdığı için o ülkenin işgal edilmesini de zorlaştırmaktadır. Ülkenin sınırlarının zor coğrafi şartlara sahip olması ya da çok sayıda komşuya sınırı olası, kara sınırları veya deniz sınırlarının ayrımı da ülke savunması için önemlidir. Yine bir ada devleti olmak, kıta devleti olmak ya da liman ve deniz savunması olmak gibi imkânlar sağlayabilir.¹²⁶ Örneğin bir ada devleti olan İngiltere karadan kuşatılamaz, sınırlardan bağımsızdır ve bu durum uluslararası ilişkilerde bağımsızlık sağlar. Bu

¹²¹ Gözlü, **a.g.e.**, s.46.

¹²² İşcan, **a.g.m.**, s.51.

¹²³ Sandıklı, **a.g.e.**, s.7.

¹²⁴ İbrahim Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Meta Matbaacılık, İzmir, 2004, s.429-432.

¹²⁵ Turan, **a.g.e.**, s.10-27.

¹²⁶ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.28-30.

açından birçok ülkeye göre savunma bakımından daha avantajlıdır. İngiltere'nin Manş denizi ile Avrupa'dan ayrılması, 300 yıl Avrupa güç dengesinde etkili olmuştur.¹²⁷ ABD'nin ayrı bir kıtada bulunduğu için hem denizden hem karadan hatta havadan savunma avantajı büyüktür. Ayrıca iklim şartları da işgali zorlaştırıcı bir etken olabilir.

Coğrafyanın büyüklüğü ve bütünlüğü de ülkeye değer kazandırır ve avantajlar sağlar.¹²⁸ Nitekim saha ile güç arasında bağlantı vardır, bir ülke ne kadar geniş sahayı, ne kadar büyük coğrafyayı kontrol ediyorsa o kadar güçlüdür, kısaca *coğrafya güçtür* denilebilir. Ayrıca coğrafyanın, ülkenin ihtiyacı olan hammadde ve doğal kaynaklara sahip olması da gücünü artırır.¹²⁹

Geniş yüzölçümü ülkelere stratejik derinlik sağlamaktadır. Türkiye karasal derinliğinin avantajını Kurtuluş Savaşı'nda Yunan işgaline karşı iyi kullanmıştır. Yine I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesinin boğazda olması savaşın sonucunu değiştirmiştir. Nitekim teknik imkânları çok yüksek birleşmiş bir donanmaya karşı boğazın coğrafi avantajları kullanılmıştır. Ancak Çanakkale Cephesinin birçok stratejinin, savaş tecrübesinin etken olduğu bir savaş olduğunu da belirtmek gerekir.

Özet olarak ülkelerin bulundukları coğrafi konum, kara ya da deniz ülkesi olmaları, bu özelliklerinin savunma yapılanmalarına ve dış politikalarına etkileri, barışta ve savaşta kullanabilecekleri gücünü belirlemektedir. *Coğrafi konum jeopolitiğin en önemli unsurlarındandır.*

1.4.2. Jeopolitik Konum

Coğrafi konum ile jeopolitik konum farklı kavramları ifade etmektedir. “Coğrafi konum, fizikî coğrafyaya göre ülkenin bulunduğu yere karşılık gelirken, jeopolitik konum, coğrafi konumun değeri ile birlikte dünya ve bölge güç merkezlerine göre, diğer bir deyişle, dünya politik yapısına göre ülkenin bulunduğu yeri açıklamaktadır.”¹³⁰ Coğrafi konum değişmez fakat jeopolitik konum güç dengelerine göre değişiklik arzedebilir.

¹²⁷ Arı, **a.g.e.**, s.218.

¹²⁸ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.78-80.

¹²⁹ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.28.

¹³⁰ İşcan, **a.g.m.**, s. 47-79.

“Örneğin, Amerika kıtasının keşfi ve daha sonra meydana gelen keşifler sonrasında Osmanlı Devleti' nin coğrafi konumu değişmese de jeopolitik konumu değişmiştir. Bir diğer örnek ise Soğuk Savaş döneminde tampon devlet (NATO belgelerinde Türkiye " barrier country " olarak geçmekteydi) olarak jeopolitik konumu belirlenen Türkiye'nin, 1991 yılında SSCB'nin tarihe karışması ile jeopolitik konumu merkez ülke olma sıfatına dönüşmüştür.”¹³¹

Jeopolitik konum, ülkenin dünya coğrafyasında oluşan politikalardan etkilenir veya millî gücü ölçüsünde bu politikaları etkiler. Aynı zamanda dünya coğrafyasını etkileyen güç merkezleri ile de etkileşim halindedir. Jeopolitik güç veya güç merkezleri çok sık değişmez, büyük savaşlardan etkilenebilir.¹³²

¹³¹ Kocakenar, **a.g.m.**, s.4.

¹³² İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.12.

1.5. MİLLÎ GÜÇ

Millî güç ülkenin uluslararası arenada söz sahibi olmak ve menfaatlerini korumak için kullanılan coğrafi, ekonomik, askerî, sosyal ve psikolojik unsurlarının tümüdür. Bu faktörler aynı zamanda jeopolitik bilimimin de unsurlaradır. Bu bakamdan *jeopolitik* ile *millî güç* aynı kavramı ifade eder denilebilir.

Güç kavramı en tartışmalı konulardan biridir. Güç, kuvvet kullanma yeteneği ve verimliliğini ifade eder. Ülkede gücü kullanma yetkisi devlette ve politikacılarda bulunur. Doğru politikalar üretebilmek için millî gücün imkân ve sınırlarını çok iyi bilmek gereklidir. Güç unsurlarının çeşitliliği, zamana ve bölgeye göre etkisinin değişmesi, birbirinin yerini ikame edebilmesi ve gerçek güç ile potansiyel güç arasında fark olabilmesi gibi nedenlerden dolayı millî güç unsurlarını tespiti ve önem sırasının belirlenmesi zordur. Önceleri askeri güç en önemli unsur kabul edilmekte idi ancak soğuk savaş döneminde bu görüş değişmeye başlamıştır. Bu nedenle millî gücü oluşturan unsurların ve diğer ulusların millî güçlerinin özellikle istihbarat birimlerince etkili bir şekilde tespiti gerekir. Millî gücün asıl değeri ancak diğer ulusların güçleriyle karşılaştırıldığında ortaya çıkacaktır.¹³³

Millî güç ülkenin diğer ülkelerle olan ilişkilerini etkiler, ülkelerin millî güç kapasitesine göre ilişkilerdeki etkileri değişir. Bu güç kapasiteleri uluslararası ortamda oluşan güç dengelerine de bağlıdır. Jeopolitik ve jeostratejik unsurlara bağlı olarak dünyada değişen güç merkezleri oluşmuştur. Bu merkezlerin değişimine yön veren temel faktör coğrafyadır.¹³⁴ Millî güç değerlendirilirken bu güç merkezleri dikkate alınmalıdır.

Millî gücü oluşturan beş temel unsur; “askerî güç, ekonomik güç, sosyal güç, politik güç ve coğrafi güç”tür. Millî güç bu unsurların toplamı değil, karmasıdır. Bu unsurlardan bazıları diğerlerinin değerini büyük ölçüde etkileyebilir. Manevî unsurlar, coğrafi unsurlar gibi.

¹³³ Arslan, **a.g.e.**, s. 16-17.

¹³⁴ Suat İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, TTK. Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi-5 Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 1987, s.10.

Bazı kaynaklarda millî güç unsurları iki sınıfta incelenmiştir:

1. Niceliksel Güç Unsurları (Maddî Güç): a. Coğrafi kapasite, b. Doğal Kaynaklar, c. Endüstri Gücü, d. Askeri Güç.
2. Niteliksel Güç Unsurları (Manevî Güç): a. Ulusal Karakter, b. Ulusal Moral, c. Diplomasi Gücü, d. Hükümetin Niteliği.¹³⁵

Temel olarak Millî Güç unsurları şu şekilde sıralanabilir:

1. Coğrafi güç (Fizikî coğrafya ve Beşerî coğrafya)
2. Politik güç
3. Ekonomik güç
4. Askerî güç
5. Teknolojik ve Sanayi gücü
6. Psikolojik ve Kültürel güç
7. İstihbarat Gücü
8. İttifaklar.

Ülkenin millî gücünün oluşabilmesi veya başarıya ulaşması için bu unsurların hepsinin bir arada değerlendirilmesi gereklidir. Bir tanesinin ihmâli tümünü etkisiz kılabilirdiği gibi, ülkeler arası çatışmalarda karşı tarafın güç unsurlarından herhangi birini hesaba katmamak da hezimetle sonuçlanabilir. Nitekim tarih, güç ve sayısal olarak karşılaştırıldığında kabulü zor olan zafer ve yenilgilerle doludur. Clausewitz'in de üzerinde durduğu gibi, savaşta ve stratejide manevî unsurlar (Sosyal, kültürel ve psikolojik unsurlar) matematikten daha etkili olabilir. Bu sebeple hiçbir unsur göz ardı edilemez. Kültürel Güç'e örnek olarak Çanakkale Savaşı gösterilebilir. İkinci bir örnek ise 1943 yılında Tarawa saldırısında 5.000 kişilik Japon garnizonunun sadece 8 kişi kalana kadar savaşarak Amerikalılara ağır kayıplar yaşatmasıdır ki, daha sonraki saldırılarda ağır kayıplar hesaplayan ABD Genelkurmayı bu kayıpları göze alamayarak teknolojik silahların neredeyse tümünü Japonya'ya karşı kullanmışlardır.¹³⁶

¹³⁵ Arı, a.g.e., s.250-256.

¹³⁶ John Keegon, *Savaş Sanatı Tarihi*, (Çev: Füsün Doruken), Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995, s.288.

Bu unsurlardan herhangi biri ihmâl edildiğinde başarısızlık ortaya çıkmasa bile sonucun maddî manevî maliyetleri artabilir. Jeopolitik, strateji, güç ve savaş konularında hesaplanmayan unsurların neticesi ve maliyetleri ticaret maliyetleri gibi olmayacaktır. Özellikle birinci ve ikinci dünya savaşlarında olduğu gibi başlarken “bir iki hafta içinde zafere ulaşırız” diyerek atılan adımlar küresel felaketlerle sonuçlanabilir. *“Başarılmış olsa dahi masrafına değmeyen hiçbir hedef değerli değildir.”*¹³⁷

Literatürdeki kaynaklarda millî güç unsurlarından biri olarak “istihbarat gücü” nden bahseden bir kaynağa rastlanılmamıştır. İstihbarat ile ilgili askeri vb. konularda çalışmalar mevcuttur, ancak millî güç ve jeopolitik konularında istihbarat ile ilgili çalışma bulunamamıştır. İstihbarat gücü ülkenin en etkin güç unsurlarından biridir. Yukarıdaki güç unsurlarından çoğunu ilgilendirir. İstihbarat gücü hem jeopolitiğin belirlenmesinde hem de uygulanmasında son derece etkindir.

Ülkeler başka ülkelerin gücüne tesir edebilmek ve güç dengeleri üzerinde etki sağlamak için şu yöntemlere başvururlar;

- Böl ve Yönet Taktiği,
- Toprak kazanma,
- Silahlanma,
- İttifak kurma.¹³⁸

Özet olarak, “Millî güç”, ülkenin sahip olduğu maddî manevî güç unsurlarının bütünüdür. “Ulusal güç bir ulusun diğer uluslara tesir edebilme ve onların etkilerine dayanma kabiliyetidir.”¹³⁹

Millî güç liyâkat sahibi yöneticilerin, iktidarların, devlet adamlarının elinde değer kazanır. Zira kullanılmayan veya gereği gibi idrak edilemeyen güç, geçmeyen para gibidir. Bu açıdan Millî güç; politika, politikacılar, devlet yönetimi, uluslararası ilişkiler konularıyla bağlantılıdır. Bu kavramlara kısaca göz atmak konuyu daha iyi kavramak için yerinde olacaktır.

¹³⁷ Gün, a.g.e., s.13.

¹³⁸ Arı, a.g.e., s.257-259.

¹³⁹ Gün, a.g.e., s.8.

1.5.1. Politika

Politika sözcük olarak Yunanca “korunaklı yer, kent, site, kent devleti” anlamlarına gelen “Polis” kelimesinden türetilmiştir, “devlete ilişkin” anlamına gelir.¹⁴⁰ Politika kısaca devlet işlerini yürütme ve düzenleme faaliyetidir. Devletin faaliyetlerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarıdır. Aynı zamanda kurumların şirketlerin hatta kişilerin amaç, tutum veya felsefelerini ifade eder.¹⁴¹

Politika sözcüğü yerine “siyâset” kavramı kullanılsa da siyâset sözcüğü, “bir ereğe varmak için karşısındakilerin duygularını okşamak, zaaflarını kullanmak, çıkarlardan faydalanmak suretiyle işleri yürütmeyi” ifade eden bir kelimedir. Kelime olarak Arapça “sâis” kökünden gelmektedir, sâis “at bakıcısı”, “seyislik” anlamındadır.¹⁴² Siyâset Arapça dil kuralları gereği bakıcılığın, idare etme ve yönetmenin çoğuludur, yönetimi oluşturan faaliyetlerin bütününe ifade eder.

Özet olarak, politika “devlet yönetimi”, siyâset “idare etme” anlamındadır. *“Politika, uluslararası politika, güç ve iktidar mücadelesidir. Devlet adamları olsun, sıradan adamlar olsun her zaman için hürriyet, güvenlik, esenlik ve zenginlik ve bizzat güç ve iktidar sahibi olmak isterler.”*¹⁴³ Önemli olan güç ve iktidarın millî hedefler doğrultusunda kullanılmasıdır.

Harold Lasswell’e göre siyâset kimin neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiğiyle ilgilidir. Bismarck’a göre mümkün olanı elde etme sanatıdır. Machiavelli’nin “sonuca giden her yolu meşrudur” düşüncesini benimseyen Mao Zedong ise, *“Siyâset kan dökülmeyen savaş; savaş ise kan dökülen siyâsettir.”* demiştir.¹⁴⁴

Bir ülkenin uluslararası sistemdeki etkinliği, politik ve askeri gücüne bağlıdır. Hatta askerî güç ve diplomasi bazen hukukun önüne de geçebilir.¹⁴⁵ Ülkenin politik gücü politikalarının güvenilirliğine de bağlıdır. Örneğin I. Dünya Savaşında İtalya’nın ittifak devletlere güvenmediği için itilaf devletleri safına geçmesi, II. Dünya Savaşında İngiltere ve Fransa’nın Polonya’ya garanti verdikleri halde savaşta

¹⁴⁰ Taşkın, **a.g.e.**, s.25.

¹⁴¹ Tdk gov.tr, *Politika*, (t.y.), Erişim Tarihi: 13.06.2016, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=POLİTİKA

¹⁴² Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s.258.

¹⁴³ Gün, **a.g.e.**, s.11.

¹⁴⁴ Taşkın, **a.g.e.**, s.23.

¹⁴⁵ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.34.

korumak için hamle yapmamaları ya da Almanya'nın ittifak kurduğu devletleri işi bitince işgal etmesi gibi politikalar bu ülkelere karşı güveni sarsmıştır. Politikalarda güvensizlik oluşması ileride kurulacak ittifaklarda ve devletlerarası ilişkilerde olumsuzluk yaratır, bu da ülkenin politik gücüne zarar verir. Ancak zamanla uluslararası ilişkilerin temeli çıkar hesaplarına dayandığı için günümüzde bu durum bir çelişki haline gelmiştir.

Ülkelerin politikaları ve politik gücü, karar alıcılarının kapasitesine göre de şekillenir. Politikayı yürütecek devlet yöneticileri, ülkenin imkânlarını ve güç unsurlarını gereği gibi tanımalı, plan, program ve stratejilerini buna göre yapmalıdırlar. Politikacılar bu imkânları, doğru yerde ve zamanında, yerinde kullanmak durumundadır. Bu açıdan *millî gücü oluşturan unsurların içinde en önemli olanı politika gücüdür* denilebilir. Ülkenin politik kararlarını verecek, yönetim sorumluluğunu alacak devlet adamları sağlam bir tarih kültürüne sahip olmalıdır. Politikacılar tarih dışında ekonomi, strateji ve coğrafya bilgisine sahip olmalı, tahlil yeteneği bulunmalı, ülkenin ve yakın coğrafyasının stratejik bilgilerine sahip olmalı, dikkatli cesur ve bilgiye dayalı hareket etmelidir. Hepsinden daha önemli olmak üzere ileri görüşlü olabilmelidir, Bismarck gibi, Churchill gibi, Mustafa Kemal gibi. Nitekim ileri görüşlülük yukarıdaki ilimlerin öğrenilmesinin mahsulüdür. *Bugünü doğru algılayabilmek, geleceği öngörebilmek ancak iyi bir tarih bilgisi ve bilinci ile olabilir.*¹⁴⁶ Jeopolitik bilimi de ileriye ve bütünü görebilme adına çalışmaktadır.

Politik kararlar içinde uzun vadeli olanlar ülkenin strateji ve politikalarını oluşturur. Bazı durumlarda uzun vadeli çıkarları korumak için kısa vadede bedeller ödemek gerekebilir. Ülkelerin uzun vadeli çıkarlarını jeopolitik zorunluluklar belirler.¹⁴⁷ Esasen ülkelerin başarılı ve uzun ömürlü olması için uzun vadeli programlarının olması gereklidir. Yönetim bilimlerinde şirketlerin başarısı, uzun vadeli planlarına bağlıdır, uzun vadeli planlar, “şirket stratejisi” ve “şirket politikası” olarak tanımlanır. Politika da ülkelerin yönetim faaliyetlerini ifade ettiğine göre, ancak uzun vadeli projeler, uzun vadeli strateji ve politikalar izleyen uzun vadeli hedefler üreten yönetimler ve ülkeler başarılı olacaktır. Bu bakımdan bağımsız ve güçlü bir ülke

¹⁴⁶ Osman Gümüüşçü, *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010 s.58.

¹⁴⁷ İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.60.

olmanın ve kalıcı olabilmenin önemli şartlarından birisi de ülke politikalarının ve hedeflerinin uzun vadeli olmasına bağlıdır. Güçlü devletler ve küresel aktör diye tabir edilen devletler günümüzde elde ettikleri kazanımların programını ve ilk adımlarını onlarca yıl önceden planlamış ve başlatmışlardır. Bu bakımdan güçlü devletler, başarılı devletler uzun vadeli stratejilerini ne pahasına olursa olsun gerçekleştiren devletlerdir. Ne yazık ki; devletin gücünün seviyesi, nihayete erdiremediği stratejilerini elde etmek için zor kullanmaya, hukuksuzluğa ve küresel şiddete neden olabilmektedir. İşler planlandığı gibi gitmediği zaman güce ve şiddete başvurulmaktadır. Teknoloji ve iletişim arttıkça ülkelerin stratejilerini gerçekleştirmeleri zorlaşmakta ve küresel güçlerin rekabeti birbirlerinin stratejilerini baltalamak için terör ve savaş dâhil her türlü şiddete sebep olmaktadır. Bu durumun en büyük örnekleri Ortadoğu coğrafyasında uzun yıllardır yaşanmaktadır. Uzun vadeli politikalar konusunda, Bismarck'ın politikaları örnek olarak gösterilebilir.

Millî politika, millî hedeflere dönük faaliyetlere denir. Politika için savaş millî hedeflere ulaşmak için bir araçtır ve politikalar savaş sonrasını da düşünerek yürütülmelidir.¹⁴⁸ Politikalar, stratejiler ve ülke yönetimleri millî hedeflere ulaşmak için vardır. Millî hedef, diğer bir ifade ile ulusal politika, devletin ve milletin bekası için, ülkenin uzun yıllar boyu takip ettiği hedefler, emeller ve amaçlardır. Devletlerin hedefi; gücünü arttırmak, otoritesini genişletmek, halkın güvenliğine ve refahına hizmet etmektir.¹⁴⁹

Politika kavramı aynı zamanda ülkenin güç unsurlarının kullanılmasını ifade eder. Savaş bu güç unsurlarından biridir. Politika, millî hedeflere ulaşmak için savaşı da bir araç olarak kullanır. I. Dünya Savaşıyla beraber savaşta sadece askeri güç değil, onunla beraber tüm güç unsurları kullanılmaya başlanmıştır. Askeri gücün yanında bütün güçlerle beraber politik güç de kullanılır.¹⁵⁰ Ülkenin politik gücü ancak doğru politikacılar elinde sonuç verir. Bunun en güzel örneği Almanya'dır. Bismarck döneminde yoktan Avrupa liderliğine gelen Almanya'nın II.Wilhelm ve Hitler döneminde gücünü doğru kullanamayarak mağlup olması politik gücün önemini göstermektedir.

¹⁴⁸ İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.7.

¹⁴⁹ Gün, **a.g.e.**, s.57.

¹⁵⁰ İlhan, **a.g.e.**, s.8.

Görüldüğü gibi politik güç, jeopolitiğin unsurları içinde diğer unsurlarla ilişkisi en yoğun olanıdır. *Strateji, askeri güç, millî hedef, millî güç, politika ile iç içedir.*

“Askerî strateji, askerî konularda hareket tarzı üretilmesi, üretilen hareket tarzları arasında seçim yapılması ve seçilen hareket tarzın uygulanmasıyla ilgilenir. Politika, politik hareket tarzı üretilmesi, üretilen hareket tarzları arasında seçim yapılması ve seçilen hareket tarzın uygulanmasıyla ilgilenir ve stratejiye göre bir üst hareket tarzıdır. Jeopolitik ise, politikanın bu işlevi yerine getirebilmesi için gerekli yol ve yöntemi belirler, verileri değerlendirerek bilimsel zemin oluşturur.”¹⁵¹

Özetle politika, millî hedeflere ulaşmak ve millî menfaatleri korumak gayesiyle devletin millî güç unsurlarını kullanarak yürüttüğü ve yönettiği eylem, çaba, karar, strateji, plan ve projelerin tümüdür.

1.5.2. Dış Politika ve Uluslararası Politika

Dış politika, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politika zaman zaman birbirinin yerine kullanılır ve birbirine karıştırılabilen kavramlardır.

Dış politika “devletin, diğer devletlerle olan ilişkilerini”, uluslararası politika ise, “uluslararası sistemde devletlerin birbirleriyle olan siyasal ilişkilerini” ifade eder.

Uluslararası İlişkiler, bir çok faktörün etkisi altında faaliyet gösteren şirketlerin, kurumların ve devletlerin global sistem içerisindeki etkileşimlerini inceleyerek geleceğe dönük tahminler üretir.¹⁵²

Dış politika belirlenirken, millî hedef, çözüm aranan sorun veya konu doğru tanımlanmalı, uluslararası dengelerin etkileri hesaplanmalı, hangi güç unsurlarının kullanılacağına karar verilerek, ülkenin menfaatleri doğrultusunda stratejiler ve politikalar belirlenmeli ve uygulanmalıdır.

Uluslararası politikada ise ülkelerin menfaatlerine ve zaaflarına bağlı karmaşık mücadele ve çıkarlara dayalı müttefiklikler yaşanmaktadır.¹⁵³ Buna göre uluslararası politika ülkelerin menfaatlerinin çarpıştığı bir arena olarak düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle uluslararası politika; “Ayrı ayrı devletlerin dış politikalarının birbirleriyle

¹⁵¹ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.25.

¹⁵² M. Hayati Taban, (t.y.) “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve ”Stratejik Derinliğin” Bu Bağlamda İncelenmesi” Erişim Tarihi: 24.02.2016, s.2.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423907217.pdf>

¹⁵³ Gün, *a.g.e.*, s.6.

temasa geldiği uluslararası siyasî ilişkiler alanının, bu ayrı dış politikalardan hem etkilenen hem de onlara etkide bulunabilen genel olguları”¹⁵⁴ dır.

Uluslararası faaliyetleri inceleyen jeopolitiğin, uluslararası rekabetin temellerini araştıran ve anlamlandıran bir disiplin olarak ülkelerin ve dünyanın geleceğini daha fazla etkileyebileceği öngörülmektedir.¹⁵⁵

Bir ülke uluslararası ilişkilerinde ne kadar iyi plan yaparsa yapsın, tek başına yaptığı diplomasi ile sorunlar çözülmez. Uluslararası şartlara ve dengelere göre değişebilen, gelişebilen esnek ve revize edilebilir politikalar üretmesi gereklidir.

1.5.3. Güç Merkezleri

Dünya politikasını jeopolitik zorunluluklardan, hakimiyet teorilerinden çok yaşanan dönemde kendisini kabul ettirmiş evrensel güçler belirler. Yine evrensel güçlerle beraber bölgesel güçler de bu politikaları etkileyebilir.¹⁵⁶ Güç merkezi kendi coğrafyası içindeki ve dışındaki güç kaynaklarını kendi lehine etkileyebilen devlet veya devlet topluluğudur. Dünyadaki güç merkezleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

- Küresel Güç: Etki alanları küreseldir. ABD, Rusya gibi,
- Kıtasal Güç: Etki alanları bulundukları kıta, çevresi ve denizaşırı coğrafyalardır. İngiltere, Çin gibi.
- Bölgesel Güç: Etki alanları yakın coğrafyalardır. Türkiye, İran gibi.
- Birleşik Güç: Birkaç ülkenin güçlerini birleştirmesiyle oluşturulan topluluğun etkiledi alanlar. NATO gibi.
- Sınırlı Güç: Uluslararası dengelerde önemli etkinlik gösteremeyen uluslararası topluluk ve kuruluşlardır. APEC, NAFTA gibi.

Güç merkezi olabilmek için aşağıdaki şartların sağlanması gerekir.

1. Ekonomik Alan: Yeterli Ekonomi kapasitesine sahip olmak
2. Teknolojik Alan: Teknolojik gelişmelere hâkim olmak.
3. Parasal Alan: Uluslararası alanda geçerli olan bir para birimine sahip olmak.

¹⁵⁴ Ömer Kürkçüoğlu, (t.y), “Dış Politika nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü”, Erişim Tarihi: 14.03.2016, s.4, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf>

¹⁵⁵ Gün, a.g.e., s.2.

¹⁵⁶ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.59.

4. Askeri Alan: Nükleer silahlara ve denizaşırı kullanılabilecek askeri güce sahip olmak.
5. Coğrafi Alan: Coğrafya üzerinde ulaşım merkezlerine, enerji kaynaklarına ve stratejik bölgelere hâkimiyete uygun konuma sahip olmak.
6. Kültürel Alan: İşbirliği gücü ve kendine çekim etkisi sağlayan evrensel bir kültüre sahip olmak.
7. Diplomatik Alan: Küresel düzeyde politika üretme, tasarlama, uygulama gücü bulunan bir dış politika yapısına sahip olmak.¹⁵⁷

Görüldüğü gibi ulusal politikalar, dış politika, uluslararası politikalar birbirinden ve güç merkezlerinden etkilenmektedir. Ülkeler politikalarında büyük devletlerin ve güç merkezlerin etkisine göre pozisyon almaya çalışırlar. Dünya ve bölge politikalarından kopuk olan ülke politikaları başarılı olamaz, global ve bölgesel etki sağlayamaz, büyüyemez.¹⁵⁸ Ülkelerin global ve bölgesel politikalar belirlemede jeopolitiğin verileri ve tecrübeleri önemlidir.

Millî güç unsurlarının kullanımı, jeopolitik unsurlar, güç merkezleri ve dönemin global güçleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Günümüzde güç kullanımı çoğu zaman *Soft Power* denilen politik manevralarla veya istihbarat faaliyetleri ile yapılmaktadır.

Günümüzdeki iletişim ve teknoloji ile dünyanın bir noktasında yaşananlar aynı anda dünyanın her yerini etkilemektedir. Bu iletişim ve teknolojinin sağladığı güç ülkenin politik ve stratejik faaliyetlerinde kullanılmalıdır. İletişim ve teknolojik güç daha çok istihbarat alanında kullanılmaktadır.¹⁵⁹

İstihbarat kelime olarak “haber alma” anlamındadır. Kısaca tanımlama yapılırsa, “veri toplama yöntemleriyle elde edilerek analiz edilmiş bilgidir.” Kazım Karabekir istihbaratı, “savaşta ve barışta doğru haber alıp, yanlış haberler yaymak” şeklinde tanımlar. İstihbarat kısaca “bilgi hâkimiyeti” olarak ifade edilebilir.¹⁶⁰ İstihbarat jeopolitik unsurların hepsini kullanır, adeta gizli bir jeopolitik gibidir. Devletler bazen açıktan yapamadığı faaliyetleri gizli servisler ve istihbarat güçleri ile

¹⁵⁷ Arslan, **a.g.e.**, s.51.

¹⁵⁸ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s. 37.

¹⁵⁹ Gültekin Avcı, *İstihbarat Teknikleri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s.19-26.

¹⁶⁰ Arslan, **a.g.e.**, s.27.

gerçekleştirirler. Bu bakımdan istihbarat bir ülkenin gizli gücü olarak tanımlanabilir. Hatta günümüzde ülkelerin, özellikle güçlü ülkelerin düşmanlarıyla mücadelelerini gizliden, istihbarat örgütleri ve özel servisler marifetiyle düşman coğrafyada savaş, iç savaş, terör, çatışma, isyan çıkartmak suretiyle mücadele etme yolunu tercih ettikleri görülmektedir.

İstihbarat, millî güç unsurlarından etki gücü en yüksek olanıdır. Bazen bu güç orantısız, illegal hatta haksız olabilmektedir. Bazen de uzun yıllar sürebilecek ya da ancak savaşla çözülebilecek gelişmeler, küçük bir operasyon ile çözülebilmektedir. Bu nedenle millî güç unsurları içinde en dikkat çekici olanı ve en dikkat edilmesi gereken güçlerin başındadır. İstihbaratın gerektiğinde devletin güç unsurlarından hepsini kullanabilmesi de öneminin bir göstergesidir. En sağlam stratejiler yine istihbarat bilgileri ile kurulur. XXI. yüzyıl adeta istihbarat savaşları ile geçmektedir. Ülkeler istihbarat çalışmaları için yüksek maliyetlere katlandığı gibi, karşı istihbarat faaliyetleri de yapmak zorunda kalmaktadırlar. Nitekim düşman istihbaratlarının yanıltıcı ya da tuzak içeren faaliyetlerine zamanında önlem alınmalıdır. M.Ö. 200'lü yıllarda Mete Han'ın Çin'den gelen heyetin casusluk için geldiğini öğrenmesi ile asıl güçlerini ormana saklayıp düşman karşısında güçsüz izlenim oluşturması "karşı istihbarat"ın savaş ve strateji tarihi açısından da önemini gösteren bir örnektir.¹⁶¹

İstihbaratın görevi sadece düşman hakkında bilgi getirip, düşmana yanlış bilgi vermekle bitmez. Bir taraftan da kendi kamuoyunu ve askerini motive etmek için bilgi ve haber üretir. Örneğin Ağustos 1915'de General Goultz, Osmanlı'yı motive etmek için Alman basınından Türklerin Çanakkale savunması hakkında övgü haberleri yayınlamasını istemiştir. Bazı durumlarda ise örneğin geri çekilme harekâtlarında önceden kamuoyuna bilgi vermek düşman tarafın vaziyeti kendi başarısı gibi gösterme ve böylece asker ve kamuoyunun motivasyonunu bozma çabalarını boşa çıkaracaktır.¹⁶² Bir diğer husus ise kamuoyuna kötü haberlerin de usulünce verilmesidir. Aksi halde bu tür durumlar kamuoyu ve askerinin hem disiplinini bozar hem yönetime güvenini sarsar. Atatürk, bu konuda; "Kamuoyunu, ne kadar acı da olsa, hakikatlerle daima temas halinde bulundurmak behemehâl

¹⁶¹ Atalay C, *a.g.m.*, s.107-109.

¹⁶² Walther Nikolay, *Birinci Dünya Savaşında Alman İstihbaratı*, (Çev. Emrullah Tekin) Berikan Yayınları, Ankara, 2004, s.77.

lazımdır.” sözünü söylemiş ve askeri başarıların ve başarısızlıkların daima halka duyurulmasını sağlamıştır.¹⁶³

Yazılı kayıtlara göre tarihte ilk istihbarat faaliyeti Mısır Firavunu III. Tutmose tarafından Yafa şehri alınırken kullanılmıştır. Firavun savaşı şehre gizlice soktuğu ajanlarından aldığı bilgilerle kazanmıştır.¹⁶⁴

Çinli filozof SUN-TZU savaşların kolay kazanılmasının istihbarata bağlı olduğunu belirterek, “en üstün yetenek düşmanın planını kavrayıp kırmaktır” demektedir.¹⁶⁵

Normandiya çıkartmasında Almanya’nın, çıkartmanın İngiltere yakınlarından yapılmasına inanması için sahte hazırlıklar ve birçok yayın yapılmıştır. Bu konuyu Churchill: “*Bir savaşta en değerli şey; gerçek bilgidir. Ve bu gerçeği korumak için yalanlardan bir dağ oluşturmanız gerekir.*” sözüyle ifade etmiştir.¹⁶⁶

¹⁶³ İlahn, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.32.

¹⁶⁴ Arslan, **a.g.e.**, s.26.

¹⁶⁵ Sun Tzu, **a.g.e.**, s.8-12.

¹⁶⁶ *Ve o gün deniz kıpkırmızıydı*, (t.y.), Erişim Tarihi: 25.05.2016, <http://parisedokunmak.blogspot.com.tr/2014/10/ve-o-gun-deniz-kpkrmzyd-d-day.html>

1.6. EKONOMİK GÜÇ

Ekonomik güç jeopolitiğin değişen unsurlarındandır. Ülkenin doğal kaynakları, üretim gücü, sanayi verimi, teknoloji geliştirme ve kullanım kapasitesi ülkeye politik güç kazandırır. Ülkenin ekonomik gücü, yatırım gücü, kalkınma hızı, istihdam imkânı, millî hâsılası, dış ticareti, para politikaları, ekonomi politikaları ve bütçe büyüklüğü, alt yapı ve ulaşım olanakları gibi birçok faktör dikkate alınarak tespit edilir.¹⁶⁷

Ekonomik güç, millî güç unsurlarının içinde en kritik olanıdır. Hatta çarpan etkisi olan bir güç unsurudur denilebilir. Çünkü diğer unsurlar ne kadar iyi düzeyde olursa olsun ekonomik güç olmadan kalıcı olamazlar!

Ulusal güç unsurlarından ekonominin jeopolitik etkisini görmek için 1890 ile 1938 yılları arasında büyük devletlerin sanayileşme, demir çelik üretimi ve askerî harcama verileri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır;

Sanayileşme verileri; 1890-1938 arası:

- İngiltere’ de 2 kat (Zaten dönem başında en önde olan ülkedir) artış yaşanmıştır.
- ABD’de 4 kat artış ile İngiltere’yi yakalamış ve biraz geçmiştir
- Almanya 6 kat artış ile İngiltere seviyesine gelmiştir.
- Fransa 3 kat artmasına rağmen rakiplerinin 1/3’ü kadardır.

Tablo 1. Güçlerin Demir Çelik üretimi; (milyon ton) ¹⁶⁸

	1890	1900	1910	1913	1920	1930	1938
ABD	9,3	10,3	26,5	31,8	42,3	41,3	28,8
İNGİLTERE	8,0	5,0	6,5	7,7	9,2	7,4	10,5
ALMANYA	4,1	6,3	13,6	17,6	7,6	11,3	23,2
FRANSA	1,9	1,5	3,4	4,6	2,7	9,4	6,1
RUSYA	0,9	2,2	3,5	4,8	0,2	5,7	18,0

¹⁶⁷ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.33.

¹⁶⁸ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. (Çev: Birtane Karanakçı), İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990, s.234.

Tablo2. Güçlerin Asker ve Donanma Sayıları;

	1880	1890	1900	1910	1914
ABD	34.000	39.000	96.000	127.000	164.000
İNGİLTERE	367.000	420.000	624.000	571.000	532.000
ALMANYA	426.000	504.000	524.000	694.000	891.000
FRANSA	543.000	542.000	715.000	769.000	910.000
RUSYA	791.000	677.000	1.162.000	1.285.000	1.352.000

Tablolardaki verilere göre; Birinci ve İkinci Dünya savaşları öncesi Almanya ve ABD'nin hızlı bir sanayileşmeye gittiği görülmektedir. I. Dünya Savaşının sebebinin *Almanya ile İngiltere arasındaki güç rekabetinin* olduğu hatırlanırsa iki blok arasında uzun süre savaşı sona erdirecek üstünlük ortaya çıkmadığı ve nihayet bu ikisi kadar sanayi gücü olan ABD'nin savaşa dahil ile sonucun değiştiği malumdur. Buradaki sanayileşme verileri de güç dengeleri açısından ortaya çıkan sonucu açıklamaktadır. Yine dönemin güç dengelerinde ekonomi ve sanayileşmenin etkisi görülmektedir.

Tablo 1. de ABD istikrarlı bir demir çelik üretimi artışı gösterirken, Almanya I. ve II. Dünya Savaşları öncesi yüksek bir artış görülmektedir. *Ayrıca demir çelik üretimindeki artış ekonomik ve sanayi olarak savaşa hazırlanılmakta olduğunu göstermektedir.* Bu tablolarda Almanya'nın silahlanma ve güç dengesi açısından gösterdiği artışın İngiltere'nin üstünlüğünü tehdit ettiği gerçeği teyit edilmektedir.

Ayrıca I. Dünya Savaşının ekonomik sonuçları da değerlendirilmelidir. Buna göre "Savaş ülkelerin altyapılarını çökertmiş, tüketim maddeleri yerine askeri ürünlerin üretimini artırmış, kitlesel işsizlik yaratmış, enflasyonun aşırı artışına neden olmuş, ülkelerin dış borçlarını ödenemeyecek seviyelere yükseltmiştir."¹⁶⁹ Yukarıdaki tablolarda savaş öncesi ülkelerin üretim, sanayi ve ekonomik hazırlıkları görülmektedir. Ancak savaşın süreç ve sonuç öngörülleri iyi hesaplanmadığı için savaşın sonunda hem yenilen devletlerin hem de galip devletlerin neredeyse aynı derecede iflas ettiği, hemen hemen benzer maliyetlere katlanmak zorunda kaldıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, jeopolitik unsurlardan olan ekonomik gücün özellikle savaş ortamında gerektiği kadar dikkate alınmaması galip gelinse bile ağır faturalar ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumda ekonomik güç faktörü yapılan işten elde edilen

¹⁶⁹ Emre Ozan, "Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme" *Akademik Bakış*, C.7 S.14, Yaz 2014, s.197.

sonucun ve faydanın hesaplanması açısından ele alındığında beklenen faydayı sağlayabilir.

Tablo 3. Millî Gelire Göre Askeri Harcama Yüzdesi; ¹⁷⁰

	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
ABD	-	-	-	1	1	13	36	47	47
İNGİLTERE	5	7	8	16	48	55	54	57	56
ALMANYA	11	12	17	25	44	56	69	76	-
RUSYA	-	8	-	-	20	-	75	76	69

Tablo 3'ün verileri, sonuçları ve süreci iyi hesaplanmayan bir savaşın faturasını net olarak ortaya koymaktadır. Bu maliyetlerin ülkede uzun süreli sosyal ve psikolojik etkileri de hesaplandığında iyi planlanmamış bir politik faaliyetin neticelerinin ağır olacağı görülmektedir. Özellikle *topyekün savaş* kavramının hem uzun vadeli olasılıklar açısından, hem de başta ekonomik güç olmak üzere tüm millî güç unsurları açısından çok iyi hesap edilmesi gerekir. Topyekün savaşta bütün unsurların seferber edilmesi gerektiği için, normal ekonomik faaliyetlerinin idaresi bile zorken, *savaş ekonomisinin* yönetilmesi ayrı bir efor gerektirmektedir. Nitekim Almanya gerek birinci, gerek ikinci dünya savaşında olsun, hesap ettiği sürede neticeye ulaşamadığı için ve savaşın jeopolitik ve ekonomik boyutları göz ardı ettiği için zamanla tükenen imkânlar sebebiyle hezimete uğramıştır.¹⁷¹

Sonuç olarak bütün bu örnekler ve tablolardaki bilgilerin analizi jeopolitik ile ekonomik gücün ilişkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Günümüzde dünya daha keskin bir ekonomik rekabete girmiş, jeopolitik güç ekonomiden daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Ekonomisi güçlü ülkeler jeopolitik özelliği ne olursa olsun bulunduğu bölgede çekim alanı oluşturmaya başlamıştır. Ekonomisi zayıf olanlar da bu etki alanına mahkûm olmaktadır. Günümüzdeki jeopolitik ve ekonomik güç dengelerine göre dünya üç bölgeye ayrılmıştır.

- 1 – Japonya ve Çin'in etkisindeki Asya-Pasifik Bölgesi.
- 2 – Almanya'nın etkisindeki Avrupa Birliği.
- 3 – ABD'nin etkisindeki Pan-Amerikan Bölgesi.¹⁷²

¹⁷⁰ Jane Caplan, *Hitler Almanyası*, (Çev. İdem Erman). İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2012. s.166.

¹⁷¹ İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.33.

¹⁷² Atalay İ, **a.g.e**, s.428.

*Marks'a göre ekonomik sistemi denetleyen, siyasî sistemi de denetler.*¹⁷³ Aynı mantıkla günümüzde ekonominin dünya üzerindeki etkisine bakılarak, dünyanın ekonomisini denetleyen, dünya politikasını da yönetebileceği sonucuna varılabilir. Nitekim, *faiz sistemleri, kur sistemleri, kredi fonları gibi borç sarmalları ve gümrük ticareti kontrol mekânizmaları* ülkeleri ve ekonomiyi hâkimiyet altına alma araçları sayılabilir.

¹⁷³ Arı, **a.g.e.**, s.423.

1.7. JEOPOLİTİK TEORİLER

Günümüzün küresel politikaları ve stratejileri dünya hâkimiyeti amacıyla olan güçler arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır. Bu ilişkilerin yönlerinin belirlenmesinde hâkimiyet teorilerinin etkili olduğu söylenebilir.¹⁷⁴

1.7.1. Kara Hâkimiyet Teorisi

Teorinin sahibi olan John Mackinder, Coğrafya ile Teknoloji ilişkisi üzerine odaklanmış, Avrasya ve Orta Asya'nın karadan ulaşımı ve hâkimiyeti üzerinde durmuştur. Londra Üniversitesi'nde coğrafya profesörü olan Mackinder'in teorisine göre, Avrasya'nın merkezi kısmı dünya siyâsetinin merkez sahasıdır, doğu Avrupa'dan başlayarak Orta Asya ve Sibirya'yı içine alan bölgeyi zengin doğal kaynakları nedeniyle Heartland (Kalpgâh) olarak adlandırmıştır. Merkez, kuzey ve güneyden gelecek saldırılara karşı doğal engellerle korunmaktadır.¹⁷⁵ Kara hâkimiyetindeki en önemli nokta, *denizlerden gelebilecek her türlü tehlikelerin en az olduğu, tehlikelerden korunabilecek bir sahaya sahip olmaktır*. Bu şartları sağlamak için Avrasya'nın hâkimiyetine önem vermiştir.¹⁷⁶ Batı Avrupa'dan başlayarak Akdeniz Bölgesi, Ortadoğu, Hindistan, Güneydoğu Asya ve Çin'i içerisine alan bölgeleri iç hilal, Avrasya ve Afrika'yı içerisine alan sahaları *Dünya Adası* olarak adlandırmıştır.¹⁷⁷ İngiltere, Afrika, Avustralya, Japonya, ABD ve Kanada'dan oluşan kuşağı da *Dış Hilal* olarak adlandırmıştır. Kalpgâh bölgesine deniz gücüyle girilemeyeceği sadece kara gücüyle hâkim olunabileceğini belirtmiştir.¹⁷⁸ Kalpgâh'a sahip olan ülkenin Dünya Adasına sahip olacağını ve Dünya Adasına hâkim olan ülkenin de Tüm Dünya'ya hâkimiyet kurabileceğini ileri sürmüştür. Bu teoriye göre Türkiye iç kuşakta yer alır ve Dünya Kalesinin kontrolü için denizden, karadan ve havadan en avantajlı konumdadır. Bu nedenle dünya hâkimiyeti için ilk hedef Anadolu'dur.¹⁷⁹

“Mackinder'e göre tarih aslında deniz ve kara güçleri arasında süren mücadelelere dayanmaktadır. Bu iki güç dikkatlice incelendiğinde denizlerde üstünlük sağlamanın dayanak ve üs bölgeleri kontrol etmeye

¹⁷⁴ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.38.

¹⁷⁵ Sandıklı, **a.g.e.**, s.3.

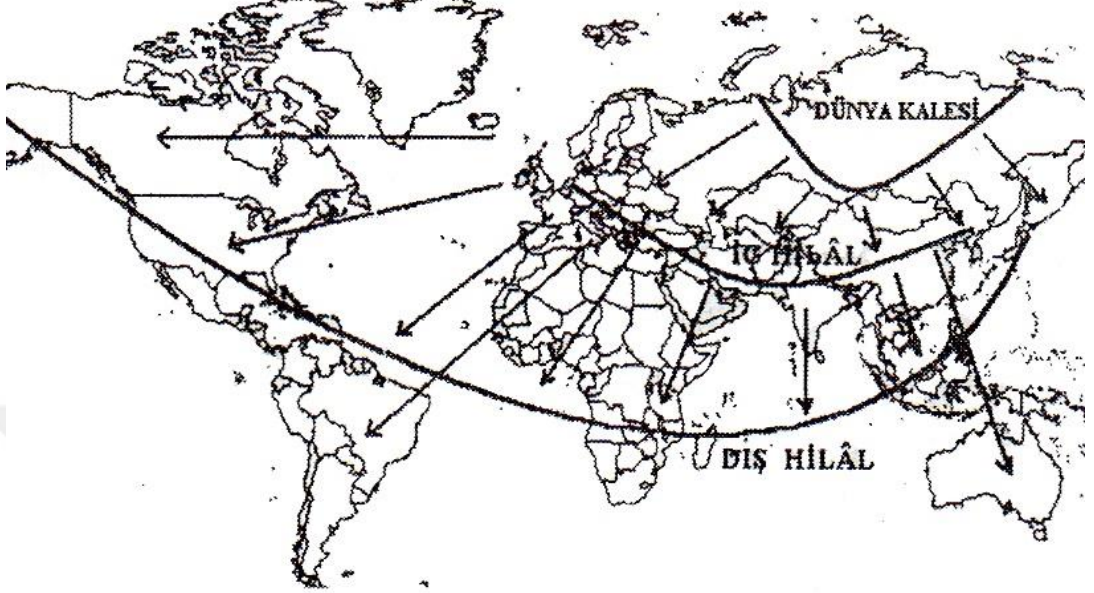
¹⁷⁶ Karakuş, **a.g.e.**, s.104.

¹⁷⁷ Gün, **a.g.e.**, s.235-237.

¹⁷⁸ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.18.

¹⁷⁹ Karakuş, **a.g.e.**, s.104.

bağlı olacağı bu bölgelerinde kara devletleri tarafından kontrol edileceği dolayısıyla esas olarak kara gücünün dünya hâkimiyetine gideceği kanaatindedir.”¹⁸⁰

Resim – 7. Kara Hâkimiyet Teorisi Haritası

1.7.2. Deniz Hâkimiyet Teorisi

Alfred T. Mahan (1841–1914), ABD’nin deniz stratejinin kurucusu olup, İngiltere, Almanya ve Japonya’nın deniz güçlerini büyük oranda etkilemiştir.¹⁸¹

Deniz hakimiyet teorisinde kuşaklardan merkeze, denizlerden karalara doğru gelişen bir hakimiyet stratejisi esastır. Mahan, Heartland’a hâkimiyetin ancak çevre denizlerde oluşturulabilecek bir kuşatmayla mümkün olacağı görüşündedir.¹⁸² Mahan’a göre kara sınırları olmayan ada devletleri çok büyük avantaja sahiptir, dünya hâkimiyeti denizlerden geçer, denizlerin ekonomik zenginliklerinden yararlanan taraf dünyaya hâkim olacaktır.¹⁸³

Güçlü bir donanma uluslararası ticaretin önünü açacak ve stratejik su yollarının kontrolü devlete büyük güç sağlayacaktır. Deniz gücü büyük olan ve okyanusa

¹⁸⁰ Gün, *a.g.e.*, s.236.

¹⁸¹ Karabulut, *a.g.e.*, s.47.

¹⁸² Karakuş, *a.g.e.*, s.106.

¹⁸³ İşcan, *a.g.m.*, s.65.

ulaşımı olan devletler büyük güce sahip olmakta daha avantajlıdır. Çünkü denizde hareket etmek daha kolaydır.¹⁸⁴

Denizlerde güç kazanabilmek için altı vasfa sahip olmak gereklidir:

1. Coğrafi mevkii
2. Ülkenin fizikî yapısı ve sağladığı imkânlar
3. Devletin elindeki arazinin genişliği
4. Hükümetin yapısı
5. Nüfus
6. Halkın ulusal karakteri¹⁸⁵

Mahan, Süveyş ve Panama Kanallarının hem ekonomik hem de uluslararası siyâset açısından önemli olduğunu, Asya kıtasında 30. ve 40. Kuzey paralelleri arasında kalan sahanın İngiltere ile Rusya arasında önemli bir çatışma alanı olduğunu söylemiştir. Ayrıca Rusya ve Çin'in kontrol edilmesi için ABD, İngiltere, Almanya ve Japonya'nın birlikte hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁶

1.7.3. Kenar Kuşak Teorisi

Spykman'a göre dünya hâkimiyeti merkez bölgesini çeviren, imkân ve kaynakları geniş olan kenar kuşağa egemen olmakla mümkündür. Bu kenar kuşak; Avrupa, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır.¹⁸⁷ Asıl güç potansiyeli olan bölgenin Mackinder'in Kalpgâh'ı değil, Mackinder'in "iç kuşak", kendisinin "Kenar Kuşak" diye adlandırdığı bölge olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸⁸ Kenar kuşak ülkelerine hâkim olan Dünya Adasını kontrol eder, Dünya Adasını kontrol eden dünyayı kontrol eder.

*ABD yönetimine bu kuşağa başka bir gücün egemen olmamasını tavsiye eden Spykman, günümüze kadar etkisi süren NATO, CENTO, SEATO paktlarının fikirbabası sayılabilir.*¹⁸⁹ Ayrıca bu kuşağa hâkim olacak bir gücün hem karada SSCB'yi hem denizde ABD'yi kuşatabileceği için ABD, İngiltere ve SSCB'nin

¹⁸⁴ Karabulut, **a.g.e.**, s.49.

¹⁸⁵ Gün, **a.g.e.**, s.251.

¹⁸⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.106.

¹⁸⁷ Karakuş, **a.g.e.**, s.105.

¹⁸⁸ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s.19.

¹⁸⁹ Karakuş, **a.g.e.**, s.106.

işbirliği yapmasını önermiştir. Spykman'ın teorisi, Rimland kuşağının merkezinde yer alan *Ortadoğu bölgesi ve civarını süper güçlerin taktik manevraları için rekabet alanı haline getirmiştir.*¹⁹⁰

Resim – 8. Kenar Kuşak ve Kalpgâh Haritası.

1.7.4. Hava Hâkimiyet Teorisi

ABD’li havacı Albay Hausy Scitaklian ve havacı bir grup asker tarafından ortaya konulmuştur.¹⁹¹ Teori ile ilgili Albay Hausy Scitaklian’ın yayınları vardır. Bütün teorilerin gerçekleşmesinin hava hâkimiyeti ile mümkün olduğunu savunurlar.¹⁹² Hava jeopolitiğinin kurucusu sayılan Seversky, kara ve deniz güçlerinin hava gücü karşısında potansiyellerinin azaldığını savunmuş, hava hâkimiyet ağırlığını kuzey kutbuna doğru ABD ve Rusya’nın hava hâkimiyet alanlarının kesiştiği bölge olarak haritalamıştır.¹⁹³ Teknolojideki gelişmeler özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Hava Hâkimiyet Teorisinin gelişmesini sağlamıştır.¹⁹⁴

Hava araçları, kara savunmasında doğal engeller olan dağ, çöl, deniz gibi engellerin etkisini değiştirmiştir. Hatta Kalpgâh bölgesinin deniz saldırısına karşı

¹⁹⁰ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.105.

¹⁹¹ Sandıklı, **a.g.e.**, s.5.

¹⁹² İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.47.

¹⁹³ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.107.

¹⁹⁴ Turan. **a.g.e.**, s.7.

korunaklı olmasını, engelleri havadan aşarak bertaraf etmiştir. Ayrıca hava gücü deniz gücünden daha fazla hareket serbestisi sunmaktadır.¹⁹⁵

Coğrafya'ya dayalı bir teoride coğrafi özelliği yönetecek güç merkezi uzakta ya da başka bölgede olursa teori sonuç vermez. Güç merkezlerindeki değişim jeopolitiğe dinamizm kazandırır, bu değişime karşı statükoyu koruma çabası ve baskılar oluşur ve bu durum genellikle savaşlara neden olur.¹⁹⁶

Bir ülkenin gerek güç merkezlerinde etkili olabilmesi, gerek güç dengesi oluşturabilmesi, gerek küresel rekabette söz sahibi olabilmesi ve gerekse kendi güvenliğini sağlayıp çıkarlarını koruyabilmesi için *jeopolitik gücünün oluşturulmasında, hava, kara ve deniz gücü unsurlarının hepsi birden gereklidir*. Diğer millî güç unsurları da hepsi birden ve koordineli olarak gelişmelidir. Ekonomik güç yeterli olmadan askeri ve teknolojik gücünüz işe yaramaz. Tüm maddî güç unsurları varken kültürel gücünüz yeterli değilse, imkânları gerektiği gibi kullanacak kültürel düzeye sahip değilseniz yine sorun yaşanacaktır. Ancak güçlerin hepsi bir arada ve uyum halinde iken değerli ve güçlüdür.

Yukarıdaki dört teori klasik teoriler olarak kabul edilmektedir. “*Eleştirel jeopolitikçiler ve marksist düşünürler açısından klasik jeopolitik teoriler Amerikan emperyalizmi için inşa edilmiş bir rasyonelleştirme aracı olarak değerlendirilmektedirler.*”¹⁹⁷ II. Dünya Savaşından sonra yeni teknoloji ve gelişmelere göre başka teoriler de ortaya çıkmıştır. Bu yeni teorilere Çağdaş Teoriler denilmektedir. Bu teorilerden bazıları;

- Büyük Satranç Tahtası teorisi,
- Tarihin Sonu Teorisi,
- Yeni Avrasyacılık,
- Medeniyetler Çatışması'dır.¹⁹⁸ Bu teoriler bu çalışmanın konusu ile ilgili döneme girmediği için üzerinde durulmayacaktır.

¹⁹⁵ İşcan, *a.g.m.*, s.67.

¹⁹⁶ Müderrisoğlu, *a.g.e.*, s.14.

¹⁹⁷ Kocakenar, *a.g.m.*, s.21.

¹⁹⁸ Sandıklı, *a.g.e.*, s.6-16.

Jeopolitik teorilerin doğrulaması için bir laboratuvar yoktur, bu durumda tarihi olaylardaki uygulamalara bakarak doğrulama yapılabilir.¹⁹⁹ Bu noktada tarih bilimi ile jeopolitik arasındaki ilişkilere değinmek gerekir.

Tarih insan faaliyetleriyle meydana gelen olayların zaman ile ilişkisini inceler ve bunları şekillendiren hususları sebep sonuç ilişkisi içerisinde araştırarak sonuçlarından gelecekle ilgili fikirler üretir. Tarih, insanların ve toplumların geçmişte yaptıkları olayları, yer ve zaman bildirerek, kaynaklara dayanarak, sebep sonuç ilişkisi içinde inceleyen bilimdir.²⁰⁰

Bir tarihi olayı yeteri kadar kavrayabilmek için sadece olayın geçtiği coğrafya değil, coğrafyanın bütün faktörlerinin etkisinin bilgisi gereklidir. Bu bilgi ancak jeopolitiktan sağlanabilir. Tarihi olaylara jeopolitik bakış açısıyla bakarak geleceğe dair fikirlere ulaşılabilir.²⁰¹

Tarih toplumun hafızasıdır. *Tarih jeopolitik teorilerin uygulama alanıdır.* Klasik Teoriler II. Dünya Savaşında ve sonrasında uygulanmıştır.²⁰²

Tarih bilimi ise olayların sebep ve sonuçlarının incelenmesinde jeopolitik biliminden faydalanır. Nitekim tarih sadece kronolojiden ibaret değildir. Tarih eğitiminin bazı dönemlerde sadece kronolojik bilgiden ibaret kaldığı görülmektedir. Hatta Hitler'in Kavgam adlı eserinde bu konudaki görüşleri şu şekildedir;

*“Öğretmenlerin pek çoğu tarih dersinin amacının sadece tarihleri ve olayları öğretmekten ibaret olduğunu sanıyorlar. Bir savaşın başlangıç veya bir mareşalin doğum, bir hükümdarın tahta geçiş tarihlerini bilmek hiç önemli değildir. Tarih okumak, tarihsel olayları doğuran ve gerektiren sebepleri öğrenmek ve araştırmaktır. Okumadaki esas ustalık şuradadır: Esaslı olanı saklamak, ayrıntıları ise unutmak.”*²⁰³

¹⁹⁹ İlhan, *jeopolitik Duyarlılık*, s.50.

²⁰⁰ Gümüşçü, **a.g.e.**, s.57.

²⁰¹ Gözlü, **a.g.e.**, s.26.

²⁰² İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.51.

²⁰³ Adolf Hitler, *Kavgam*, (Çev: Göksu Birol), Yason Yayıncılık-Bil Ofset, Ankara, 2016, s.31.

Sonuç olarak tarih bilimi jeopolitiğe kavram ve teorilerinin test edilme ve laboratuvar imkânları sağlar, jeopolitik ise tarihi olaylara değişik bakış açıları sunar ve tarihe bakarken fotoğrafın bütününe görme imkânı sağlar.²⁰⁴

“Özetle, tarih ve jeopolitik disiplinleri arasındaki bağıntı iki noktada kurulabilir:

- 1. Tarihin jeopolitik unsurlar dikkate alınarak incelenmesi ve yorumlanması,*
- 2. Günümüzün jeopolitik yapısında tarihin etkilerinin incelenmesi”²⁰⁵*

Jeopolitiğin faydalandığı diğer bir disiplin de tarihi coğrafyadır. Tarihi coğrafya tüm tarihi belge ve bilgilerden yola çıkarak geçmiş bir zaman dilemindeki sahanın coğrafi araştırmasını modern yöntemler uygulayarak yapan bilimdir. Tarihi coğrafyanın rolü, geçmişteki bir coğrafyayı yeniden inşa ederek bilimin hizmetine sunmaktadır.²⁰⁶

Buraya kadarki bilgilere dayanarak jeopolitik bilimi, ülkenin coğrafyadan kaynaklanan gücünü politik alanda etkin ve verimli kullanılması için gerekli bilgi ve stratejileri üreterek politikaya yön verir denilebilir. Jeopolitik, strateji, siyasî coğrafya gibi ilimlerden faydalanarak teori ve yöntemler oluştururken, tarih, tarihi coğrafya gibi ilimlerden de faydalanarak dünya politikalarını daha geniş açılardan görmemize yardımcı olur.

Askerî strateji, askerî hareket stratejileri üretilmesi ve uygulanmasıyla ilgilenir. Politika, politik stratejiler üretilmesi ve uygulanmasıyla ilgilenir. Jeopolitik ise, politikanın karar ve faaliyetleri için gerekli yol ve yöntemi belirler, verileri değerlendirerek bilimsel zemin oluşturur.²⁰⁷

Jeopolitiğin temeli coğrafyaya dayanır. Coğrafyanın stratejiye, politikaya ve jeopolitiğe şu alanlarda etkisi vardır:

- Stratejik ve jeostratejik bölgelerin etkisiyle küresel politikada güç sağlama,
- Yüksek dağ sıraları, nehirler ada, kara veya kıyı devleti olmasının sağladığı doğal korunma imkânları,
- Deniz ve kara ulaşım yolları ve geçişlerinin kontrolünün sağladığı ticarî ve askeri imkânlar,
- İklim ve bitki örtüsünün sağladığı ticarî ve endüstriyel imkânları,

²⁰⁴ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.37.

²⁰⁵ Gözlü, **a.g.e.**, s.28.

²⁰⁶ Gümüşçü, **a.g.e.**, s.161-163.

²⁰⁷ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.25.

Jeopolitiğin amaçları;

- Ülkenin küresel coğrafyayı etkileyen jeopolitik gücünü, bölgesine etki eden jeostratejik gücünü orta koyar ve global ve bölgesel politikalarının belirlenmesine katkı sağlar.
- Ülkenin bölgesinde ve bulunduğu kıtada sahip olduğu güç potansiyellerini inceler. Güç merkezlerine göre değerlendirir.
- Coğrafi şartların, coğrafi konumun sağladığı, ticarî, askerî ve stratejik imkânları değerlendirir.
- Stratejik deniz geçişleri, deniz, kara ve hava ulaşım merkezlerini değerlendirerek askerî politikaların belirlenmesine katkı sağlar.
- Ülkenin tarihî ve kültürel yapısı ile sosyolojik ve psikolojik imkânlarını değerlendirir.

Jeopolitik ortaya koyduğu bilgi ve teorilerle ortaya çıktığından beri dünya politikasını, ülkeler arası ilişkileri etkilemiş, özellikle I. ve II. Dünya Savaşı gibi küresel etkileri daima hatırlanacak olaylara kaynak olmuştur. Günümüzde bile savaşların, bölgesel mücadelelerin, terör ve sömürü olaylarının membaında jeopolitik konu, amaç ve teorilerin etkisi vardır. Yöneticilerin ülke, bölge ve dünya politikalarını daha sağlıklı analiz etmesine ışık tutan Jeopolitik, dünya coğrafyasını bir bütün olarak görme imkânı sağlar.²⁰⁸

²⁰⁸ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.37.

İKİNCİ BÖLÜM

ALMAN YAYILMACILIĞI

Yayılmacılığın sözlük anlamı, “bir devletin genişleyerek başka devletler üzerinde egemenlik kurması isteğidir”, emperyalizmdir. *Yayılmacılık, bir ülkenin işgal, sömürge edinme, ittifak kurma, ticaret ve anlaşmalarla başka ülkelerin ekonomisini ve politikalarını kontrol altına alması olarak tanımlanabilir.*²⁰⁹ Temelde iki tür yayılmacılıktan söz edilebilir. Bunlardan birincisi, “ülkelerin ekonomilerini, kültürlerini denetim altına alarak bağımlı hale getirme” şeklindeki *Emperyalist Yayılmacılık*, diğeri ise “güç kullanarak ülkeleri işgal etme, sınırlarına katma, kaynaklarına el koyma, işgal ettiği topraklardaki halka işkence, katliam vb. şiddet uygulama” şeklindeki *İşgalci / Faşist Yayılmacılık*. Almanya’nın Avrupa’yı ve Rusya’yı istila teşebbüsü işgalci / faşist yayılmacılık sınıfına girmektedir denilebilir. Almanya özellikle Hitler dönemindeki yayılmacı politikalarına, jeopolitik zorunlulukları bahâne etmiştir.

Avrupa tarihi Alman hanedanlarının Avrupa’daki hâkimiyet mücadeleleri ile geçmiştir. Almanlar kendilerinin “Reich” dedikleri üç imparatorluk kurdular. Roma imparatorluğundan sonra kendilerini Roma’nın varisi görerek kurdukları “Birinci Reich” Kutsal Roma Germen İmparatorluğu olarak bilinir. Bismarck’ın uzun mücadele ve güçlü stratejilerle kurup büyüttüğü “İkinci Reich” ve Hitlerin 1933’te ilan ettiği “Üçüncü Reich”²¹⁰ Bu imparatorluklardan İkinci Reich döneminde Bismarck önceleri barışçı politikalar ile Avrupa’da denge sağlamaya çalışmışsa da diğer devletlerin sömürgecilik faaliyetleri karşısında 1885’den itibaren kendini sömürgeciliğin cazibesinden alıkoyamamıştır. Böylece Almanya, Afrika’ya göz dikerek İngiltere ile ayrı bir rekabete başlamış oldu.²¹¹ Bismarck’ın özellikle Rusya ile ilişkileri dengede tutup iki cepheli savaştan kaçınması Almanya için büyük faydalar sağlamıştı. Ancak sömürgeciliğe adım atması ve Ortadoğu’daki petrolün gelecek için önemini görerek bölgeye demiryolu hatları kurmaya başlaması İngiltere

²⁰⁹ Halil Seyidoğlu, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1999, s.336.

²¹⁰ Ahmet Eyicil, *Siyasî Tarih*, Gün Yayınları, Ankara, 2005, s.334.

²¹¹ Süleyman Erkan, “Savaş ve Barış Bağlamında XIX Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, S.22 s.110.

ile aralarında katı bir rekabet doğurmuştur.²¹² Özellikle Hitler'den sonra artık Almanya'nın Avrupa'ya sığmayıp gözünü doğu topraklarına, Avrasya ve Asya'ya çevirmesi diğer güçlü devletlerle arasında kıyasıya bir mücadelenin başlamasına sebep olmuştur. Nitekim bu mücadeleler sonucunda Almanya dünya için çok ağır ve yıkıcı savaşların yaşanmasına sebep olacaktı.²¹³

Almanya'nın bu politikalarında jeopolitik hesaplar ve jeopolitik teorilerin etkisi yüksektir. Özellikle Ratzel'in "Ülke sınırları değişebilir ve gelişebilir" düşüncesi Almanya'nın genişleme ve yayılma politikalarına dayanak oluşturmıştır.²¹⁴

Almanya'nın yayılmacı politikaları bir dizi gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler XIX. ve XX. yy'da Avrupa da meydana gelen güçlü devletler arasındaki hâkimiyet mücadelesi ve Almanya'nın bir güç olarak yükselmesiyle başlamıştır. Avrupa'ya ve sömürgelere hâkimiyete dayalı bu mücadeleler XX. yy'da büyüyerek dünya hâkimiyeti mücadelesine dönüşmüştür. Bu mücadeleler sırasında meydana gelen coğrafi, ekonomik, askerî ve teknolojik gelişmeler sonucunda, siyasî coğrafya biliminden hareket ederek, coğrafi şartlar ve askerî stratejiler arasındaki ilişkiyi inceleyen jeopolitik bilimi ortaya çıkmıştır.

Jeopolitik biliminin gelişmesini ve Alman yayılmacılığını daha iyi kavrayabilmek için öncelikle;

- XIX. ve XX. yüzyıllarda Avrupa'daki gelişmelere,
- Almanya'nın politikalarına,
- Bu politikaları etkileyen jeopolitik düşünce, düşünür ve teorilere,
- Ve dönemin Fikir ve Siyasî Akımlarına göz atmak yerinde olur.

²¹² Erkan, *a.g.m.*, s.110.

²¹³ Caplan, *a.g.e.*, s.231-238.

²¹⁴ Sandıklı, *a.g.e.*, s.6.

2.1. XIX. YÜZYILDA AVRUPA

Avrupa'nın bugünkü haritası büyük ölçüde XIX. yüzyıldaki gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. 1815'de İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya gibi güçlerden oluşan müttefikler, Napolyon'u durdurup Viyana kongresinde Avrupa'nın haritasını çizerek 30 yıllık bir barış dönemi sağlamışlardı. Ancak 1848 devrimi ile milliyetçilik akımları hızlandı. Bu fetih girişiminde Avrupa'ya anayasa anlayışını getiren ve feodal kalıntıları ortadan kaldırmaya çalışan Napolyon Avrupa halkının zihinsel dönüşümünde katkı sağlamıştır.²¹⁵ Kongreden sonra ulusçuluk akımlarına karşı Rusya, Avusturya ve Prusya arasında kutsal ittifak kuruldu. Bu ittifak birleşik bir Hristiyan ulusu kurmayı hedeflemiştir.²¹⁶

XVIII. yüzyılda Prusya'yı Orta Avrupa'nın en önemli güçlerinden biri haline getiren II. Friedrich, başta ordu olmak üzere, tarım, sanayi ve eğitimde reformlar yaptı. Silezya'ya saldırması ise Avrupa'da uzun sürecek savaşlara neden oldu.²¹⁷

Prusya'nın güçlenmesi Fransa ve Avusturya'yı rahatsız etmiş ve aralarında anlaşma yapmalarına sebep olmuştur. Bu durum karşısında Prusya İngiltere ile ittifak kurmuş, diğer taraftan Fransa'nın Rusya ile İsveç'i kendi saflarına katmasıyla iki güçlü blok oluşmuştur. İyi bir asker olan II. Friedrich, sayı ve güç olarak yetersiz olmasına rağmen askeri kapasitesine güvenerek saldırgan tutumlar sergilemiş ve Avusturya'ya saldırması "Yedi Yıl Savaşları"na sebep olmuştur. Avusturya, Fransa, Rusya ve Avusturya'ya karşı Osmanlı Devleti ve Kırım ile çeşitli ittifaklar kuran II. Friedrich, müttefikleri ile yaptığı anlaşmalara sadık kalmadığı için tüm Avrupa'da istikrarsızlığa neden olmuştur.

Dönemin iki büyük gücü olan Fransa ile İngiltere arasındaki mücadeleyi kazanan İngiltere güçlenmeye devam ederek Orta Avrupa ülkelerine göre deniz imkânları başta olmak üzere sahip olduğu avantajlar sayesinde sömürge sayısını artırmış ve Amerika, Afrika, Hindistan başta olmak üzere dünya üzerinde önemli bir hâkimiyet sağlamış ve emperyalist güç olmuştur.²¹⁸

²¹⁵ İzzet Çıvgın, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2008, s.239-243.

²¹⁶ Çıvgın, **a.g.e.**, s.249-250.

²¹⁷ Önder Kaya, *Avrupa Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013 s. 183.

²¹⁸ Fahir Armaoğlu, *20'inci Yüzyıl Siyasî Tarihi*. Alkım Yayınları, 2004, s.25-28.

Fransız devriminin neden olduğu demokratikleşme çabaları ve milliyetçilik akımları savaşlara neden olmuş, bu savaşlarda İtalya ve Almanya ulusal birliklerini sağlamışlardır.²¹⁹ İtalya'nın ulusal birlik mücadelesine Fransa ve İngiltere destek verirken, Alman birliğine Avrupa'nın hiçbir ülkesi destek olmamıştır. Ancak Bismarck'ın politikaları sonunda Alman birliği sağlanmış ve kısa sürede Avrupa'da dengeleri değiştirecek bir güç haline gelmiştir.

Bismarck'ın Alman birliğini sağlamasında askerî güç ve politik kabiliyeti dışında bir de Almanya'nın tarihinden gelen kültürel bir gücü vardı. 1648'de yapılan Vestfalya Antlaşmasına kadar hüküm süren *Kutsal Roma Germen İmparatorluğunun* ve Germen kavimlerinin Avrupa'nın büyük kısmında dinî, tarihî ve kültürel bir otorite gücü vardı.²²⁰ Diğer bir ifade ile Almanların Avrupa'da etkili olan bir yumuşak gücü vardı ve bu güç Bismarck'a avantaj sağlamıştır. Nitekim Papa tarafında imparatorluk tacı giyen *Büyük Otto* Hristiyan dünyasında büyük saygınlık yakalamıştı. *Hristiyanların Kurtarıcısı* olarak görülmüş ve imparatorluk asırlar boyu Avrupa'nın otoritesi olmuştur.²²¹ Günümüzde Almanlar kendilerine “Deutsch” ismini verse de komşuları German, Germania isimlerini kullanırlar. Bunun nedeni Germen ırkının Avrupa tarihinde yukarıda bahsedilen etkilerindendir ve Alman Milleti “German” denilen büyük ırkın ana koludur.²²² Nasıl ki Türkler “Osmanlı” adıyla birleştiğinde kendilerine *Osmanlı* dediği halde yabancılar daima *Türk* demişe, Almanların durumu da böyledir. Nitekim tarihte eski çağlarda bile milletin ve ırkın büyüklüğü ve geniş alana yayılması önemli olmuştur.²²³ Ayrıca ülkenin tarihi, kültürel gücü ve toprak genişliğinin jeopolitik gücünde ne kadar önemli olduğu hatırlanmalıdır.

Yüzyılın sonunda sömürge rekabeti nedeniyle ittifak devletleri ve itilaf devletleri olarak iki blok oluştu. XX. yüzyıla girilirken Avrupa'da İngiltere-Fransa rekabeti varken, Almanya'nın yükselişe geçmesi ile anlaşma yaparak Almanya'ya karşı birlikte hareket etmeye başladılar.²²⁴

²¹⁹ Emre Con, *Alman ve İtalyan Modelleri bağlamında Faşist Devlet Sistemi (1922-1945)*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Edirne, 2008, s.52.

²²⁰ X. yüzyılda **Büyük Otto** tarafından kurulan **Kutsal Roma Germen İmparatorluğu** 700 yıl Avrupa'da hüküm sürmüş ve 30 yıl savaşları sonunda **Vestfalya Antlaşmasıyla(1648)** etkisini kaybetmiştir.(Çıvgın, **a.g.e.**, s.73-85)

²²¹ Çıvgın, **a.g.e.**, s.72.

²²² Ahmet Temir, *60 Yıl Almanya (1938-1996)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998. s.2.

²²³ Temir, **a.g.e.**, s.4.

²²⁴ Kaya, **a.g.e.**, s.106-111.

2.2 ALMAN BİRLİĞİNİN KURULMASI

XIX. yüzyılın ikinci yarısında milliyetçilik ve bağımsızlık mücadeleleri Avrupa’da etkili olmuştur. Bu dönemde büyük devlet olarak Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya göze çarpmaktaydı.²²⁵

“... 1871–1914 devresi, artık Fransız İhtilali tesirlerinin geride kaldığı ve Avrupa’da diplomatik münasebetlerin ve bu münasebetler içindeki mücadele ve çatışmaların yoğunluk kazandığı safhadır. Devrenin bu niteliğinde, İtalyan ve Alman millî birliklerinin kurulması, fakat özellikle ve birinci planda Alman İmparatorluğunun bir kuvvet olarak sivrilmesi başlıca rolü oynamıştır.”²²⁶

Alman birliğinin kurulmasında Bismarck’ın büyük başarısı vardır. Önce Danimarka ile savaşarak oradaki toprakları almış, daha sonra da Avusturya ile yapılan savaş neticesinde Alman birliğinin yolunda büyük mesafe almış, asıl mücadele ise dönemin büyük güçlerinden Fransa ile olacaktır ve bu savaşta ezici zafer neticesinde Alman birliği kurulmuş, aynı zamanda Avrupa’nın dengeleri değişmiştir.²²⁷ “Bismarck’ın dediği gibi, Alman milletin millî bütünlüğü ancak "kan ve demirle" gerçekleştirilebilmiştir.”²²⁸

Bismarck Alman birliğini sağlamak için Avusturya ile mücadele ederken, bir taraftan da Avrupa’da güçlü bir Alman devleti istemeyen diğer devletlerle de savaşmak durumunda kalmıştır. Kendi gücünün ve imkânlarının farkında olan Bismarck, ince bir diplomasi ve akıllıca politikalar izleyerek planlarını adım adım devreye soktu. İlk olarak dış engellerin en zayıfı olan Danimarka’ya karşı Avusturya ile birlikte hareket ederek Ekim 1864’de Schleswing prensliği Prusya’ya, Holstein’in ise Avusturya’ya verilmesi sağladı.

İkinci olarak, Fransa’nın tarafsızlığını sağladıktan sonra, 1866’da Avusturya ile yapılan Könningratz Savaşında Prusya ordusu Viyana’ya kadar geldi ve imzalanan Prag Antlaşmasıyla Avusturya Alman birliğindeki haklarından vazgeçti. Ancak Bismarck son derece ileri görüşlü bir politika ile Avusturya’ya karşı yenik muamelesi yapmayıp gelecekte müttefik olma yolunu açık tuttu.

²²⁵ Erkan, *a.g.m.*, s.106.

²²⁶ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.19.

²²⁷ Erkan, *a.g.m.*, s.108.

²²⁸ Rıfat Uçarol, *Siyasî Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995, s.241.

Alman birliğinin kurulmasının önündeki son engel Fransa idi. Fransa'ya bağlı Alman Prensliklerini de birliğe katmak için iki ülke arasında diplomatik mücadeleler yaşandı ve sonunda Temmuz 1870 yılında savaş başladı. 1 Eylül 1870 Sedan Meydan Savaşında Fransa ağır kayıplar ve esirler verdi. Paris kuşatıldı ve 18 Ocak 1871'de Bavyera kralı tarafından Prusya kralı Willhelm'e imparatorluk tacı giydirilerek Alman İmparatorluğu ilan edildi. 10 Mayıs 1871'de Frankfurt Anlaşmasıyla Fransa toprak ve tazminat vermek zorunda kaldı.²²⁹

Böylece “*Alman imparatorluğu Avrupa sahnesine hırslı ve çatışmacı bir asker olarak çıktı.*”²³⁰ İmparatorluğun kurulması ve Alman birliğinin sağlanması askerî kapasite en büyük rolü oynamıştı, ancak Bismarck asıl meselenin birliği koruyup ayakta tutmak olduğunu biliyordu. Bu sebeple birliği kurmada gösterdiği askerî başarılarından sonra diplomasi sahnesinde de iyi hesaplanmış adımlar atacaktı. Birliğin sağlamlaşması için zamana ihtiyaç vardı ve bunun içinde bir süre savaştan kaçınmak gerekiyordu. İkinci bir sorun ise ağır yenilgi alan Fransa'nın intikam alma ihtimali idi. Bunun için de Fransa'nın ittifak yapabileceği tüm devletlerle iyi ilişkiler kurarak Fransa'yı yalnız bırakmayı başardı.²³¹ Almanya'nın birliğini sağlayıp bir imparatorluk olarak ortaya çıkması ve kısa sürede güçlenmesi ne kadar büyük bir başarı olsa da etrafı büyük devletler tarafından çevrilmiş durumda idi, diğer bir ifade ile Almanya kuşatılmış olarak doğmuştu.²³²

Bismarck'ın bu dönemdeki diplomatik manevraları jeopolitik açılarından takdire şâyan uygulamalardır. Bu uygulamaları maddeler halinde incelemek gerekirse;

Alman Birliğinin Kurulmasında Bismarck'ın Politika ve Stratejileri;

- Etrafı güçlü devletlerle çevrili olan Prusya Avrupa'nın ortasında adeta kafes içinde kalmış gibidir. Bu durumda Alman prenslerini bir araya toplamak ve eğitim, tarım ve sanayide hızlı gelişmeler gösterirken, *savaştan kaçınmak* en doğru stratejidir.
- Diğer devletlerin egemenliğindeki prensleri de birliğe katmak için iyi bir planlama ve bu planları adım adım uygulama gerekli idi. Zira Almanya, ne

²²⁹ Kaya, a.g.e., s.117-226.

²³⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s.33.

²³¹ Uçarol, a.g.e., s.240-248.

²³² Kennedy, a.g.e., s.248.

Fransa ve İngiltere gibi sömürgelere sahiptir, ne de deniz gücü bulunmaktadır. Geriye askeri ve diplomatik alanda başarı gösterme seçeneği kalmaktadır. Bismarck'ın bu iki alandaki başarıları jeopolitikte “*Politik güç*” unsurunun önemini gösterir ve ülke yönetiminin ve idarecilerin değerini gösteren en önemli örneklerden sayılabilir.

- İlk aşamada Avusturya ile kan bağıını kullanarak Danimarka'daki prensleri birliğe katması, ikinci aşama bu kez Avusturya'ya karşı Fransa'nın tarafsızlığını sağlayarak üstünlük sağlaması ve uzun yıllar süren Alman devletleri arasındaki egemenlik mücadelesinde Avusturya'yı saf dışı bırakması güçlü bir stratejidir. Ancak ikinci aşamada adeta “dostunu arkadan vurmak” anlamına gelen bu adım, devletlerarası ilişkilerde çıkar ilişkilerinin her türlü ilişki, etik ve hukuk kuralından önce geldiğinin en önemli örneklerindendir. Bu durum günümüzde de böyledir.
- Yine aynı çıkar hesapları doğrultusunda Avusturya'yı ağır yenilgiye uğratmasına rağmen rencide etmeden gelecekte yine müttefik olarak yanında tutma hesabı stratejik ve jeopolitik olarak önemli bir örnek niteliğindedir. Çünkü *bir ülkenin millî gücü değerlendirilirken ittifakla sağlanan gücün güç dengelerine etkisi büyük önem arz etmektedir.*²³³
- Son olarak Fransa'ya karşı ihtiyatlı ve zaman kazandırıcı hamleler yaparak, zamana yayılan bir mücadele sonunda en güçlü rakibini de yenerek imparatorluğunu ilan etme başarısı ile askeri ve politik stratejisini tamamlamıştır.

Bu dönemde büyük devlet olarak ortaya çıkan güçlerin hepsinin stratejileri, hedefleri ve planları vardır. Hepsi bu stratejilerin gerçekleşmesi için mücadele etmektedir. Ancak önemli olan stratejiler kurmak değil bunları uygulayabilmektir. Stratejilerin uygulanabilir hale gelmesi ancak rakiplerin muhtemel stratejilerini keşfedip onlara rağmen kendi stratejilerini uygulanabilme imkânlarını ortaya çıkarabilmekle olur. Bu da jeopolitik için politikacı, lider ve yöneticilerin deneyim, kalite ve ileri görüşlü olmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

²³³ Arı, a.g.e., s.259.

Alman Birliğinin Kalıcı Olmasının Sağlanmasında Bismarck'ın Politika ve Stratejileri;

Alman birliği kendiliğinden katılımla değil, savaşla, gúç ile, zor kullanarak kurulmuştu ve pekişmesi gerekiyordu. Bunun içinde zamana ve barışa ihtiyaç vardı. Birliği kurma aşamasındaki askerî kapasitesinin yerine bu kez diplomasi yeteneği devreye girmişti. Barışın önünde Fransa'nın intikam alma ihtimali engeli vardı. Bu nedenle Bismarck Fransa'nın Almanya'ya karşı ittifak kurma ihtimali olan úlkelerle iyi ilişkiler kurma yoluna gitti.²³⁴

– Dönemin güçlü devletlerinden İngiltere, Fransa ile sömürge yarışı nedeniyle bir araya gelemezdi,

– Fransa ile İtalya'nın da arası bozulmuştu ve İtalya Almanya'ya tehdit oluşturacak gúçte değildi,

– Fransa ile Rusya'nın Almanya'ya karşı ittifak kurması ise Almanya için felaket demekti. Çünkü iki cepheli bir savaşa girmek çok riskli olacaktı. Bu durumda Rusya ile ilişkiler çok önemli hale gelmişti ve daima Almanya'nın yanında kalması sağlanmalıydı.

Barışın önündeki bu riskleri ortadan kaldırmak için;

1 - İlk olarak 1872'de Almanya, Avusturya ve Rusya bir toplantı yaparak sözlü bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşmaya “Üç İmparatorlar Ligi” denir.

2 – Üç İmparatorlar Ligi Avusturya ile Rusya'nın balkanlardaki çıkar çatışmaları yüzünden kısa sürdü ve bu iki devleti bir arada tutamayacağını anlayan Bismarck ikisiyle ayrı ayrı ittifaklar kurma yoluna gitti ve ilk olarak 1879'da Avusturya ile savunma anlaşması yaptı.

3 – 1881'de tekrar Üç İmparatorlar Ligi yapıldı ancak yine kısa sürdü, bunun üzerine Almanya, Avusturya ve İtalya arasında “Üçlü İttifak” kuruldu.

²³⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.20.

4 – 1887’de Almanya Rusya’nın boğazlar politikasını kabul ederek ittifak anlaşması yaptı.²³⁵

Böylece Bismarck askeri savaşların ardından diplomasi savaşlarını da kazanmış ve Almanya Avrupa’da en önemli güç haline gelmiş oldu.

Küçük devletçiklerden oluşan Almanya’nın birleşmesi diğer güçlü devletlerin çıkarlarına dokunmuş, güç dengelerini değiştirmiştir. Üstelik Almanya’nın sanayi, ticaret ve silahlanmada hızla büyümesi, ulusal güç olarak İtalya, Fransa ve Rusya’yı geride bırakıp İngiltere’ye yaklaşmış olması, Avrupa ve dünya için uzun yıllar sürecek bir *Alman Meselesi* haline gelmiştir. 1911 ve 1912 yıllarının uluslararası gerginlikleri Almanya’nın orduyu genişletmeye gitmesine sebep olmuş, 1910-1914 yılları arası ordu bütçesi iki katına çıkarılmış ayrıca donanma yeni gemiler yapılmak suretiyle genişletilmiş, teknolojisi ve ateş gücü yüksek gemi filosu, I. Dünya Savaşı öncesi açık denizlerde İngiltere’ye meydan okuyacak güce ulaşmıştır. Nitekim Almanya’nın gelişmesi Avrupa’nın dengesini sarsacak boyutlara gelmiştir.²³⁶ Ancak bulunduğu coğrafya kıtanın merkezinde olduğu için etrafındaki büyük güçlerin hedefi olmuş ve donanmasının gücünün İngilizleri rahatsız etmesi, son olarak Bağdat demiryolu çabaları büyük güçleri Almanya’ya karşı harekete geçirmiştir.

Nihayet Almanya’nın Avrupa’da tehdit kabul edilmesi, İngiltere’nin sömürgelerinin denetimini arttırması ve Ortadoğu’da yeni kaynaklar bulunması gibi sebeplerle başlayan I. Dünya Savaşı, bazı devletlerin taraf değiştirmesi, doğu cephesinde beklenmeyen direnişlerle savaşın uzaması ve ABD’nin de savaşa dâhil olmasıyla kimsenin memnun olmayacağı sonuçlar doğurmakla kalmayıp, savaşın getirdiği yıkım, savaş ekonomisinin sıkıntıları ve toprak düzeninin bozulması nedeniyle yeni kaoslar doğurmuş ve savaş sonucu tazminatlar ve borçlanmalar, imzalanan Versallies Barış Anlaşmasının özellikle Almanya tarafından haksız görülmesi Avrupa’da ve dünyada uluslararası çekişmelerin devam etmesine neden olmuştur.²³⁷

Ayrıca savaş sonrası istikrarsızlık, işsizlik, enflasyon, açlık ve salgın hastalıklar gibi sorunların ortaya çıkması toplumlarda yeni politik ve sosyal arayışlara neden olmuş, milliyetçi akımlar ortaya çıkmıştır.

²³⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.19-24.

²³⁶ Kennedy, **a.g.e.**, s.244-248.

²³⁷ Uçarol, **a.g.e.**, s.502-520.

Ancak savaş sonrası Almanya toprak kayıplarına, askerî kısıtlamalara ve ekonomik sorunlara rağmen hâlâ Avrupa'da güçlü idi. Generaller bir türlü yenilgiyi kabul edemiyor, arkadan vurulduklarını iddia ederek, yenilginin sebepleri ve sorumluluğu hainlere yükleniyordu. Savaşın birkaç ayda biteceğine inanan askeri yetkililer ortada görünmezken, daha sonra Almanya'yı yeniden ayağa kaldırmak için kolları sıvayan Haushofer, Almanların yenilgisinin coğrafi bilgi yetersizliği ve jeopolitik eksikliklerden kaynaklandığını belirterek jeopolitik konusunda akademik çalışmalara başlamış ve teorileriyle özellikle II. Dünya Savaşında Almanya'nın yönetimine büyük çapta etki etmiştir.

1930'lardan sonra yeniden istikrar yakalayan Almanya, sanayiye önem vererek kara ve demiryolu ağıyla ve Doğu Avrupa pazarına yakın oluşunun avantajıyla aynı zamanda Avrupa'nın ekonomisini kontrol etmeye başlamış, çeşitli ticarî ortaklıklar kurmuştur.²³⁸

1933 yılında iktidara gelen Hitler liderliğindeki Nazi partisi 2 yıl içinde Almanya'ya siyasî ve askerî alanlarda büyük bir değişim yaşatacaktır.²³⁹

²³⁸ Kennedy, **a.g.e.**, s.340.

²³⁹ Caplan, **a.g.e.**, s.109-156.

2.3. XIX. VE XX. YÜZYILLARDA FİKRİ, SİYASİ VE İKTİSADİ AKIMLAR

Gerek Almanların yayılmacı politikaları, gerek I. ve II. Dünya Savaşı olsun, gerekse Avrupa ülkeleri arasındaki çatışmalar dönemin politik hayatını etkileyen faktörlerden bir tanesi de Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkan Kapitalizm, Sosyalizm, Milliyetçilik, Faşizm gibi fikir akımları, siyasî ve ekonomik sistemlerdir.

XIX. yüzyılın ilk yarısında Avrupa gelişmelerine hâkim olan faktörler, Fransız ihtilalinin doğurduğu fikir akımlarıdır ki, bunlar da Liberalizm, Nasyonalizm ve Sosyalizm'di. İkinci yarısı ise Nasyonalizm hareketlerinin Avrupa'nın güç dengelerini ve milletlerarası ilişkileri etkilediği görülmektedir.²⁴⁰

Nitekim bu dönemde *Liberalistler serbest ticaretin barışın garantisi olduğu ve ülkeler arası bağımlılık ve işbölümünün savaşı imkânsız kıldığı görüşünü savunurken, tam tersine ekonomik rekabete dayalı serbest ticaretin uluslararası çatışmaların ana sebebi olduğunu düşünenler de az değildi.* Marksist görüşe göre ise *savaşlar kapitalist sistemin çelişkilerinden ve sömürge mücadelesinden çıkmaktaydı.*²⁴¹

Bu akımların temelinde Fransız ihtilalinden sonraki gelişmeler yatmaktadır ve sanayi devrimi ile ortaya çıkan işçi sınıfı etrafında gelişmiştir. Bu dönemde işçi sınıfı arttıkça sayıları ile beraber dertleri, fikirleri ve istekleri de artarken komünizm, sosyalizm ve faşizm gibi türlü ideolojiler etrafında toplanmaya başlamışlardır. İşçi sınıfının büyümesinden ve sorunlarından istifade eden Lenin, Rusya'da komünizmi, Hitler Almanya'da Nasyonal Sosyalizmi, Mussolini de İtalya'da Faşizmi kuracaktır.²⁴² Bu fikir akımları ve iktisadî, siyasî sistemler hem ülkelerin iç politikalarında çatışma, isyan ve ihtilallere sebep olduğu gibi hem de ülkeler arası ilişkilerde çatışma ve savaşlara etki etmiştir.

Bu akımları ve sistemleri kısaca tanımlamak dönemin politikalarının anlaşılmasında fayda sağlayacaktır.

²⁴⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.12.

²⁴¹ Arı, **a.g.e.**, s.423.

²⁴² Tahsin Ünal, *Türk Siyasî Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1982, s.214.

2.3.1. Liberalizm

Yönetimin halkın rızasına dayanması gerektiğini ve hak ve özgürlüklerin ihlal edilemeyeceğini savunan Liberalizm, kelime olarak “Özgürlükçülük”, “Serbestçilik” anlamlarına gelir. Roma’da köle olmayan, özgür bireyleri tanımlayan “Liber” kelimesinden türemiştir.²⁴³ Her bireyin inanç, vicdan ve düşünce özgürlüğünün tanınmasına dayanan ekonomik ve siyasal öğretilerdir. Liberalizm, ortaçağda Rönesans ve Reform hareketleri ile başlayan hürriyetçilik akımları ile sosyal, kültürel ve dini alanlarda insanlara sağlanan özgürlüklerin anayasal olarak koruma altında olduğu yönetim biçimidir. XVIII. yüzyılın sonunda Fransa ve İngiltere’de ortaya çıkmış, ilke olarak devletin ekonomik hayata müdahale etmesini kabul etmeyen, *kişiyi esas alan bir sistemdir*.²⁴⁴ Kişiyi ve hürriyeti her şeyden üsttün görür, sistemin temelini özgür bireysel faaliyetler oluşturur, bu faaliyetler Serbest Rekabet içerisinde olup *tek ilke arz- talep kanunudur*.²⁴⁵

Liberalizm, *Serbest Piyasa Ekonomisi, Parlamenter Demokrasi ve Çok Partili Rejimleri* de beraberinde getirir. Liberalizm kimi zaman Kapitalizm ile eş anlamlı olarak kullanılır veya Kapitalizmi de içerdiği öne sürülür.

2.3.2. Kapitalizm

Kapitalizm, *üretim araçlarının bireylerin mülkiyetinde olduğu sistemdir*.²⁴⁶ Liberalizm uygulamasının olduğu dönemde;

- Sınırsız hürriyet,
- Sermaye sınıfı,
- Arz-Talep Kanunu,
- Serbest Rekabetin doğurduğu sömürü, sefalet ve işsizlik gibi problemlerin artması ve devletin bu faaliyetler karşısında çaresiz kalması sonucu yaşanan sosyal adaletsizlikler karşısında Sosyalizm ve Kapitalizm sistemleri doğmuştur.

²⁴³ Taşkın, **a.g.e.**, s.112-113.

²⁴⁴ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.336.

²⁴⁵ Erol Zeytinoglu, *Ekonomik Sistemler*, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1985, s.27-49.

²⁴⁶ Hasan İslatince, *İktisadi Sistemler*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009, s.43.

Kapitalizmde de özel mülkiyet, kişisel çıkar ve serbest rekabet gibi unsurların esas alınması Liberalizmle karıştırılmasına neden olur. Ancak kapitalizmde *devlet müdahalesi* farkı vardır.²⁴⁷

2.3.3. Sosyalizm

Devletçi bir modeldir. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru sanayi inkılâbından sonra ortaya çıkan fikir akımlarındandır. Temel amacı özel mülkiyeti kaldırıp, toplumun emrine vermektir. *Üretim araçları devlet mülkiyetindedir*. Kamu yararı ve toplum esasına dayanır. Sınıfsız bir toplum oluşturmak ister.²⁴⁸ Ekonomi yönetimi merkezi planlama ile yapılır. *Tek partili siyâset* tercih edilir. İlk olarak Yahudi asıllı Alman Karl Marks Sosyalizmin esaslarını ortaya koymuştur. 1917 yılında Rusya’da Lenin devrimi ile ilk kez bir Kapitalist rejim yıkılarak yerine Sosyalist bir sistem kurulmuştur. Kapitalizmde devlet piyasaya müdahale ederken Sosyalizmde devlet ekonomiyi ve piyasayı kendisi düzenler. Özel mülkiyet yerine *kollektif mülkiyet* esastır.²⁴⁹

Liberalizm ile Sosyalizm arasındaki siyasî fark *birinin tek partili, diğerinin çok partili rejim* istemesidir. Kapitalizm ile Sosyalizm arasındaki fark ise *birinin bireyi, diğerinin devleti* esas almasıdır. Bu farklar iç ve dış politikalarda istikrarsızlık, çatışma ve hatta savaşları tetiklemiştir.

2.3.4. Komünizm

Komünizm, Sosyalizmin daha ileri düzeyidir. Sözcük anlamı ortak çalışma, ortak bilinç (Komün: Kamu, Ortak yaşam)’tir. Bu sistemde *üretim araçları tüm toplumun ortak malıdır*. Temel amacı sınıfsız bir toplum oluşturmaktır. Sosyalizmden en önemli farkı budur. Çünkü sosyalizmde Proleteraya’nın²⁵⁰ egemenliği savunulur. Sosyalizmde devlet yönetimini parlamentoda çoğunluğu sağlayarak ele geçirme amacı varken Komünizm bunu *isyan ve ihtilâl* gibi her türlü yolu meşru sayarak sağlamaya çalışır. Lenin ihtilâlden önce yayınladığı kitapta demokrasiyi, “Burjuva

²⁴⁷ Zeytinoğlu, **a.g.e.**, s.135-138.

²⁴⁸ Ülken, **a.g.e.**, s.263.

²⁴⁹ Zeynel Dinler, *İktisat*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009, s.20.

²⁵⁰ Proleteraya: İşçi Sınıfı. (Ülken, **a.g.e.**, s.237).

Demokrasisi” olarak belirterek mutlu ve zengin bir azınlığın demokrasisi olarak eleştirmektedir.²⁵¹

2.3.5. Emperyalizm

Emperyalizm, sanayi devriminin ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Kapitalist sistemin kendi ülkesi dışına çıkararak başka ülkelere yayılması, diğer ülkelerin hammadde, işgücü, enerji, maden kaynaklarını sömürmesidir. Kısaca kapitalizmin tekelci aşamasıdır denilebilir.²⁵² Kelime anlamı da bu yöndedir. Faşist sistemler de Emperyalizm’e yatkındırlar. Emperyalist ülkeler az gelişmiş ülkelerin piyasalarını ele geçirerek siyasî, ekonomik, toplumsal denetimine hâkim olur ve bağımlı hale getirir.²⁵³

2.3.6. Nasyonalizm

Nasyonalizm, her milletin, hür ve manevî bir kişilik olarak yaşamak ve ilerlemek hakkına sahip olmasını ifade eden “milliyetçilik” ve “ulusçuluk” terimlerinin batıdaki kullanımıdır. Bir milletin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasî bağımsızlığa sahip olması idealine dayanır.

Nasyonalizm ve milliyetçilik akımları kişi temel haklarının milletler için uygulanarak bağımsızlık haklarının istenmesi hareketleridir. Bu hareketlerin neticesinde İtalyan ve Alman birlikleri sağlanmış, arkasından balkanlardaki diğer milletler de ayaklanarak bağımsızlık ve milliyetçilik mücadelesi ortaya çıkmıştır.²⁵⁴

2.3.7. Faşizm

Faşizm, I. Dünya Savaşından sonra İtalya’da ortaya çıkan “Diktatörlük” rejimidir.²⁵⁵ Faşizm kelimesi Roma döneminde iktidarın simgesi olan asalara verilen “Fascio” isminden gelmektedir.²⁵⁶ Fascio güç ve birliğin simgesidir.²⁵⁷ Marksizm ve Liberal Demokrasi arasındaki ideolojik ve siyasî çatışmalar sonucu ortaya çıkmıştır.²⁵⁸ Eski

²⁵¹ Zeytinoğlu, **a.g.e.**, s.196-201.

²⁵² Vilademir İ Lenin, *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* , (Çev: Cemal Süreyya) Sol Yayınları, Ankara, 1979, s.90.

²⁵³ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.157.

²⁵⁴ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.14.

²⁵⁵ Eyicil, **a.g.e.**, s.343.

²⁵⁶ Taşkın, **a.g.e.**, s.129.

²⁵⁷ A. Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler*, İmge Yayınları, Ankara, 1991, s.214.

²⁵⁸ Caplan, **a.g.e.**, s.4.

askerler ve burjuva karşıtı genç ve öğrencileri etrafında toplayan Mussolini faşizmin bir parti değil, hareket olduğu söylemiyle taraftarlarını etkilemiştir.²⁵⁹ II. Dünya Savaşı öncesi, Hitler Almanya'sında *Nazizim* adını almıştır. Liberalizm ve sosyalizmde amaç bireyin mutluluğu iken, faşizmde önemli olan devlettir. Faşizmde insanlar eşit olmayıp bazıları yönetmek, bazıları da yönetilmek için yaratılmıştır.²⁶⁰

Kendisini demokrasi karşıtı bir sistem olarak gören Faşizm, büyük savaş sonrası yoksul düşen köylü, işçi ve burjuvanın demokratik yönetimlere kızgınlık duyarak askeri ve milliyetçi ideallerin peşinde toplanmasıyla büyümüştür.²⁶¹

Faşizm uluslararası siyâseti ırksal bir mücadele olarak görmüş, bazı ırkların devlet sahibi olmaya hakkı olup bazılarının olmadığını iddia ederek liberal görüşlere karşı olmuş ve dünyayı ilkinden daha yıkıcı bir savaşa sürüklemiştir.²⁶²

2.3.8. Nasyonal Sosyalizm

I. Dünya Savaşı sonrası ekonomik ve siyasî bunalım, İtalya'da Mussolini gibi Almanya'da da Hitler Faşizmini yani onların deyimiyle Nasyonel Sosyalizm'i ortaya çıkarmıştır.²⁶³ Hitler'in Alman İşçi Partisini ele geçirip ismini "*Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi*" (Nazi Partisi) olarak değiştirdiği partinin temel programıdır. Esas olarak ırkçılık, sosyalizm, milliyetçilik, halk ve üstün lider fikirlerine dayanan faşist yönetim sistemidir.²⁶⁴ Bu sistemde her şey devlet için ve devlet başkanı "*Führer*" içindir. En büyük amacı Almanya'nın I. Dünya Savaşı'nda kaybettiği toprakları geri almaktır. Alman ırkının üstünlüğüne dayalı olup temel görevinin Alman ırkının hâkimiyetini sağlamak olduğu Hitler tarafından belirlenmiştir.²⁶⁵ Hayat sahası teorisine dayanmaktadır.²⁶⁶

²⁵⁹ Stefan Breuer, *Milliyetçilikler ve Faşizmler*, (Çev: Çiğdem Handan Dikmen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 50-51.

²⁶⁰ Kışlalı, **a.g.e.**, s.83-86.

²⁶¹ Con, **a.g.e.**, s.14-16.

²⁶² Ozan, **a.g.m.**, s.203.

²⁶³ Con, **a.g.e.**, s.25.

²⁶⁴ Cevizci, **a.g.e.**, s.671.

²⁶⁵ Zeytinoğlu, **a.g.e.**, s.203-206.

²⁶⁶ Seyidoğlu, **a.g.e.**, s.426.

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi zaten birbirlerine tepki olarak doğan bu akım ve sistemler dönemin politikalarında etkin olmuşlardır. Örneğin İngiltere, Fransa ve ABD, komünist rejimleri ortadan kaldırmak için mücadele etmişlerdir.²⁶⁷

Sosyalist Devrimin önderi Lenin I. Dünya Savaşı'nın emperyalist güçler arasındaki bir paylaşım savaşı olduğunu ileri sürmüştür, bu nedenle Sovyet Rusya bütün olarak kapitalist sisteme karşı çıkmıştır.²⁶⁸

Nasyonalizm gibi milliyetçi akımların iki boyutu vardır, birincisi kopuk milletleri bir araya getirmek, diğeri ise birleşik milletleri parçalamaktır. XIX. yüzyılda iki yönde etkili olmuş, ve bir yandan küçük prensliklerin birleşip, İtalya, Almanya gibi ülkelerin ulusal birliklerini kurmasını sağlamış, diğeri yandan da Avusturya-Macaristan, Osmanlı gibi çok uluslu imparatorlukların dağılmasına neden olmuştur.²⁶⁹

²⁶⁷ Kışlalı, **a.g.e.**, s.202.

²⁶⁸ Ozan, **a.g.m.**, s.202.

²⁶⁹ Deniz Ülke Arıboğan, *Büyük Resmi Görmek*, Timaş Yayınları, 2013, İstanbul, s.39.

2.4. ALMAN YAYILMACILIĞI VE JEOPOLİTİĞİ

Bismarck'tan sonra başlayan ve II. Dünya Savaşı sonuna kadar süren Almanya'nın sınırlarını genişletme, çevresindeki ve sınırlarının ötesindeki devletlerin topraklarını istila etme ve sömürge kolonileri kurma çabalarının ve bu amaçla yapılan savaş, işgal ve istila faaliyetlerinin yaşandığı dönem “*Alman Yayılmacılığı*” olarak adlandırılabilir. Alman Faşizmi denildiğinde ise ulusçuluk fikrine dayalı olarak, tek partili baskıcı bir rejimin sınırlarını genişletme ve istila çabalarını ifade eder ve bu tabir de yine bu döneme işaret eder.

*Alman yayılmacılığının temeli Ratzel'in görüşlerine dayanmaktadır.*²⁷⁰ Ratzel'e göre, devletin bir organizma gibi büyüme ve yayılma ihtiyacı vardır, coğrafya bu organizmanın yaşam alanını oluşturmaktadır. Güçlü kalmak ve yaşayabilmek için topraklarını, yaşam alanını genişletmesi gerekir. Sınırlarının genişlemesine engel olmak savaş sebebi olur ve bu gezegende sadece bir büyük devlet için yeterli yer mevcuttur.²⁷¹

Ratzel'in bu düşünceleri Alman jeopolitikçilerini ve devlet yöneticilerini etkileyerek yayılmacılık faaliyetlerine itmiştir. Bu faaliyetlerin özellikle II. Wilhelm'le başladığı söylenilebilir. II. Wilhelm'e kadar olan dönem, Alman ırkının yaşadığı toprakların savaş, diplomasi ve barış çabaları ile birleştirerek kendi egemenliğini sağlama mücadelesi olarak kabul edilebilir. Ancak II. Wilhelm ile birlikte, çevresini tehdit eden silahlanma ve sömürgecilik gibi gelişmeler, diğer devletlerin egemenlik ve bölgenin güç dengelerini dikkate almadan sergilenen saldırgan tutumlar ve politikalar görülmektedir.

Bu politikaları etkileyen temel faktörler şunlarıdır;

1. Almanya'nın Jeopolitik sorunları,
2. Hammadde ihtiyacı ve buna bağlı sömürgecilik rekabeti
3. Hayat Alanı Kuramı,
4. Milliyetçilik akımlarının etkileri.

²⁷⁰ Taban, *a.g.m.*, s.26.

²⁷¹ Bkz. Birinci bölüm s.11.

II. Friedrich zamanında Avrupa'nın beş büyük devleti arasına giren Almanya, Bismarck'ın üstün savaş kabiliyeti ve diplomasi yeteneği sayesinde Avrupa'nın en güçlü ülkesi oldu. Tek rakibi İngiltere kaldı. Ancak Almanya'nın bulunduğu coğrafya jeopolitik olarak İngiltere'ye göre dezavantajlı durumdadır. Denize tek çıkışı kuzeyden İngiltere ablukasında, yeterli yeraltı kaynağı yok, deniz ulaşımı olmadığı için sömürgecilik yapamıyor, savunma için karasal derinliğe sahip değil... Bu durumda ortaya bu şartları sağlayan bölgeleri işgal etmek ya da sömürgecilik seçeneği çıkmaktadır. Alman birliğini kurduktan sonra birliğin kaynaşp sağlamlaşması için barıştan ödün vermeyen Bismarck, 1885'den itibaren sömürgeciliğe başlamıştır. Bu değişimde iç politika ve ekonomik dinamiklerin de baskısı ekili olmuştur.²⁷² Sömürgecilik faaliyetleri için en önemli unsur ulaşım kabiliyetidir. Ancak Almanya ülke içi ve dışı ulaşımında diğer büyük devletler gibi deniz imkânlarına sahip değildi, bu nedenle 1840'dan sonra demiryolu ve nehirlerde kanal inşasına başladı. Etkin ve ucuz bir ulaşım için bu çözüme başvuran Almanya, 1915 yılında 62,410 km demiryoluna sahip olarak adeta demiryolları ve kanallar ülkesi oldu. İngiltere'nin Süveyş Kanalı'na karşı, Almanya da Doğu'ya Bağdat-Basra demiryoluyla açılmayı düşünüyordu.²⁷³

Bağdat-Basra Demiryolu projesi İngiltere'nin Mısır ve Basra Körfezi'ndeki, Fransa'nın Suriye'deki ve Rusya'nın İran ve Doğu Anadolu'daki emelleri için tehlike arz ediyordu. Zira İngiltere en başından itibaren bu projeyi baltalamaya çalışmıştır. Büyük devletler proje için kavga ederken, Osmanlı topraklarında demiryolunun geçtiği bölgelerde tarım başta olmak üzere, ticaret, ekonomi, özellikle vergi gelirleri, ulaşım ve güvenlik alanında Osmanlı Devleti için büyük bir kapasite artışı sağlanmış oldu.²⁷⁴

Bismarck'ın politikalarına bakıldığında Avrupa'da güçlü olmak sözü geçmek yeterli bir hedef olarak görülüyor ki zaten yaptığı ittifaklarla ve barış anlaşmalarıyla lider konumdadır. Belki gelecekte başka planları vardır, ancak imparatorun ölmesi ve yerine genç ve tecrübesiz birinin geçmesi tüm planları bozar. Zira II.Wilhelm, Bismarck'ın tüm politikalarına karşı çıkmakta, idareyi ele almak istemektedir. Neticede Bismarck görevinden azledilir. Sonraki dönemde, Wilhelm'in saldırgan

²⁷² Erkan, *a.g.m.*, s.112.

²⁷³ Ortaylı, *a.g.e.*, s.35-94.

²⁷⁴ Ortaylı, *a.g.e.*, s.154-165.

tutumuna Rusya'yı hafife alması ve İngiltere'yi kazanmaya çalışırken hepten kaybetmesi gibi hatalar eklenince Avrupa'da dengeler bozulmaya başlar, silahlanma ve her alanda rekabet artar ve bu durum iki büyük savaşa kadar gider. II. Wilhelm o yıllarda yeni çıkan ve her yönetimin üzerinde tartıştığı jeopolitik teorilerden etkilenmiş olacak ki, Almanya'yı bir dünya imparatorluğu yapma çalışmalarını başlatacaktır. Kendisinden sonra Hitler de aynı hedeflere, Haousofher'in yine Ratzel'in görüşlerinden etkilenen "yaşam alanı" teorisini tatbik etmeye çalışarak yönelecektir.²⁷⁵

Alman yayılmacılığının hedefini saptamak ve hedef coğrafyaları araştırmak için XIX. yüzyılın ikinci yarısında Alman doğubilimciler örgütlenmiştir.²⁷⁶

Alman yayılmacılığının temel hedefleri;

1. Hammadde ihtiyacı için doğudaki Polonya ve Rusya gibi zengin toprakları ele geçirmek, ve denizaşırı sömürgeler kurmak,
2. Denizlerde İngiltere'nin tekelini kırmak,
3. Hayat Alanı sınırlarını oluşturmak ve Dünya hâkimiyetine ulaşmak,
4. Ek olarak Hitler zamanında ortaya çıkan Alman ırkını diğer ırklardan temizleyerek üstün Alman ırkının egemenliğini sağlamaktır.²⁷⁷

Bu yayılmacılık amaçlarının ilk üç maddesine bakıldığında jeopolitik hedefler olduğu fark edilmektedir.

Bu politikaların sonuçları;

1. Avrupa'da barış düzeni bozuldu,
2. İttifak ve güç dengeleri değişti,
3. Ülkeler kendilerini tehdit altında hissederek silahlanma yarışına başladı,
4. Böylece diğerinden daha güçlü olma hedefinde olan iki ayrı blok ortaya çıktı.
5. Yayılmacı faaliyetler iki büyük savaşa, yıkıma ve felaketlere sebep oldu.

²⁷⁵ Caplan, **a.g.e.**, s.27.

²⁷⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s.92.

²⁷⁷ Caplan, **a.g.e.**, s.27-113.

2.4.1. ALMAN JEOPOLİTİĞİ

Almanya'nın coğrafi konumunun bazı dezavantajları vardı. Bunlar;

1. Kıtanın kuzeyinde sıkışmış olmak,
2. Denize çıkış yolunun olmaması ve kuzeyden İngiliz ablukası,
3. Etrafının güçlü devletlerle sarılmış olması,
4. Yeterli hammadde kaynaklarının olmaması,
5. Karadan yeterli stratejik derinliğinin olmamasıdır.

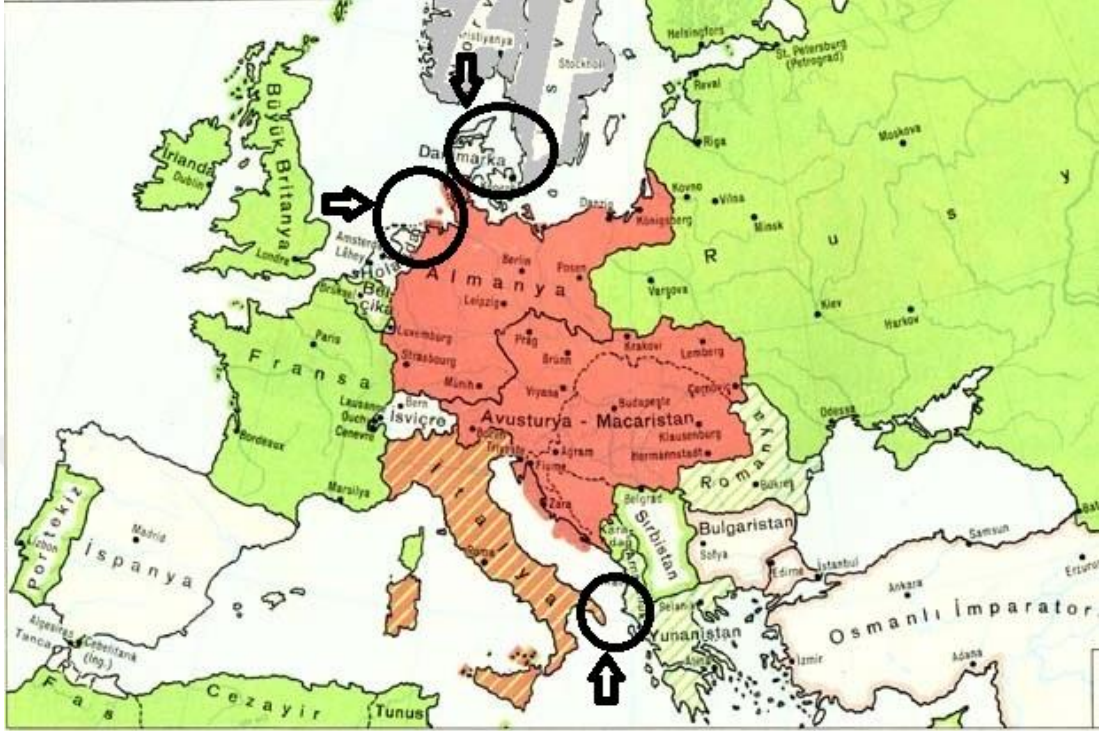
Bu durum, yani *jeopolitik sorunlar Alman devletlerini tarih boyunca sıkıntıya sokmuş ve kendini korumak için sürekli saldırgan politikalar izlemelerine sebep olmuştur*. II. Friedrich, Bismarck ve Hitler genelde bu tutumu benimsemişlerdir. II. Friedrich bu dezavantajlı durum karşısında Osmanlı ile ittifak kurarak Avusturya ve Rusya'ya karşı baskı kurmak istemiş, ancak dönemin sadrazamı Koca Ragıp Paşa II. Friedrich'in oyunlarına gelmemiştir. Hatta Prusya Osmanlı'yı savaşa sokmak için para bile teklif etmiş, Macar topraklarını vaat etmiş, savaş isteyen yeniçerileri kışkırtmayı denemiş ancak başarılı olamamıştır.²⁷⁸ Bu bakımdan Osmanlı'nın Avrupa devletleri arasındaki savaşlara alet edilerek stratejik avantaj sağlama planları II. Friedrich'e dayandığı söylenilebilir.

Jeopolitik ve stratejik açıdan kaynakların yeterliliği, ulaşımı ve ikmali büyük önem taşır. Savaşlarda başarılı olunsa bile savaşın maliyeti gelecekte ülkeyi sıkıntıya sokabilir. Nitekim birden fazla düşmanla mücadele etmek, Prusya'nın kaynaklarının ve gücünün tükenmesine neden olmuştur. Bu dönemde Prusya ile birlikte diğer Avrupa devletleri de birbirleri ile mücadele içinde olmaları nedeniyle güç kaybı yaşamış, savaşlar sonuçta hiç birine fayda getirmemiştir.

Almanya'nın ıstırabını anlamak için haritada kara ve denize göre konumuna bakmak yeterlidir ki, özellikle kuzeyden Atlantik'e çıkışının İngiltere ve Norveç tarafından gardiyan gibi denetlenmesi Almanya'nın güvenliği ve politikaları açısından son derece can sıkıcı bir durumdur. Bu durumda Almanya'nın denizlerde söz sahibi olma şansı yoktur. Diğer yandan güneyde Avusturya-Macaristan'la birleşse ve ya müttefik

²⁷⁸ Kaya, a.g.e., s.183.

olsa bile, Akdeniz’e açılmak için İtalya engeli vardır. Karadan Ortadoğu’ya ulaşmak içinse Osmanlı ile ittifak kursa bile Bulgaristan sorununu çözmesi gerekmektedir.

Resim – 9. Alman Jeopolitiğinin Tikanıklığı.

Almanya'nın jeopolitik sorunları I. ve II. Dünya savaşlarında da kendini göstermiştir. Tüm bu dezavantajlı durum karşısında kullanabileceği unsurlar, askeri güç ve geçici ittifaklara dayalı politik güçtür. Ancak politik güç, Bismarck döneminden sonra verimli kullanılmayıp özellikle savaş dönemlerinde jeopolitik ve stratejik karar almada zaafı ve sonuçta yenilgiler getirmiştir. Bunun yanında rekabet içindeki iki blok içinde de istikrar olmaması, sık sık taraf değiştiren ya da çıkarları açısından ittifakları kullanan ülkelerin olması politikaları ve savaşları etkilemiştir.

Almanya özellikle savaşların başında askeri güç ve tecrübelerini çok etkili kullansa da topyekün savaş olgusunda başarı için tek başına askeri gücün yeterli olmaması, müttefikler arasında istikrarsızlık ve savaşın gidişatını değiştiren sonradan müdahaleler nedeniyle yayılcı politikaları sonuçsuz kalmıştır.

Bismarck döneminin sağladığı yaklaşık 40 yıllık barış döneminde Almanya her alanda gelişmiş, güçlenmişti. Sömürgeleri olmamasına rağmen 1910 yılında

Almanya Avrupa'nın en büyük sanayi ülkesi oldu.²⁷⁹ Bu noktada Almanya'nın I. Dünya Savaşı öncesi jeopolitik eksikliğini teknolojik ve sanayi kapasitesiyle kapatmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak her şey II. Wilhelm'in yanlış politikaları ile heba olacaktır.

2.4.1.1. Alman Jeopolitiğini Etkileyen Jeopolitikçiler ve Liderler

Alman jeopolitikçilerin fikirlerinin temeli Ratzel'in görüşlerine dayanmaktadır. Ratzel, devletin coğrafi ve politik yapılarını biyolojik organizmalara benzeten fikirleriyle kendisinden sonra "Hayat Alanı – Lebensraum" adıyla gelişecek Alman Jeopolitik Ekolü'nün temellerini atmıştır.²⁸⁰

Ratzel, devletlerarasındaki sınırlara geçici işaretler gözüyle bakıyordu. Ona göre sonunda dünya hâkimiyeti için muazzam bir mücadeleye girecek olan bir kaç güçlü devletin ortaya çıkmasına sebep olacak şekilde, küçük politik bölgeler, daha büyükleri tarafından eritilecektir. 1930'larda Ratzel'in fikirleri Nazi Almanyası'nın "Lebensraum"u hedeflemelerinin, ilerlemelerinin ve tabii kanunlara uygun olarak mukavemet edilemez genişlemesinin ilham kaynağı olmuştu.

Bismarck ve Kaiser I. Wilhelm Rusya'nın Avrupa'daki rolünü çok iyi tespit ederek, Fransa ile teke tek savaşarak zafer kazanmışlardı. Bunu önemsemeyen Kaiser II. Wilhelm ise Almanya'yı felakete sürüklemiştir.²⁸¹

²⁷⁹ Ortaylı, **a.g.e.**, s.39.

²⁸⁰ Bkz. Friedrich Ratzel, *Jeopolitiğin Tarihsel Gelişimi Başlığı* altında işlenmiştir, s.11.

²⁸¹ Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cephe Savaş Sorunu", *Güvenlik Stratejileri* Yıl:10, S.20, s.149-197.

2.4.1.2. II Friedrich (Büyük Friedrich) (1712 – 1786)

1712’de Berlin’de doğdu. Onun döneminde batıda disiplinli hareket eden, kollara ayrılmış, profesyonel ordular yoktu. K  k birliklerin yetenekli krallar etrafında toplanmasıyla oluşan kısıtlı ordular vardı. Onun yaşadığı dönemde belirli sınırlarla yapılan belirli hedefleri olan mevzi savaşları yerini topyek n savaşlara bıraktı, daha kapsamlı ve disiplinli ordular tesis edildi.

Frederick, disipline önem vermiş, disiplin için eğitimin gerekli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Birlikler disiplinle idare edilebilir hale gelir, eğitimle zafer kazanır."

Resim – 10. II. Friedrich

Fredrick, 1746’da *Savaşın Genel Prensipleri* adlı eseri yazdı. Askerlik, politika, ekonomi ve yönetimin bir bütün halinde olmasının önemini savundu. Güçlü bir ordu için; üretim, ekonomi ve ordu yapılanmaları arasında denge kurulmasını ve bunların eğitimle desteklenmesi gerektiğini savundu. Eğitimli yetişmiş kişilerin korunmasını sağladı. Disiplinden taviz vermeyip orduyu hep birlikte tek vücut halinde hareket eden bir sistem haline getirdi. Savaş sırasında yağma yapan askerlere ölüm cezası getirdi. H cumda süvarilere önem verirken, savunma için tahkimat  eşitleri geliştirdi.²⁸²

²⁸² Gün, a.g.e., s.131-136.

2.4.1.3. Otto Von Bismarck (1815 – 1898)

1915’de Brandenburg’da doğmuş, hukuk eğitimi almış, tarımla uğraşmış, devlet memurluğu, gönüllü askerlik ve elçilik görevlerinde bulunmuştur.²⁸³ 1871’de Alman İmparatorluğunu kurdu.²⁸⁴ Ancak yeni kurduğu impatorluğu korumak için kurduğu siyasî denklem ve ittifakların zamanla bloklaşmaya katkı sağladığı söylenilebilir.²⁸⁵

Bismarck İngiltere ile rekabet ve çatışma çıkmamasına özen gösteren bir politika izlemişti ancak Osmanlı Devleti ile yakınlaşması, ticarî faaliyetler kurması ve özellikle Bağdat-Basra demiryolu projesi İngiltere ile rekabetin başlamasına sebep olmuştur.²⁸⁶

Resim – 11. Bismarck

Bismarck’ın Alman tarihi ve jeopolitiğindeki yeri Alman birliğinin kurulması başlığı altında ele alınmıştır.²⁸⁷

2.4.1.4. Karl Ernst Haushofer ve Lebensraum Teorisi

Haushofer’in teorilerinden faydalanan Almanya, Versailles Antlaşmasının (9Temmuz 1919) ağır şartları ve halkın onur kırıklığının etkisiyle bu dönemde yayılmacı bir politika izlemiştir. Haushofer, devletin gücünün coğrafyasının büyüklüğü ile ilgili olduğu kanaatindedir. Ekonomik güç, alan yeterliliği ve askeri gücün önemini savunmuştur.

Lebensraum kavramına göre, canlı varlık gibi kabul ettiği devlet büyüyüp gelişirken varlığını sürdürebilmek için gerekli olan toprak ihtiyacını karşılamak için yayılıp genişleyerek saldırgan bir politika izleme hakkına sahiptir. Bu açıdan Almanya’nın hayat alanının çok kısıtlanmış olduğu, bu nedenle doğuya doğru genişlemesi gerektiği görüşündedir.

²⁸³ Uçarol, **a.g.e.**, s.241.

²⁸⁴ Caplan, **a.g.e.**, s.255.

²⁸⁵ Con, **a.g.e.**, s.52.

²⁸⁶ Erkan, **a.g.m.**, s.110.

²⁸⁷ Bkz. Sayfa 57-62.

Haushofer'in en büyük planı, *Büyük Avrasya Projesiydi*. Bu proje Almanya-Rusya-Japonya ve diğer doğu devletlerinin güçlü batı devletlerine karşı cephe olarak güç dengesi sağlanabileceğini öngören bir idealdi, ancak Hitler bu bloğu diplomatik tekniklerle oluşturmak yerine, Rusya'ya saldırmıştır.

2.4.1.5. Adolf Hitler (1889 – 1945)

20 Nisan 1889'da Avusturya'da doğdu. Avusturyalı bir gümrükçünün oğlu olan Hitler, küçük yaşta öksüz kalmış, resim öğrenimi için Viyana Akademisine kabul edilmeyince badana ve dekoratörlük yapmış, genelde işsiz kaldığı için çok kitap okumuş iyi bir konuşma yeteneğine sahip bir kişidir.²⁸⁸

Aşırı milliyetçi görüşte olduğu için sosyalizme muhalifti, ülkenin Alman ırkından olmayanlardan temizlenmesi gerektiğini söylüyordu.²⁸⁹

Eline bir kürek harç alıp, “Gebt mir vier Jahre Zeit!” (Bana dört yıl zaman veriniz!) diyerek göreve başladığında halk mesleğine göre alet ve

Resim – 12. Adolf Hitler

malzemeleri alarak peşinden gitmiş ve büyük bir kalkınma hareketi başlatmıştır. İç kalkınma hamlelerinin ardından Ruhr bölgesi, Avusturya'nın ilhakı, Sudet toprakların alınması gibi savaş yapmadan sağladığı dış siyaset başarıları eklenince Alman milleti üzerindeki itibarı yükselmiştir ve *Führer* olmuştur. Ancak çek topraklarının işgali ve Polonya'ya saldırması ile başlayan ve Fransa zaferinden sonra kapıldığı hırs ve ihtiras etkisindeki politika ve kararları her şeyi değiştirecektir.²⁹⁰

Hitler tartışmalı durumlarda karar alırken son ana bırakır, güçlü tarafı desteklerdi, dış politikada ise kendi kararının yapılması sağlamakta son derece kararlıydı.²⁹¹

²⁸⁸ Zeyinoğlu, **a.g.e.**, s.204.

²⁸⁹ Eyicil, **a.g.e.**, s.334.

²⁹⁰ Temir, **a.g.e.**, s.31-35.

²⁹¹ Mary Fulbrook, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, (Çev: Sabri GÜRSES), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2014. s.179.

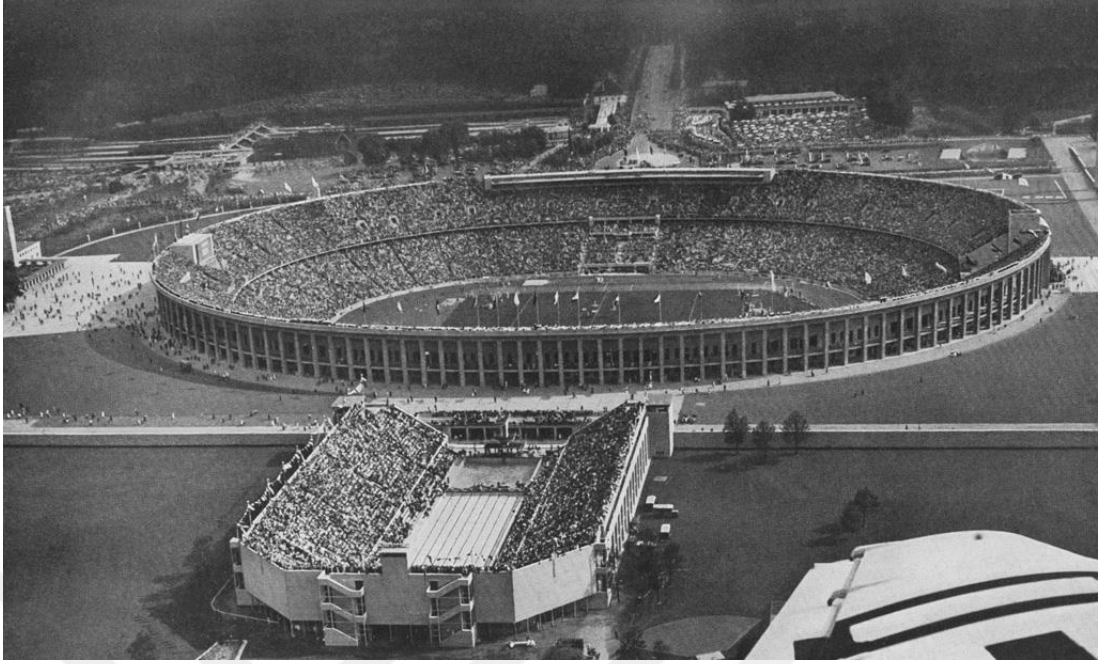
Hitler 1920'lerden itibaren hayat alanı hedefini kafasına koymuş ve Almanya'nın doğuya doğru yayılmaya ihtiyacı olduğu fikri yerleşmişti. Ekonomik bunalımın neden olduğu karmaşadan yararlanarak iktidara geldi. Başlangıçta memnunluk veren icraatlar yaptı, köylüye esnafa güvence verdi, milyonlarca kişiye istihdam sağlandı. Almanya beş yıl içinde ekonomik çöküntüden, ekonomik patlamaya geçti.²⁹² Zamanla hayat alanı ve üstün ırk takıntısı nedeniyle Yahudi ve Slavları baskıya alma, engelli ve eşcinsellere, suçlulara ve suça eğilimli olanlara tutuklama, hapis, baskı ve dışlama politikaları başladı. Savaşla birlikte bu dışlama faaliyetleri katliama dönüştü, milyonlarca Yahudi, Rus esiri, Çingene, engelli ve eşcinseli katletti. Bin yıllık imparatorluk kurma hayalleri sonucu *kendisinin başlatıp herkesin kaybettiği* bir savaşı başlattı.²⁹³

Hitler'in bu büyük imparatorluk hayalini gerçekleştirmek için büyük yapılar ve silahlar inşa etme çabası adeta bir tutkuya dönüşmüştür. O zamana kadar yapılmış en büyük stadyumu inşa ederek olimpiyatlarda gövde gösterisi yapmaktan geri durmadığı gibi en büyük silahları üretip en büyük yapılar inşa etmeye çalışmıştır. Hatta büyük yapılardan örülü bir şehir projesi hayata geçirmeye çalıştığı yönünde çizimler ortaya çıkmıştır.²⁹⁴

²⁹² Caplan, **a.g.e.**, s.2.

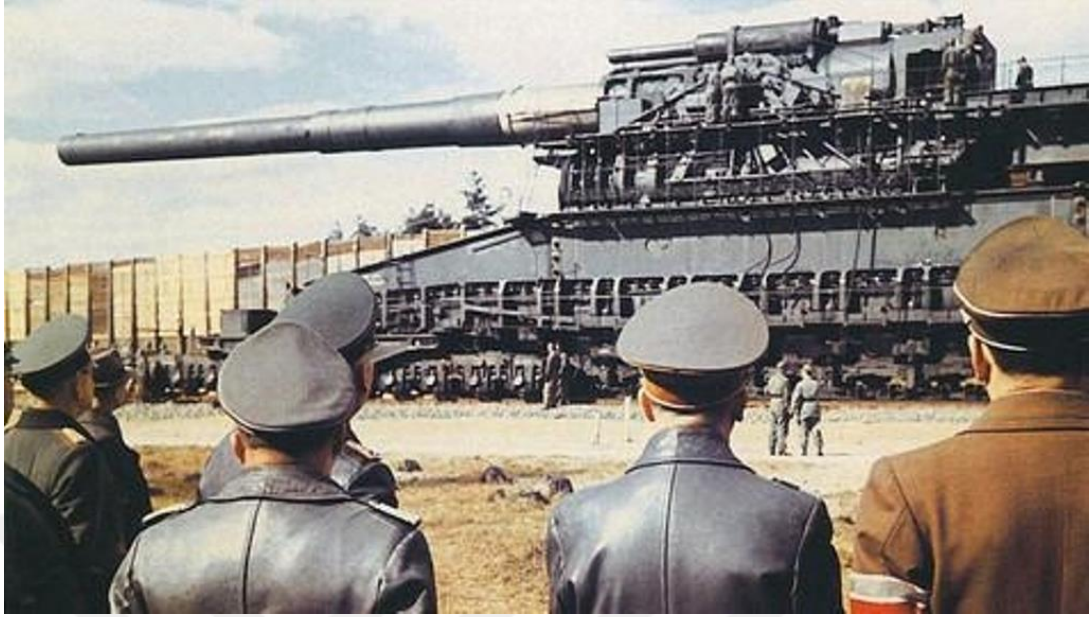
²⁹³ Caplan, **a.g.e.**, s.32-177.

²⁹⁴ *Hitler's Grand Designs For A Giant Nazi City*, (t.y.), Erişim Tarihi: 18.12.2016, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2764430/Hitler-s-grand-designs-giant-Nazi-city-revealed-Berlin-exhibition.html>

Resim – 13. Berlin Olimpiyat Stadyumu: Dikkat edilirse yarısı toprağın altına gömülüdür. Hitler her mimarisinde olduğu gibi çok büyük olmasını istiyordu, çünkü psikolojik savaş ve propaganda için önemliydi. Fakat bu stadı bitirmek imkânsızdı. Bunun için mühendisler bir yöntem geliştirdi ve yarısını yerin altına yaptılar. Bu sayede stadın sadece yarısını yapacaklardı ve zamandan kazanacaklardı. Stat bugün bile kullanılmaktadır ²⁹⁵

²⁹⁵ Nazi Teknolojisi-Anlatılmayan Tarih, (t.y.), Erişim Tarihi: 13.05.2016, <http://www.emrecetinblog.com/nazi-teknolojisi-anlatilmayan-tarih/>

Resim – 14 *Schwerer Gustav : Almanlar tarafından **Dora** olarak da adlandırılan Schwerer Gustav, 800 mm çapta namluya sahipti. Bu çapta bir namlu savaş alanında ilk ve tek olarak II. Dünya Savaşı'nda kullanılmıştır.*

1930 yılında Krupp tarafından geliştirilen bu top, geniş alana sahip istihkam mevzilerini yok etmek için tasarlanmıştır. 1350 ton civarında ağırlığa sahipti ve 700 kg'lık topu 48 km uzaklıktaki hedefe gönderebiliyordu. Bu kadar ağır bir nesneyi hiçbir motorlu araç hareket ettiremeyeceği için, demir yolu üzerinde yürütülüyordu.²⁹⁶

²⁹⁶ Rare Historical Photos,(t.y.) Erişim Tarihi: 18.12.2016, <http://rarehistoricalphotos.com/heavy-gustav-1941/>

2.4.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

I. Dünya Savaşının birçok sebepleri vardır. Ancak *temel sebebi Almanya'nın sömürge edinme hedefi ve Jeopolitik sorunlarından kaynaklanmaktadır.*²⁹⁷ Denize açılan kıyısı İngiltere tarafından abluka altında olan ve etrafı büyük güçlerle çevrilmiş halde bulunan Almanya kendini tehdit altında gördüğü için bölgede denge ve ittifak çabalarına girişmiş ve ülkelerin çeşitli jeopolitik, jeostratejik ve tarihi hedeflerinin bir araya getirdiği iki güçlü blok oluşmuştur. Bu iki blok arasındaki çatışmalar bir kıvılcımla başlayıp önce Avrupa'yı ve daha sonra Tüm Dünya'yı savaşın içine çekmiştir.

2.4.2.1. I. Dünya Savaşının Nedenleri

1 – Sanayi Devriminin neden olduğu sanayileşme, hammadde ve sömürgecilik yarışı, silahlanma yarışı;

Hammadde arayışı ve sömürge rekabetine bir de petrolün önem kazanması eklenince başta İngiltere olmak üzere, batılı devletler gözlerini Ortadoğu ve Hindistan'a dikmişlerdi. İngiltere bu konuyu, "Hindistan'a sahip olduğumuz sürece dünyanın en büyük devletiyiz" diyerek dile getiriyordu.²⁹⁸ İngiltere diğer tarafta Basra körfezi nedeniyle Osmanlı Devleti ile sorun yaşıyordu. Rusya'nın ise güneye inme, İran, Afganistan ve Mezopotamya bölgesinin ele geçirilmesi hayali vardı. Bu rekabetten geri kalmak istemeyen Almanya ise Osmanlı ile sıkı ilişkiler kuruyordu. Özellikle demiryolları ile Ortadoğu'ya ulaşmaya çalışıyordu ve Bağdat'a kadar uzanan demiryolları yapımı için imtiyazlar almış durumda idi.²⁹⁹

Ancak Bismarck'ı sömürge rekabetine sürükleyenler Hamburglu tüccarlardı ve II. Wilhelm'i de Ortadoğu'ya sürükleyen kendi imparatorluk hırsı yanında yine Avrupa'ya kapanıp kalmamak yönündeki iç baskılardır.³⁰⁰ Almanya'nın Ortadoğu ile

²⁹⁷ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.51.

²⁹⁸ Gökhan Bolat, "İngiltere Savunma Bakanlığı Kayıtlarına Göre I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ve İran Arasındaki Ulaşım Yolları", *International Journal Of Social Science*, cilt 6, sayı 3, Mart 2013, s.1069.

²⁹⁹ Ortaylı, *a.g.e.*, s.155-165.

³⁰⁰ Erkan, *a.g.m.*, s. 112.

ilgilenmesi İngiltere'yi rahatsız ediyordu. Zira 1908 yılında İran'daki petrol gelirlerinin %84'ü İngiltere'ye gidiyordu.³⁰¹

2 – Almanya ve İtalya'nın ulusal birliklerini kurarak Avrupa'daki güç dengelerini bozmaları ve Almanya'nın güçlenerek İngiltere ile rekabete girişmesi. Özellikle Almanya kıtanın merkezinde olduğu için büyümesi Avrupa'daki diğer güçlü devletler için tehdit oluyordu.³⁰²

3 – Bu rekabet ve silahlanma sonucunda Almanya ve İngiltere etrafında birleşen güçlü devletlerden iki rakip blok oluşması;

Sömürge ve hammadde yarışında İngiltere I. Dünya Savaşına kadar sömürgelerin çoğuna hâkim olmuş, ancak XIX. yüzyıl'ın sonunda Almanya ve ABD'nin güçlenerek bu rekabete katılması özellikle Avrupa'da İngiltere ile Almanya'yı karşı karşıya getirmiş ve iki blok oluşmuştur. 1871'den 1914'e kadar bu rekabet şiddetlenerek devam etmiş, adeta barışı korumak için var güçleriyle savaşa hazırlanmışlardır.³⁰³ Ancak,

“...barışı tehlikeye atan bu iki lider ülkenin rekabeti değil, bunlara dayanarak politika yapan blok içi diğer ülkelerin davranışları olmuştur. Sırbistan'ın Rusya'ya, Avusturya'nın Almanya'ya ve Fransa'nın da hem İngiltere ve hem de Rusya'ya sırtını dayayarak sorunlara yaklaşmaları 1914 öncesi uluslararası ilişkilerin en kırılgan özelliğini oluşturuyordu.”³⁰⁴

Oluşan bloklardan birisi, İngiltere, Fransa, Rusya, Belçika, Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu Üçlü İtilaf, (Trible Entente), diğer blok ise Avusturya, Almanya ve savaşın başında tarafsızlık ilan edip sonradan itilaf devleri safına geçen İtalya'dan mürekkep Üçlü İttifak(Trible Alliance)'dır. Daha sonra ittifak devletlerine Osmanlı Devleti ve Bulgaristan katıldı.³⁰⁵

4 – Güçlü devletlerin hepsinin kendini diğerlerinden üstün görerek, her türlü rekabette ve anlaşmazlıkta sert tavır takınmaları ve geri adım atmamaları.

³⁰¹ Bolat, *a.g.m.*, s.1069-1071.

³⁰² Kennedy, *a.g.e.*, s. 248.

³⁰³ Ünal T, *a.g.e.*, s.213.

³⁰⁴ Erkan, *a.g.m.*, s.112.

³⁰⁵ Kemal Girgin, *Çağdaş Politika ve Diplomasi*, İş Bankası Kültür Yayınları no: 161. s.85.

Her iki blokta da saygın güce sahip olan devletler bulunuyordu ve hiçbir alanda rekabetten geri kalmak istemiyorlardı.³⁰⁶ Silahlanma yarışı içerisinde her iki taraf da kendisini diğerinden üstün gördüğünden, en ufak anlaşmazlıklardan bile buhranlar doğuyordu. Buhranlar büyüdükçe silahlanma yarışı daha da hızlanmıştı.³⁰⁷ “*Fabrika bacasından çıkan dumanlar coğrafi havayı olduğu kadar siyasî havayı da bozdu.*”³⁰⁸

5 – Fransa ile Almanya arasındaki Alsac-e Lorainne bölgesi anlaşmazlığı.

Prusya’nın Alman birliğini sağlarken Avusturya’yı yenilgiye uğrattığında, yenik muamelesi yapmayıp, Fransa’yı işgal ettiğinde ise acımasızca davranması, Fransa için bir onur meselesine dönüşmüş, böylece Almanya ve Fransa çatışması ortaya çıkmıştı. Bu çatışma özellikle Alsac-e Lorainne bölgesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Bismarck Fransa’nın gelecekte intikam alma tehlikesini öngördüğünden Avrupa’da Fransa’yı yalnız bırakma siyâseti gütmüştü. Diğer taraftan Avrupa’daki diğer güçlere karşıda politikalar geliştirmişti. Fransa’nın İngiltere ve Rusya ile bir araya gelmesine engel olup, İngiltere ile mümkün olduğu kadar anlaşmazlık yaşamamaya çalıştı. Ancak Fransa da gizliden gizliye intikam için fırsat kolluyordu.³⁰⁹

6 – Avusturya ile Rusya arasında Balkan topraklarını ele geçirme mücadelesi.

7 – Rusya’nın Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri. “Nitekim, Akdeniz’e ulaşmak isteyen Ruslar, Boğazları almak veya en azından Boğazlardan rahatça geçmek amacındaydılar.”³¹⁰

8 – 1890’dan sonraki Alman Dış Politikaları;

1890’a kadar Bismarck’ın politikaları içte ve dışta büyük devletlerle uyumu amaçlıyordu.³¹¹ Ancak tahta genç yaştaki II.Wilhelm’in geçmesi, gençliğin ve tecrübesizliğin etkisi ile Bismarck’ın politikalarına itiraz etmesi ve tam aksi niyetler gütmesi sonucunda Bismarck başbakanlıktan azledildi. İngiltere ile ilişkiler tam tersine dönmeye başladı.³¹² Bismarck’ın politikalarını korkakça bulan II.Wilhelm büyük bir dünya gücü olmak istiyordu. İlk olarak donanma gücünü artırmak için

³⁰⁶ Erkan, *a.g.m.*, s. 111.

³⁰⁷ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.30.

³⁰⁸ Ünal, *a.g.e.*, s.214.

³⁰⁹ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.20.

³¹⁰ Atalay İ, *a.g.e.*, s.434.

³¹¹ Ortaylı, *a.g.e.*, s.40.

³¹² Ünal T, *a.g.e.*, s.214.

tersaneler kurdu ve büyük gemiler inşa etmekle işe başladı. Tabi güçlü bir donanma demek İngiltere'nin denizlerdeki hâkimiyetine tehdit demektir. 1910 yılına gelindiğinde Almanya, Avrupa'nın en büyük sanayi ülkesi olmuştu.³¹³

Jeopolitik tıkanma nedeniyle Almanya'nın güvenliği için yeni çözümler gerekiyordu. İngiltere gibi sömürgelerden yardım alamayacağına ve etrafında ittifak kuracak güçlü komşular olmadığına göre düşmanlarından daha yüksek savaş gücü gerekli idi. Bu sebeple hızlı bir silahlanma başlattı.

Ayrıca II. Wilhelm Rusya'yı da önemsemiyordu. Deniz gücü olan bir İngiltere ile ittifak kurmanın daha uygun olduğunu düşünüyordu. Bu sebeple Rusya ile anlaşmaları yenilemedi fakat *İngiltere ile de arzu ettiği ittifakı kuramadı. Hatta politikaları İngiltere'nin Rusya ve Fransa ile ittifak kurmasına zemin hazırladı.*

Bu ortamda her an devletler arasında bir savaş çıkabilirdi. İki gruba ayrılan dünya milletleri, aynı ray üzerinde birbirine doğru giden iki lokomotif gibiydi.³¹⁴

Denizlerden hammadde ve sömürgelere çıkamayacağını gören Almanya'nın bunun yerine Osmanlı coğrafyasını kullanarak karadan Afrika ve Ortadoğu'ya yönelmesinin İngiltere'nin sömürge alanlarına bir tehdit içermeye başlaması ve Almanya'nın hızla güçlenip silahlanması İngiltere'yi tedirgin ediyordu. Ekim 1898 yılında Osmanlı Devletine düzenlediği gezi sırasında 13 Kasım'da Sultan Selahaddin'in mezarı önünde 300 Milyon Müslüman'ın en iyi dostu olduğunu söyleyen II. Wilhelm böylece Müslümanların koruyucusu olduğunu ilan etmişti.³¹⁵ II. Wilhelm'in doğu gezisi dış dünyada herkesi endişe ve hiddete sevk etmiştir.³¹⁶ Sonuçta Almanya'nın bu politikaları İngiltere'nin Fransa ve Rusya ile ittifakına sebep olmuştur.

Kısacası Almanya'nın Avrupa'nın kuzeyinde, denizlere çıkışı olmayan, sömürgeciliğe ve ticarete elvermeyen, etrafı büyük güçlerle çevrili olarak hareket edemez halde olması, jeopolitik olarak dezavantajlı duruma sokmaktadır. Bu dezavantajlı duruma çare arama çabaları yukarıdaki savaş sebeplerinin çoğuna kaynak teşkil eder.

³¹³ Ortaylı, **a.g.e.**, s.39.

³¹⁴ Ünal, **a.g.e.**, s.215.

³¹⁵ Ramazan Çalık, *Alman Kaynaklarına Göre II. Abdulhamid Döneminde Ermeni Olayları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.69.

³¹⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s.93-99.

Büyük bir silahlanma yarışının yaşandığı ortamda bir kıvılcım beklenirken Sırp gencin Avusturya-Macaristan veliahdını öldürmesi adeta domino etkisi yaratmıştı. Avusturya Sırbistan'a önce 23 Temmuz 1914'de ultiatom vermiş, 25 Temmuz'da savaş açmıştı, ancak Sırbistan'ın müttefiki Rusya idi ve Avusturya da Almanya ile anlaşma halindeydi. Avusturya Sırbistan'a savaş açınca, Sırbistan'ın müttefiki olan Rusya Avusturya'ya, Avusturya ile Pan-Germen birliğinden ötürü Almanya Rusya'ya ve Rusya'nın yeni müttefikleri İngiltere ve Fransa'da Almanya'ya savaş açtı.³¹⁷

Caydırıcılık ve barışın sağlanması adına yapılan ittifaklar bir girdap gibi ülkeleri savaşın içine çekmişti hatta istemeseler de. O halde bu ittifaklar gerçekten barışı sağlamak için mi yapılmıştı? Yoksa barış bahâne miydi? Belki de bu ittifaklar kendilerini daha güçlü hissetmek için yapılmıştı.

İttifakların oluşturduğu iki blokta kara gücü olarak Merkezi devletler (İttifak Devletleri) daha güçlü iken denizlerde İtilaf devletleri özellikle İngiltere çok üstün durumda idi.³¹⁸ Henüz tarafsız olan İtalya ittifak ve itilaf devletleri ile çeşitli görüşmeler yaparak savaş sonunda en çok toprak kazanacağı bir seçim yapmaya çalıştı. Avusturya İtalya'nın isteklerini ancak savaş bitiminde yerine getirmek üzere kabul etti. Aslında *İtalya'nın Merkez devletlere pek güveni de yoktu*, 26 Nisan 1915'de İngiltere'nin şartlarını kabul etmesi ve savaştan sonra Osmanlı topraklarından Antalya bölgesini de vaat etmesiyle anlaşma yaparak savaşa katıldı ve 20 Mayıs'ta Avusturya'ya savaş açtı.³¹⁹

Savaşın başında Almanlar kısa sürede Belçika'yı işgal etti. Fransa'ya girdi. Ve İngiliz desteği ile Mern de durduruldular.³²⁰

³¹⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.55-57.

³¹⁸ Con, **a.g.e.**, s.54.

³¹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.64-65.

³²⁰ Ünal T, **a.g.e.**, s.215.

2.4.2.2 Batı Cephesi

Almanya’da iki cepheli savaş riski daha önce düşünülüp 1900 yılında Genel Kurmay Başkanı Schlieffen tarafından bu duruma göre planlar yapılmıştı. Bu planlara göre Rusya ulaşım ve coğrafi şartlardan dolayı seferberliği geç tamamlayacağı için önce Fransa’ya saldırıp altı hafta içinde Fransa yenildikten sonra Rusya’ya saldırılacaktı.³²¹ Ancak Fransız ve Ruslar da bu plana göre hazırlanmış, Rusya üç haftada seferberliği tamamlarken Fransa İngiltere’nin desteğiyle Marne şehrinde güçlü bir savunma hattı kurmuştu. Müttefik güçler bu plan ile Almanları durdurdu ve Schlieffen’in planı tutmadı. Bu cephede İngiliz ve Fransız kuvvetleri Mayıs ve Eylül 1915’de iki kez taarruza geçse de sonuç alamadı ve 250.000 kayıp verdiler. Almanların kayıpları ise 140.000 oldu. 1915 yılında bu cephede sonuç verici bir gelişme olmadı.³²²

1916’da Almanya Verdun’e saldırdı. 2.000.000 kişinin katıldığı savaşta 1.000.000’a yakın kayıp oldu. Bu cepheyi rahatlatmak için İngilizler Somme’ye saldırdı ve burada 420.000 kişilik kayıp verdi. Kısa sürede verilen kayıplar batı cephesinde yaşanan vahşeti gözler önüne sermektedir.

Resim – 15. Ağustos 1916, Yakalanan Alman Tutsaklar Batı Cephesi’ndeki Longueau’da

³²¹ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıliklar Çağı*, Sarmal Yayınevi, İstanbul- 1996 s.37.

³²² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.58-66.

1916'ya gelindiğinde batı cephesinde durum merkez devletlerin aleyhine gitmeye başladı ve Alman genel Kurmay Başkanı Falkenhayn görevinden alındı yerine Hindenburg atandı.³²³

Üç yıl kadar siper savaşları halinde geçen ve iki tarafında üstünlük sağlayamadığı bu cephe, savaş tarihinde eşi görülmemiş bir katliam makinesine döndü. Haftalarca süren topçu atışları, siper savaşları ve makineli tüfeklerin biçtiği insan tarlaları milyonlarca ölüm demekti. Mart 1918'de Rusların ihtilal nedeniyle savaştan çekilmesi üzerine Almanya tekrar batıya yönelerek batı cephesini yardı ve Paris'e yürüdü. Müttefikler ABD'nin desteği ile Almanları durdurabildiler.³²⁴ Özellikle Amerikan tanklarının gücüyle Almanlar tekrar doğuya doğru sürüldü.³²⁵

Resim – 16. İngiliz Topçusu Alman Siperlerini Bombalıyor.

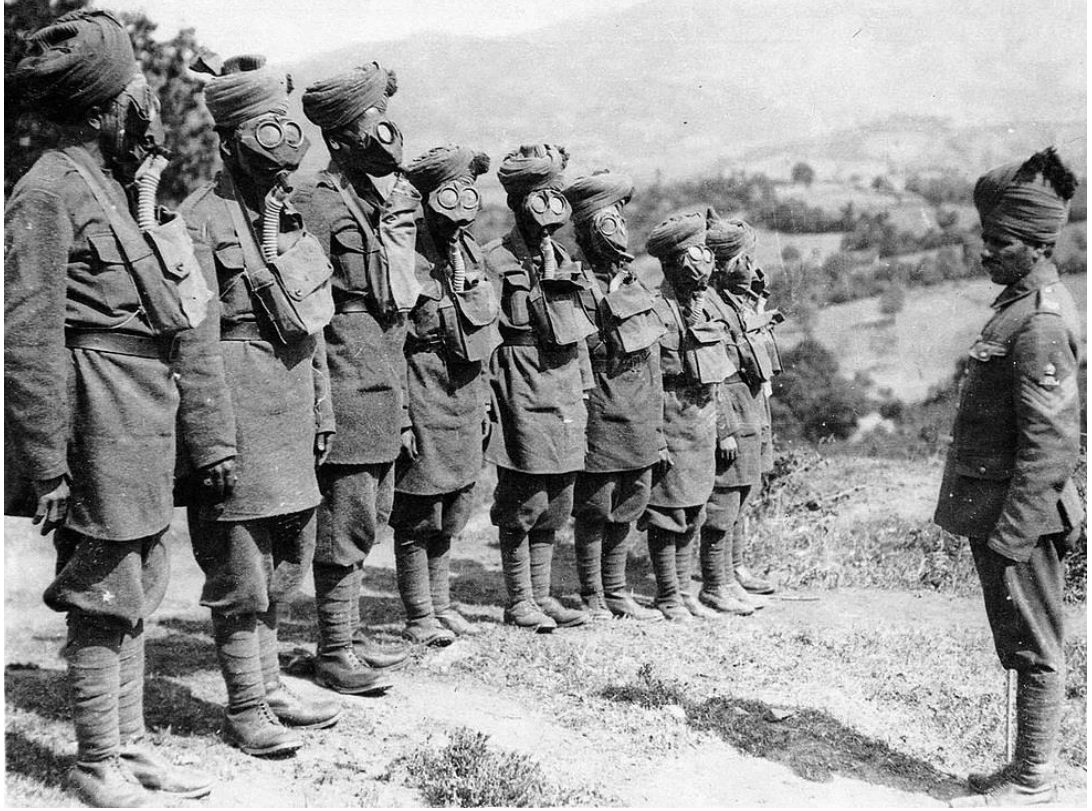
³²³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.67.

³²⁴ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.38-42.

³²⁵ Oral Sander, *Siyasî Tarih*, İmge Yayınları. 1997, s.285.

2.4.2.3. Doğu Cephesi

Batı cephesinde taraflar çok kanlı çarpışmalarda birbirine üstünlük sağlayamazken doğu cephesinde Almanlar seferberlikte aceleci davranıp yeterli düzeni sağlayamayan Ruslar karşısında hızlı zaferler kazanıyordu. Nisan 1915’de başlayan taarruzla Galiçya Ruslardan temizlendi.³²⁶ Daha sonra Varşova, Konvo ve Vilna Almanların eline geçti. Osmanlı kaynaklarında Galiçya cephesi hakkında, Rus ordusundaki teşkilat eksikliğinin, levazım ve ulaşım bozukluğunun, günlük 15-20 bin esir verilmesine neden olduğu, altı hafta içinde Rus savunmasının hiç seviyesine geldiği, birkaç milyondan oluşan güçlü bir ordunun gerilme gücünü kaybetmiş bir zemberek gibi büzülüp kalmasının dünyada başka örneğinin olmadığı gibi bilgiler bulunmaktadır.³²⁷

Resim – 17. Selanik’te Gaz Maskeli Hintli Askerler Eğitim Yaparken.

³²⁶ Ünal T. a.g.e., s.216.

³²⁷ Uğur Ünal, *Osmanlı Belgelerine Birinci Dünya Harbi*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Md. Yayın no:130. s. 204.

Bulgaristan da İtalya gibi toprak hesapları yapıyordu, ancak bulunduğu konum itibarı ile Almanya ile Osmanlı arasındaki bağlantıları sağlama imkânı vardı. Bu özelliğinden dolayı isteklerini ittifak devletleri kabul etti ve 3 Eylül 1915’de Osmanlı ile 6 Eylülde Almanya ve Avusturya ile anlaşma imzaladı ve 12 Ekimde Sırbistan’a savaş açtı. Sırbistan iki cephe arasında kalmıştı, İngiltere ve Fransa’nın yardımı da yetmedi Avusturya Sırbistan ve Arnavutluğu işgal etti. Ancak savaşın genel sonuçları bu durumu tersine çevirecektir. Romanya 28 Ağustos 1916’da itilaf devletleri safında savaşa katıldı, Avusturya’ya saldırdı, Bulgaristan yardıma geldi. Ancak Rusya’da ihtilal olması Romanya’yı zor durumda bıraktı. 1917 baharında ateşkes imzalamak zorunda kaldı.³²⁸ Bu cephede Sırbistan ağır kayıplar verirken, İtalya Avusturya’ya karşı açtığı savaşta pek varlık gösteremeyip müttefiklerden yardım alması gerekti. Askeri teknolojisi rakiplerinden üstün olan Almanya, 1917-18’de Rusya’nın saf dışı kalmasıyla Batı Cephesine yüklendi ancak ABD’nin savaşa girmesi durumu tersine çevirecekti.³²⁹

2.4.2.4. Osmanlı Cepheleri

Avrupa’daki rekabet nedeniyle başlayan savaşa Almanya’nın stratejik hamle olarak Osmanlı’yı da dâhil etmesiyle savaş büyük alanlara yayıldığı gibi Hilafet çağrısının muhatabı olan İslam coğrafyasında İngiltere’nin sömürgelerini de İngiltere açısından olumsuz etkilemiştir.³³⁰ Berlin’de Alman devlet adamları daha 1898’de Almanya ile Rusya arasındaki bir savaşta Türklerin bölgede 100.000 Rus askerini tutabileceklerini hesaplamışlardı. Nitekim I. Dünya Savaşında Osmanlı askerlerinin Galiçya ve Kafkas cephesinde etten duvar örmeleri Almanların bu hesaplarında yanılmadıklarını gösterdi.³³¹ Aslında Osmanlı Devleti önce itilaf devletleri tarafında yer almak istemişti, ancak itilaf devletleri Rusya’ya verilen sözler nedeniyle Osmanlı’nın ittifak başvurularını kabul etmediler.³³² Ayrıca Osmanlı’nın kendilerine yük olacağını düşünüyorlardı fakat stratejik öneminden dolayı tarafsız kalmasını istediler.³³³

³²⁸ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.65-68.

³²⁹ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.40-42.

³³⁰ Bolat, **a.g.m.**, 1069.

³³¹ Çalık, **a.g.e.**, s.72.

³³² Ramazan Çalık, “Alman Kaynaklarına Göre Cemal Paşa”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.19, Yıl,1999, s.227.

³³³ Ünal T. ,**a.g.e.**, s.216.

İngiltere'nin sömürgecilik faaliyetleri özellikle II. Wilhelm'den itibaren Osmanlı ve Almanya arasında bir yakınlaşmanın doğmasına neden olmuştu.”³³⁴ Almanya açısından Osmanlı toprakları, Almanya'nın sömürgelerine çıkış yolu demekti, ayrıca Osmanlı coğrafyası savunma için yeterli stratejik derinliğe sahipti.³³⁵ Bu durumdan faydalanabilmek için Almanya Osmanlı Devleti ile çok yönlü ilişkiler kurmaya başladı. Askeri eğitim, silah desteği, İzmir-Ankara demiryolunun yapımı ve Bağdat demiryolları gibi. Özellikle demiryolların yapımı aslında Osmanlı'dan çok Almanya'ya hizmet için yapılmaktaydı. Çünkü Almanya'nın sömürgelerinden elde ettiği hammaddelerin ulaşımını sağlayacak başka yolu yoktu. Almanya İtilaf Devletleri'nin çevrelemesinden kurtulmak için Osmanlı jeopolitiğinden faydalanmak istiyordu, ancak Osmanlı'nın ayak direme ve çeşitli bahâneleri sonunda Osmanlıya 500 milyon frank para ve 5 milyon lira kredi yardımı yaptı.³³⁶ Almanya ile ittifak edip hemen arkasından savaşa girmek için, seferberlik tamamlanmadı, paramız yok, Bulgaristan girmeden biz de girmeyiz gibi bahâneler üreterek 3 ay oyalamaları, ittihatçıların hatalarını anlamış olmalarından olabilir.³³⁷

Osmanlı Devleti ile Almanların savaş planı;

1. Doğu Anadolu ve Kafkasya'dan Rusya'yı çevirmek,
2. Süveyş Kanalı ve Mısır'a saldırarak İngiltere'nin sömürge yolunu kesmek.
3. Çanakkale'yi korumak için Trakya'ya güçlü bir ordu bırakmaktı.³³⁸

*“Yeni ortaya çıkan cepheler sayesinde Osmanlı birlikleri çok sayıda Rus ve İngiliz Koloni tümenini kendi üstüne çekmişti. İngiliz tümenlerinin Mısır'da birikmesi, Gelibolu, Filistin ve Irak'ta açılan cephelerin takviyesi ve Ruslar için ikinci cephe açılması Osmanlı sayesinde olmuştur. Bu da Almanlara stratejik avantaj sağlamıştır.”*³³⁹

Osmanlı Kafkasya, Çanakkale ve Kanal Cepheleri için hazırlanırken İngiltere ilk olarak Irak'a saldırdı. Böylece Osmanlı 4 cephede savaşa başlamış oldu. Irak cephesinde Kut-el-Amara'da İngilizler Türk güçleri tarafından sarıldı 18,000 kişi ile teslim oldu. 1916'da tekrar taarruza geçtiler ve Mart 1917'de Bağdat'a girdiler.

³³⁴ Bolat, *a.g.m.*, s.1070.

³³⁵ Burak Çınar, “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü”, *Akademik Bakış* Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014.s41-43.

³³⁶ Çalık, *a.g.m.*, s. 228.

³³⁷ Ünal T, *a.g.e.*, s.219.

³³⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.61.

³³⁹ Çınar, *a.g.m.*, s. 39.

Kanal cephesinde Cemal Paşa 1916 da iki saldırı gerçekleştirdi başarılı olamadı, 1916 sonunda İngiltere Suriye sınırına kadar geldi.³⁴⁰

Osmanlının en önemli jeopolitik unsuru boğazlarıdır. Başka devletlerin gemilerinin geçişine kapatarak stratejik sonuç getirmektedir. Aynı zamanda Rusya'nın denizlere ve sömürgelere açılması için tek yoldur. Çanakkale boğazı ise hem boğazdan hem de kara boyunca stratejik savunma imkânına sahip ve Osmanlı başkentinin kale kapısı niteliğindeydi.

Resim – 18. *Osmanlı Makineli Tüfek Birliği Gazze Şeridi'nde Beklerken. 1917.*

Çanakkale geçilirse müttefikler kısa sürede savaşı sonuçlandırabilirlerdi.³⁴¹ Bu sebeple İngiltere Fransa ile birlikte Rusya'ya yardım ulaştırmak ve İstanbul'a ulaşım Osmanlı Devletini savaş dışı bırakmak için Çanakkale'ye denizden saldırıyı planladı. Ortak bir İngiliz-Fransız donanması, 19 Şubat 1915'ten itibaren, Çanakkale Boğazındaki Türk tabyalarını bombardımana başladılar ve bu bombardımanlar 18 Mart'a kadar sürdü. 18 Mart günü Çanakkale deniz savaşı İngiliz ve Fransız gemilerinden oluşan büyük bir donanmanın hezimetıyla sonuçlandı. Denizden Çanakkale'yi geçemeyen müttefikler karadan çıkarma yapmaya karar verdi. Müttefikler Çanakkale cephesinde Anafartalar'da üç haftada 40.000 kayıp verdi. Sürekli asker kaybetmeye başlayan müttefikler Aralık ayından itibaren çekilmeye başladı. Bu cephede 250.000 müttefikler, 250.000 de Osmanlı askeri kaybedildi.³⁴²

³⁴⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.67.

³⁴¹ Çınar, **a.g.m.**, s.46-48.

³⁴² Armaoğlu, **a.g.e.**, s.62-63.

Müttefiklerin Çanakkale’de beklenmedik yenilgisi Kafkasya ve İran cephelerinin önemini artırmıştır. Bu durumda İngiltere Almanya’yı durdurmak ve Ruslara yardım ulaştırmak için başka yollar aramak zorunda kalmış ve Basra’dan Kafkaslara geçebilmek için İran ile Osmanlı arasındaki ulaşım imkânlarını ve askeri güzergâhlarını ayrıntılı olarak ele alan bir rapor hazırlatmıştır. Bu raporun günümüzün teknik imkânları ile ölçülen değerleri ile neredeyse aynı olması çok önemlidir.³⁴³

İngiliz başbakanı Çanakkale’de yenildiklerini ancak, 200.000 Türk askerini Çanakkale’de tutarak Kafkasya ve Mısır’da taarruza geçmelerini önlediklerini beyan etmiştir.³⁴⁴

Çanakkale cephesi ve diğer Osmanlı cepheleri jeopolitik gücü oluşturan unsurların değerlendirilmesinde önemli bir örnektir. *Millî gücün hesaplanması güç unsurlarını alt alta toplamakla değil, bu unsurların birbirini de etkileme özelliklerine göre değerlendirilmesi gerektiğinden*, Osmanlı’nın jeopolitik gücü, hem stratejik derinlik, hem boğazlar ve ulaşım yolları açısından güçlü olmasına rağmen, askeri güç olarak çok zayıf, teknoloji ve sanayi eski, ekonomik güçse yetersizdi. Hatta öyle ki itilaf devletleri müttefiklik başvurularını kabul etmemiş, adeta sen ayağımıza takılma, işimizi aksatma, bir de seninle uğraşmayalım şeklinde bir muamele görmüştür. Ancak Osmanlı Devleti özellikle Clausewitz’in önemini işaret ettiği *manevî unsurlar* açısından çok güçlüydü. Osmanlı ordularında komutanların tecrübesi ve idare kabiliyetinin yüksek olması, savaş cephesinin kendi toprakları olmasının verdiği psikolojik motivasyon ve özellikle vatan savunmasının kutsallığı, buna millî bir kültür olarak cesaret ve savaşçı kimliği de eklendiğinde beklenmedik başarılar kazanmasını sağladığı görülmektedir.

Osmanlı cepheleri I. Dünya Savaşının uzamasını ve savaşın geniş bir coğrafyaya yayılmasını sağlayarak Almanya’ya stratejik olarak nefes alma şansı sağlamıştır. Çünkü denizlere ulaşamayan ve özellikle Rusya’nın savaşa girmesi ile çevrelenmiş durumda olan Almanya için çek çıkış yolu Osmanlı Coğrafyası idi.³⁴⁵

³⁴³ Bolat, *a.g.m.*, s.1069.

³⁴⁴ Ünal, U. *a.g.e.*, s.239.

³⁴⁵ Çınar, *a.g.m.*, s.39-56.

Askeri açıdan hazırlıksız girilen savaşta, 1915’de Çanakkale, 1916’da Kut-ül-amare zaferleriyle müttefiklerinin bile beklemediği bir başarı gösteren Osmanlı Devleti için bu savaş son savaş olacaktır. I. Dünya Savaşında Çanakkale, Irak, Kafkasya, Hicaz ve Yemen cephelerinde vatan savunması yaparken, Galiçya, Makedonya ve Romanya’da müttefiklerinin yardımına koşan cesur, gözü pek ve fedakarane savaşan Osmanlı Ordusu son yıllarda kendini iyice hissettiren imkansızlıkların da etkisi ile kaçınılmaz olarak mütareke imzalamak durumunda kalmıştır.³⁴⁶

2.4.2.5. Deniz Savaşları

Ocak 1915’de Dogger Bank’da bir savaş oldu, bir Alman gemisi battı. Daha sonra abluka mücadeleleri başladı.³⁴⁷

18 Mart Çanakkale deniz savaşlarında hezimete uğrayan ve karadan yaptıkları çıkarma da sonuçsuz kalan İngilizlerin Rusya’ya yardım ulaştırmak için Çanakkale’den geçip İstanbul’u düşürerek Osmanlı’yı savaş dışı bırakma planları suya düşmüştü. Çanakkale savaşlarında yıldızı parlayan Mustafa Kemal daha Ocak 1915’de General Liman Von Sanders’e Almanya’nın savaşı kaybedeceğini söylemiştir.³⁴⁸

Denizlerde 1917 yılına gelene kadar ittifak devletleri avantajlıydı, savaş uzadıkça Almanya kaynak sıkıntısı çekmeye başladı. İngiltere ve Fransa Almanya’yı denizden ablukaya almıştı. Buna karşı Almanlar denizaltı kozunu kullanmaya başladı.³⁴⁹

1918’e kadar savaşta en büyük etki eden teknoloji, denizden abluka ile ticaret gemilerini dahi geçirmeyen denizaltılardı. Denizlerdeki savaşlar kilitlenmişti ve batı cephesinden gelecek sonuç bekleniyordu. Denizaltıların savaşa olan etkisi İngiltere’nin jeopolitik gücünü değiştirmiştir. Bu noktada teknolojik gücün jeopolitik gücü dengelemeye çalıştığı söylenilebilir. Çünkü Almanya için en büyük sorun kuzey denizinin İngiltere tarafından kapatılarak Almanya’nın deniz ulaşımının kesilmesi idi. Oysa şimdi denizaltılar İngiltere’yi neredeyse dünyadan soyutlamıştı. Fakat savaş Almanya’nın lehine giderken birden her şeyi tersine çevirecek bir gelişme oldu. Alman denizaltıların ablukasını İngiltere’yi boğmaya başlamıştı ki,

³⁴⁶ Ünal, U, **a.g.e.**, s.3-4.

³⁴⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.66.

³⁴⁸ İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.11.

³⁴⁹ Oral Sander, *Siyasî Tarih*, İmge Yayınları. 1997. s.279.

Alman denizaltıların sivil gemileri batırması ve bu gemilerde Amerikan vatandaşların ölmesi, ABD'yi savaşı'a çekti.³⁵⁰ Alman denizaltılar ticaret ve yolcu gemilerini de batırıyorlardı ve bu gemilerde birçok Amerikalı sivil ölmüştü. Bu sırada Alman dış işlerinin Meksika'yı ABD'ye karşı kışkırttığı telgraflardan biri İngiliz istihbaratı tarafından deşifre edilerek ABD'ye ulaştırıldı. Bu mesajların 1 Martta ABD basınında yayınlanması büyük tepki doğurdu ve ABD 6 Nisanda Almanya'ya savaşı açtı. Savaşı uzadıkça Almanya'da hammadde ve gıda sıkıntısı ağırlaşmaya başlamıştı. Ayrıca ABD'nin savaşıa girmesi de savaşıın seyrini değıştirmişti. 1918'de savaşı tamamen ittifak devletlerinin aleyhine döndü. Amerikan tanklarının karşısında Almanlar geri çekildi. Mayıs 1918'de Romanya, Eylülde Bulgaristan, Ekimde Osmanlı Devleti teslim oldu.³⁵¹

Ocak 1918'de başkan Wilson savaşı sonrası ile ilgili 14 prensip yayımlamıştı. ABD Almanya'ya "Wilson ilkelerini" kabul etmesi için notalar gönderiyor ve Wilson İlkelerini kabul etmesi, işgal ettiğı ülkeleri boşaltması, denizaltı savaşıına derhal son vermesi, krallığa son verilmesi isteniyordu. Bu kararlara direnmeye çalışan Ludendorff, başbakan yardımcısına, teslim olmak anlamına gelen bu kararlara uymamanın askerlik onuru gereğı olduğunu belirtmiş, buna karşı başbakan yardımcısı Payer, "Ben askerlik onuru falan tanımam, açlık içinde kıvranan halkı bilirim." şeklinde cevap vermiştir.³⁵²

26 Ekimde Ludendorff görevinden alındı. 27 Ekim'de Alman hükümeti Wilson ilkelerini kayıtsız şartsız kabul ettiğini bildirdi. 31 Ekim'de hükümet II.Wilhelm'in tahttan inmesine karar verdi. 6 Kasım'da prens Max, II.Wilhelm'e haber vermeden İmparatorun tahttan çekildiğini bildirdi. Wilhelm için bu durumu kabul etmekten başka çare kalmamıştı ve ülkeyi terk etti.³⁵³

³⁵⁰ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.40-41.

³⁵¹ Sander, **a.g.e.**, s.279-285.

³⁵² Pierre Renaouvin, *Birinci Dünya Savaşı*, (Çev. Adnan Cemgil) Altın Kitaplar Y.evi. 1982. s.474-477.

³⁵³ Renaouvin, **a.g.e.**, s478-483.

2.4.2.6 I. Dünya Savaşının Sonuçları

- Avrupa’da güç dengeleri bozuldu.
- ABD Avrupa politikalarına karışmaya başladı.
- Milletler Cemiyeti kuruldu.
- Topyekün zafer, yenilen devletleri devrime, galipleri ise iflasa götürmüştü.³⁵⁴ Savaşın getirdiği ekonomik bunalımlar ayaklanmalara neden oldu, işçi sınıfı birleşerek eylemler başlattı ve bazı ülkelerde rejim değişikliklerine neden oldu.³⁵⁵
- 1917’de Rusya’da maliye iflas etti, Japonya yenilgisi ve ardından I. Dünya Savaşı’nın neden olduğu huzursuzluklar, büyük çatışmalara neden oldu. Sonunda savaşımlardan bunalan halk Çarlık rejimine karşı ayaklandı, ordu barış isteyen halka karşı silah kullanmadı ve bu devrimle Çarlık rejimi yıkılmış oldu.³⁵⁶
- Savaşın sonunda yıkılan imparatorluklardan ortaya çıkan devletler için sınırlar belirlenirken Ortadoğu haritası Fransa ve İngiltere’nin emperyal emelleri doğrultusunda çizildi.
- Bu savaşta İngiliz ordusunda Oxford ve Cambridge öğrencilerinin dörtte biri öldü. Toplamda yaklaşık olarak Almanya 1.800.000, Fransa 1.600.000, İngiltere 800.000 kayıp verdi. İngiltere’de altı milyon erkek seferberliğe katıldı, bunların 700 bini öldü; bu da yüzde 11,5 gibi bir orana karşılık geliyor. Fransa askerlik çağındaki erkek nüfusunun %20’sini kaybetti. Savaşa katılan askerin 3’te 2’si öldü veya yaralandı. Yine İngilizlerden yaklaşık 5.000.000 askerinin 3’te 2’si zarar gördü.³⁵⁷
- Almanların 1916’da Verdun’de cepheyi yarmak için yaptıkları girişim 2 milyon kişinin katıldığı, 1 milyona yakın kayıp yaşanan bir çatışma oldu.
- I. Dünya Savaşı’nın maliyetleri uluslararası ekonomiyi de etkilemiş, ülkelerin altyapılarını çökertmiş, işsizlik yaratmış, enflasyonun aşırı artışına neden olmuş, ülkelerin dış borçlarını ödenmez hale getirmiştir. Savaşın bedeli Avrupa’da 350

³⁵⁴ Hobsbawm, **a.g.e.**, s44.

³⁵⁵ Emre Ozan, “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme” *Akademik Bakış*, C.7 S.14, Yaz 2014. s.198.

³⁵⁶ Sander, **a.g.e.**, s.282-283.

³⁵⁷ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.38-40.

Milyar Dolar olarak tespit edilmiştir. Diğer bir kaynakta, 8,5 milyon kişinin öldüğü ve 338 Milyar dolar maddî kayıp olduğu geçmektedir.³⁵⁸ Ekonomilerin çıkmaza girmesi sonucu hükümetlerce vergiler, koruyucu yasalar çıkmış ve planlı ekonomi uygulaması ortaya çıkmıştır.³⁵⁹

- Avrupa’da uzun süre ekonomiler rayına oturamadı. Fiyatlar arttı, enflasyon ve borçlanma yükseldi. Devlet ekonomik faaliyetlere müdahale etme gereği duydu. Almanya’da ekonomik sistemler alt üst oldu, enflasyon inanılmaz boyutlara ulaştı. 1923 Şubat’ta bir kilo et 3.400 *Mark* iken, Kasım’ bu 280 *milyar Mark* idi. 1921’de bir Dolar 70 *Mark* iken, 1923 Kasımında bir Dolar 840 *Milyar Mark* oldu. Vergiler devlet masraflarının ancak %2’sini karşılıyordu.³⁶⁰

- Savaşta milyonlarca gencin ölmesi aile düzenini de bozdu, doğum oranı düştü. Avrupa’nın gelecek kuşağı yok oldu. Kadınlar savaş için üretime ve fabrika işlerine katılmak zorunda kaldı, iş hayatına girmeleriyle birlikte erkeklerle aynı haklar istemeleri kadının toplumdaki yerini değiştirdi.³⁶¹

Bu savaşın neticesi olarak, 27 Ağustos 1928’de ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya arasında Paris Paktı imzalandı. Buna göre “Taraflar uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için savaşa başvurmayacaklardı.” Daha sonra bu pakta katılan ülke sayısı 65 oldu. Fakat paktın bir yaptırım uygulaması yoktu. Birkaç yıl sonra pakta aykırı davranışlar başladı.³⁶²

I. Dünya Savaşından sonra İngiltere Ortadoğu petrollerine hâkim olmak ve Rusya’nın ve komünizmin yayılmasını önlemek için çaba harcamaya başlamıştır.³⁶³

2.4.2.7. Jeopolitik Analiz

Bu savaş *güç merkezleri arasında* bir mücadele şeklinde gelişmiş ve savaşın sonunda güç merkezleri değişmiştir, bazıları yok olurken bazıları güçlenmiştir. Almanya, Avusturya ve Osmanlı güçlerini yitirmiş, İngiltere, Fransa ve İtalya güç kazanmıştır. Ancak Almanya ve Osmanlı Devleti’nin *potansiyel güç imkânları* vardı, bu imkânlar

³⁵⁸ Girgin, **a.g.e.**, s.85.

³⁵⁹ Sander, **a.g.e.**, s.286.

³⁶⁰ Con, **a.g.e.**, s.64.

³⁶¹ Sander, **a.g.e.**, s.285-288.

³⁶² Ahmet Eyicil, *Siyasî Tarih*, Gün Yayınları. Ankara. 2005. s. 328-329.

³⁶³ İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.66.

da Versailles ve Serv Anlaşmalarıyla güçleri sınırlandırılarak kontrol altına alınmaya çalışıldı.³⁶⁴

Almanya'nın jeopolitik dezavantajlarını sömürgelere ulaşarak giderme niyetiyle başlayan bu savaşın dünyayı sarması *jeopolitik ve jeostratejik* unsurların öneminin fark edilmesi ve savaşta güç dengesi olarak kullanılması *hâkimiyet teorilerin* üretilmesinde etkili olmuştur.

Almanya'nın *Osmanlı jeopolitiğinden faydalanmak* için Osmanlı'yı savaşa sokması ve *Rusya jeopolitiğini hafife almasının* sonuca etkileri, savaş ve politikalarda jeopolitiğin öneminin anlaşılmasını sağlamış ve II. Dünya Savaşı ve sonrasında jeopolitikçilerin devlet politikalarına etkisini artırmıştır.

I. Dünya Savaşından sonra İngilizlerin *Basra körfezi ve Irak'ı*, Fransızların *Suriye'yi* işgal etmeleri *Ortadoğu'nun* batı için ayrı bir önem kazandığını gösterir.³⁶⁵ Nitekim gelecek yüzyıl boyunca Doğu Akdeniz ve Ortadoğu dünya politikasının ve jeopolitikçilerin odak noktası olacaktır.

Almanya'nın *en stratejik hatası*, ABD'nin savaşa çekilmesine engel olamamaktır. Hem sivil gemilere saldırıp hem Meksika'yı kışkırtmak İngiltere'ye beklediği fırsatı vermiştir. Bu manevra savaşın tüm dünyayı sardığı, müttefiklerin yer değiştirdiği ve sürekli dengelerin değiştiği bir ortamda bilinçli ve planlı olmayan bir karar olabilir

Alan büyüklüğü, ulaşım azlığı, cephelerin uzaklığı gibi jeopolitik avantajlar Rusya için sadece stratejik değil aynı zamanda İstihbarat açısından da fayda sağlıyordu, çünkü Rusya'nın hamleleri hakkında istihbarat sağlansa bile geç kalınıyordu.³⁶⁶ Bu da jeopolitik unsurların ve millî güç unsurlarının birbiri ile ne kadar bağlantılı olduğuna örnek teşkil eder.

³⁶⁴ İlhan, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, s.61-62.

³⁶⁵ Atalay İ, **a.g.e.**, s.436.

³⁶⁶ Nikolay, **a.g.e.**, s.18.

2.4.3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

İnsanlık tarihinin en yıkıcı ve en ölümcül savaşı II. Dünya Savaşı'dır. *II. Dünya Savaşında ve savaştan sonraki politika, askeri strateji ve silahlanma tercihlerinde jeopolitik düşüncelerin ve teorilerin etkisi yüksektir. Özellikle Haushofer'in Hayat Alanı Teorisinin Alman devlet adamlarınca benimsenmesi bu savaşa giden süreçte çok etkilidir. Hitler'in Alman halkının geleceği için toprak ve hammadde ihtiyacını ancak sınırlarını genişleterek sağlanabileceğini bahâne ederek işgale kalkışmasıyla savaşın başladığı görülmektedir. Öyle ki, Hitler Almanyası jeopolitik teorileri kendi emellerini haklı çıkarmak için öne sürmüş, bir bakıma alet etmiştir denilebilir*³⁶⁷

2.4.3.1. II. Dünya Savaşının Nedenleri

- Genel olarak I. Dünya Savaşının etkileri ve Fransız ihtilalinin sonucunda ortaya çıkan akımların etkileri.
- Avrupa'da I. Dünya Savaşının neden olduğu istikrarsızlık ve kabul edilemez anlaşma şartlarının tepkisi.³⁶⁸
- I. Dünya Savaşında yenilen Almanya, İtalya ve çevre ülkelerin rövanş alma niyetiyle bir araya gelmesinden oluşan "Revizyonist" devletler ile bunlara karşı mevcut durumu korumak için bir araya gelen "Statükocu" galip devletlerin iki blok halinde mücadeleye girişmesi.³⁶⁹
- Almanların silahlanması, saldırgan tutumları ve yayılmacı faaliyetleri.
- Milliyetçi akımların ve ihtilallerin sebep olduğu iç politikada istikrarsızlık ve politika değişimleri ve bunların ülkeler arası politikalara yansımaları.
- Jeopolitikçilerin ülkelerin liderleri üzerindeki etkileri. Özellikle hayat sahası teorisi üzerinde yoğunlaşan Hitler, sınırsız toprakları ve zengin doğal kaynakları ile Rusya'yı Almanya'nın Hindistan'ı olarak görüyordu.³⁷⁰

³⁶⁷ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s.23-27.

³⁶⁸ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.50.

³⁶⁹ Cemil Koçak, (t.y.), "İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Almanya", Erişim Tarihi 24.01.2016, s.1 (http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0607.html)

³⁷⁰ Dilan, **a.g.e.**, s.285.

I. Dünya Savaşında yenilen II. Wilhelm Hollanda'ya kaçtı ve 11 Ağustos 1919'da Almanya'da Cumhuriyet ilan edildi. Ancak yönetim ilk olarak Versailles Anlaşması ile karşı karşıya kaldı. Anlaşmanın şartları Almanya kamuoyunda infial yarattı. Bazıları anlaşmayı imzaladığı için hükümeti sorumlu tuttu, cinayetler işlendi. Ülkedeki karmaşayı değerlendiren Hitler, milliyetçi söylemler ile Nasyonal Sosyalist Partisinin başına geçti.³⁷¹

Bu arada I. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yıkımdan sonra büyük devletler 27 Ağustos 1928'de Uluslararası anlaşmazlıklarını çözmek için *savaşa başvurmayacakları* konusunda anlaşma yaptı. Kellog Paketi denilen bu anlaşmaya zamanla 65 ülke imza attı.³⁷²

Dünya, barış anlaşmalarının düzenine uymaya, barışı tesis etmeye çalışırken 1929 yılında dünya çapında ekonomik buhran başladı. Ekonomik bunalımlar siyasî atmosferi de bozdu.³⁷³ Sadece Avrupa değil tüm dünya istikrarsızlaştı. Almanya Versailles'le yüklenen tamirat borçlarını ödeyemiyordu. 1930'a gelindiğinde Rusya'da karışıklık devam ediyordu. Beş yılda milyonlarca Rus idam edildi ya da hapse atıldı. Almanya I. Dünya Savaşı sonunda imzalan Versailles anlaşmasının hem ekonomik hem siyasî çöküntüsünü yaşıyordu. Anlaşmanın değiştirilmesi için taleplerde bulundu. Bazı İngiliz seçmenler de Almanya'nın itirazlarını haklı buluyordu.³⁷⁴

Bu arada Alman Genel Kurmay Başkanı Hans Von Seeckt orduda yenilik olarak mobilize birlikler kurdu. Onun için zaferin anahtarı *manevra kabiliyeti* idi. Küçük ama daha kaliteli ve hareketli orduların etkili olacağını düşünüyordu. Zırhlı birliklere dayalı olarak geliştirdiği *Blitzkrieg* modeline göre düzenlemeler yaptı. Orduya yayınlarla stratejilerini anlattı. Vurucu gücü yüksek bir ordu oluşturmuştu, Almanya'da 1930'un sonunda yayılmacılık için askeri altyapı hazırды.³⁷⁵ *Blitzkrieg*

³⁷¹ Caplan, **a.g.e.**, s.48-50.

³⁷² Eyicil, **a.g.e.**, s.328-332.

³⁷³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.121.

³⁷⁴ J.M. Roberts, *Dünya Tarihi*, (Çev.İdem Erman,Tansu Akgün) İnkılap Yayınları 2011. İstanbul. s.923-928.

³⁷⁵ Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu", *Güvenlik Stratejileri* Yıl:10, S.20, s.154.

yani "Yıldırım Savaşı" taktiği, hava gücüyle destekli mobil zırhlı birliklerinin hareketli saldırı stratejisine dayanmaktadır.³⁷⁶

Klasik cephe savaşları cephe hattı boyunca paralel iki ordunun ve ya siperlerin uzun süren karşılıklı ateşi ile devam eden savaş şekli idi. Blitzkrieg ise, hızlı mekânize birliklerin düşman cephe hattının belirlenen bir noktasına küçük hızlı zırhlı birlikler ve hava desteğiyle taarruz edip cepheyi yarması ve cephe arkasına sızması şeklindedir. Böylece cephenin bütünlüğünü bozarak, düşman ordusunun düzeni de dağılır, *ayrıca cephe gerisine geçildiğinde stratejik hedeflere ulaşılarak kısa zamanda sonuçlar alınabilir.*

Bu arada Almanya'da seçim mücadelesi devam ediyordu. 1920'deki darbe girişimi başarısız olan Hitler, Nazi partisi ile çıkış yakalamıştı.³⁷⁷

Hitlerin temel olarak üç vaadi vardı;

1. Versailles şartlarından kurtulmak.
2. Tek Millet Tek Devlet sloganıyla Almanları tek devlet altında toplamak.
3. Yaşam Alanı hedeflerine ulaşmak.³⁷⁸

Arka arkaya seçimlerden hükümet çıkmayınca cumhurbaşkanı anayasa gereği, 1933'de Hitler'i başbakan ilan etti. Hitler, özel yetkiler aldıktan sonra Reichstag'ı³⁷⁹ tatil etti. Tüm demokratik kurumları kaldırdı.³⁸⁰ Hitler'in iktidara gelmesi en çok Fransa ile Rusya'yı korkuttu çünkü Versailles şartlarına karşı çıkararak Fransa'yı, komünistlere karşı sert tutumlar alarak da Rusya'yı tehdit ediyordu.

Hitler'in 1933 yılında komutanlarla birlikte belirlediği iç ve dış politika programında başlıca hedefleri şunlardır;

- İç politikayı düzenleyip devlet otoritesi sağlanacak
- Millete ve gençlere ancak savaşla kurtulunacağı anlatılacak,
- Versailles'e karşı mücadele edilecek, Müttefik devletler oluşturulacak,

³⁷⁶ Hakan Savran, *II. Dünya Savaşında Büyük Güçler ve Türkiye (1939-1945)*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y.Lisans Tezi. Edirne, 2015, s.49.

³⁷⁷ Roberts, **a.g.e.**, s.930.

³⁷⁸ H. Berke Dilan, *Siyasî Tarih*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998, s.264.

³⁷⁹ Reichstag : Alman Meclisi

³⁸⁰ Roberts, **a.g.e.**, s.931.

- Silahlı kuvvetler hazırlanacak ve zorunlu askerlik getirilecek,
- Doğuda Almanların hayat alanı kurulacak ve ele geçirilen yerler Almanlaştırılacak.³⁸¹

Resim – 19. Nazi Mitingi.

Nazi partisinin iktidarı ele geçirmesinin arkasından Siyasî partiler yasaklandı, Nazi diktatörlüğü kuruldu ve Hitler, 1934 yılında Cumhurbaşkanı ölünce, yapılan referandumla cumhurbaşkanlığını da üzerine aldı.³⁸² Başlangıçta ekonomik canlanma, istihdam ve suçluların yakalanması rejime karşı memnuniyet uyandırmıştı. Bu dönemde Hitler yönetimi, işsizliğe çare olarak otoyol inşaatları başlatmış daha sonra sanayii üretimi ve zamanla silah sanayinde milyonlarca insan istihdam ederek işsizliği azaltmıştır. 1936'da Göring'e 4 yıllık bir planla hammadde bağımlılığını azaltma ve bazı ihtiyaç maddelerini yapay olarak üretme görevi verildi. Bu planla yapılan icraatlar aslında bir savaş hazırlığı olarak görünüyordu.³⁸³ Nazi iktidarı günden güne halkın güvenini kazanırken, Einstein bu durumu kitlelerin yakalandığı

³⁸¹ Eyicil, **a.g.e.**, s.336.

³⁸² Fulbrock, **a.g.e.**, s.170-176.

³⁸³ Sezen Kılıç, *Türk Basınında Hitler Almanya'sı(1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.63-67.

psşik bir rahatsızlık olarak tarif etmiştir.³⁸⁴ Nitekim, bu durum zamanla yerini kargaşaya bıraktı. Hitlerin ana hedefleri, komünistleri, sosyal demokratları, sendikaları ve muhalefeti temizlemektir. Terör, şiddet, baskı, ölüm ve katliamlar başladı, imha politikaları Yahudileri, Çingeneleri, engellileri, eşcinselleri hedef almıştı, önceleri kamplara alınıp, sanayide çalışmaya zorlandılar, ama daha sonraları savaş sonuna kadar artarak devam edecek olan katliamlar başladı.³⁸⁵

Hitlerin vaatlerine ve ilk çalışmalarına bakıldığında asıl hedefinin dünya hâkimiyeti sağlamak ve bir imparatorluk kurmak olduğu görülebilir. *Hitler'in bin yıllık ömrü olacak bir imparatorluk hayali vardı.* Bunun dışında Alman ırkını diğer ırklardan özellikle Slav, Yahudi gibi düşük ırklardan temizleyerek *üstün ırk oluşturma projesi* kurmuştu. Kitabında “Almanya bir dünya gücü olmak zorundadır, yoksa Almanya diye bir şey kalmaz” diyerek hedeflerini ortaya koymuştur.³⁸⁶

Hitler 1933’de Krupp firmasıyla “*Tarımsal Traktör Programı*” görünümü altında tank üretmeye başlamış ve birkaç yıl içinde bomba, gemi ve uçaklar üretme imkânına erişmiştir.³⁸⁷ Hitler 1935’de silahlanmaya başladığını duyurdu. 1935 Haziran’da göstermelik olarak, İngiltere ile deniz gücünü sınırlandırma anlaşması imzaladı. Ancak aynı yıl anlaşmayı ihlal eden büyüklükte gemiler inşa etmeye başlamıştı bile.³⁸⁸

Resim – 20. BİSMARCK SAVAŞ GEMİSİ: II. Dünya Savaşı’nda görev yapmış Alman Deniz Kuvvetleri zırhlılarından biridir. İsmi Almanya İmparatoru **Otto von Bismarck**’tan almıştır.

Almanya’da Hitler diktatörlüğünü kurarken, bu arada İtalya 1935’de Etiyopya’yı işgal etti. Fransa ve İngiltere buna tepki gösterince Mussolini soluğu Hitler’in

³⁸⁴ Albert Einstein, *Benim Gözümde Dünya*, (Çev: Demet Evrenosoğlu), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s.99.

³⁸⁵ Caplan, **a.g.e.**, s.109-131.

³⁸⁶ Sander, **a.g.e.**, s.42.

³⁸⁷ Fulbrook, **a.g.e.**, s.182.

³⁸⁸ Caplan, **a.g.e.**, s.186.

yanında aldı ve Almanya ile ittifak yaptı. Kasım 1936'da yapılan bu ittifaka "Roma-Berlin Mihveri" denilir. Hitler ile Mussolini İspanya'da çıkan iç savaşta isyancı lider General Franco'yu desteklediler ve asker gönderdiler.³⁸⁹

Diğer yandan 1935 yılından sonra Fransa Sovyetlerle yakınlaşma çabasına girdi. Sovyetlerin Milletler Cemiyetine girmesini sağladı. Bunun ardından Sovyetler ile Çekoslovak ittifakı kuruldu. Bu duruma sinirlenen Hitler 1936'dan sonra Sovyetler'e karşı sert tavırlar takındı ve Japonya ile komünizm faaliyetlerine karşı "Anti-Komintern Pakt" adında bir pakt imzaladı.³⁹⁰

Avrupa'da yeniden ittifaklar ve bloklaşma başlamıştı karşılıklı hamleler atılıyordu. Hitler batı sınırının güvenliği için Ren bölgesini tekrar silahlandıracağını bildirdi ve 30.000 asker gönderdi. Daha sonra 12 Mart 1938'de iç sorunları bahâne ederek Avusturya'yı işgal etti.³⁹¹ İngiltere ve Fransa'nın *yatıştırma politikası* gereği pasif kalmasından cesaret alan Hitler "Yaşam Alanı" politikası gereği 15 Mart 1939'da Prag'ı işgal etti ve Çekoslovakya'yı ortadan kaldırdı.³⁹² Hitler, Alman ve Avusturya halklarının birleşme isteğini ve Çeklerin Almanlara kötü davranışlarını fırsat bilerek avantaja çevirmişti. Batılı ülkeler ise bu durumu adalet ölçüleri içerisinde değerlendirmek durumunda kalmışlardır.³⁹³

Şubat 1938'de Hitler ordu içerisinde kendi planlarına muhalif olan komutanları görevden alarak yerlerine kendine sadık isimler atadı.³⁹⁴ Yine bu tarihte Dışişleri Bakanlığına getirilen Ribbentrop, 23 Ağustos 1939'da, Rusya ile Polonya'nın paylaşılmasını kabul eden bir pakt imzaladı.³⁹⁵ Bu paktla aynı zamanda 10 yıl sürecek bir saldırmazlık anlaşması yapmaları tüm dünyayı şok etmiştir.³⁹⁶

1 Eylül 1939'da Hitler Polonya'ya saldırdı, iki gün sonra İngiltere ve Fransa Polonya'ya verdikleri garantiye uyarak Almanya'ya savaş açtılar³⁹⁷, ancak fiili

³⁸⁹ Roberts, **a.g.e.**, s.932-933.

³⁹⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.136.

³⁹¹ Dilan, **a.g.e.**, s.266-271.

³⁹² Savran, **a.g.e.**, s.44.

³⁹³ Liddell Hart, *II Dünya Savaşı Tarihi*, (Çev: Kerim Bağrıaçık), Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul, 1998, Cilt 2. S.744.

³⁹⁴ Fulbrook, **a.g.e.**, s.184.

³⁹⁵ Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cephe Savaş Sorunu", *Güvenlik Stratejileri* Yıl:10, S.20, s.156.

³⁹⁶ Savran, **a.g.e.**, s.46.

³⁹⁷ Fulbrook, **a.g.e.**, s.186.

olarak Polonya'ya bir yardımları olmadı. 3 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı başlamış oldu. Bu arada Almanya'nın müttefiki Japonya Çin'le savaş halinde idi. *“Alman ve Japon ekonomilerinin dışarıya açılma ve yeni sömürge arayışlarına girmelerine çözüm bulunamayışı, 20 yıl aradan sonra İkinci Dünya Savaşı, birincinin devamı olarak başlamıştı.”*³⁹⁸ Savaşın başında tarafsız olan İtalya, Fransa ateşkes imzaladıktan sonra Almanya tarafına katılacaktır.

Almanya'da savaş patlak verince bitmek bilmez üretim faaliyetleri ve köleliği başladı ve 4,5 milyon erkek askere alındı. Yahudiler ve esirler altyapı çalışmalarında ölünceye kadar çalıştırılıyorlardı.³⁹⁹ Ekonomik olarak sadece silah üretimi değil yan girdilerde maliyet oluşturunuyordu. Kitlesel savaş kitlesel üretim gerektiriyordu ve sadece ABD fabrikalara 519 milyon çift çorap, 219 milyon pantolon sipariş etmişti.⁴⁰⁰

Resim – 21. Mihver Kuvvetleri Liderleri Adolf Hitler ve İtalyan Başbakanı Benito Mussolini, münih'te buluşuyor. Almanya, 1940.

³⁹⁸ Dilan, **a.g.e.**, s.284.

³⁹⁹ Caplan, **a.g.e.**, s.172.

⁴⁰⁰ Hobsbawm, **a.g.e.**, s61.

2.4.3.2. Mihver Güçlerinin Üstünlüğü Ele Geçirmesi

Almanya'nın savaş planı şöyledir; Önce Rusya ile anlaşma yapıp Rusya'nın tarafsızlığını sağlayarak sırayla Avusturya, Çekoslovakya, Polonya, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika, Fransa, İngiltere, Kuzey Afrika, Yugoslavya ve Yunanistan'a saldırılacak ve Avrupa'daki istila tamamlanınca doğuya Rusya'ya yöneleceklerdi.⁴⁰¹ Hitlerin hedefinde zengin Polonya ve Rusya ovaları ile Romanya ve Kafkasya'daki petrol yatakları vardı. "Mussolini İtalyası'nın bu kadar detaylı programı yoktu, ama Avusturya-Macaristan'dan kalacak Balkan topraklarını arzuluyordu."⁴⁰²

Almanya ve Japonya düşmanlarının kaynaklarının çok fazla olmasından dolayı uzun süreli bir savaş planlamıyorlardı, hızlı bir saldırı savaşına ihtiyaçları vardı. İngilizler ise müttefikleriyle beraber uzun bir savaş planlamışlardı.⁴⁰³

Hitlerin I. Dünya Savaşındaki gibi denizden abluka altında kalmamak için Fransa'ya saldırmandan önce Norveç'i devre dışı bırakması gerekiyordu. Ayrıca o bölgedeki maden kaynaklarını da ele geçirmek için 9 Nisan 1940'ta Norveç ve Danimarka'yı başarılı bir harekâtla işgal etti.⁴⁰⁴ Bu savaşta Almanya denizde İngiltere ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Denizde İngiltere güçlü olmasına rağmen Almanya'nın hava gücüyle desteklemesi zaferi getirmiş, bunun üzerine İngiltere'de Chamberlain görevinden alınarak, 11 Mayıs 1940'da yerine Churchill geçmiştir.⁴⁰⁵

Batıda ise 10 Mayıs 1940'ta Fransa, Belçika ve Hollanda'ya eşgüdümlü harekât başlatıldı, bir ay içinde Hollanda, Belçika, Luksemburg ve Fransa işgal edildi. 22 Haziranda Fransa ateşkes imzaladı.⁴⁰⁶ Savaş başladığında İngiltere ve Belçika'nın gönderdiği kuvvetler birleştğinde karada güçler eşit hale gelmişti. Ancak müttefiklerin 1762 savaş uçağına karşı Almanya'nın 3.000'den fazla uçağı olması dengeyi bozuyordu.⁴⁰⁷ Alman ordusunun tek cepheye odaklanma, mükemmel saldırı stratejisi ve Blitzkrieg'in (Yıldırım Saldırısı) getirdiği modern taktik anlayış

⁴⁰¹ Çınar, *a.g.m.*, s.157.

⁴⁰² Georges Langlois, *20. Yüzyıl Tarihi*, (Çev. Ömer Turan), Nehir Yayınları İstanbul, 2000. s. 225.

⁴⁰³ Hobsbawm, *a.g.e.*, s.52.

⁴⁰⁴ Caplan, *a.g.e.*, s.209.

⁴⁰⁵ Savran, *a.g.e.*, s.53-54.

⁴⁰⁶ Roberts, *a.g.e.*, s.934-935.

⁴⁰⁷ Savran, *a.g.e.*, s.56.

birleştğinde; sonuç 1870–1871 savaşını gölgede bırakacak kadar çarpıcı olmuştu.⁴⁰⁸ Bu beklenmedik erken ve hızlı zaferler Hitlerin ülkede güven kazanmasını sağlarken, kendisine sahte bir yenilmezlik algısı vermişti.⁴⁰⁹

Resim – 22. Heinkel He 111: II. Dünya Savaşı bombardıman uçağıdır. 1942'lere kadar Alman Hava Kuvvetleri'nin birincil bombardıman uçağı olmuştur.⁴¹⁰

İngiltere ve Fransa, Almanya'nın yeni savaş taktiğini tam olarak kavrayamamıştı ve 1942'e kadar karşı taktikler geliştiremediler. Zira Yıldırım Harbi hızlı mekânize birlikleriyle kısa zamanda geniş alanlara ulaşip etkili olurken, eski taktiklerle hareket eden Fransa ordusu cephelerde zamanında tertip alamayıp, müdahalede geç kalıyordu. Aslında bu iki müttefikin Almanları yenecek güçleri de yoktu ve tüm umutlarını Rusya ile Almanya arasında çıkacak çatışmaya bağlamışlardı. Ancak sabırsız davranıp Almanya'yı taarruz ile tehdit etmeleri Hitler'i batılılardan önce Norveç'i ele geçirmenin gerekli olduğu fikrine sevk etmiştir. Hitlerin bu işgallerinin hedefi Fransa'yı saf dışı bırakarak İngiltere'yi barışa zorlamaktı.⁴¹¹

Fransa teslim olmadan 10 gün önce, savaşın başında tarafsız olan İtalya Almanya'nın yanında savaşa katıldı. Bu durum İngiltere'nin Akdeniz hâkimiyetini ve Süveyş ile bağlantısını tehlikeye atmış ve Akdeniz'de İngiltere İtalya mücadelesi başlatmıştır. İtalya'nın donanma gücü yetersizdir ancak Almanya hava desteği sağlayarak durumu

⁴⁰⁸ Çınar, **a.g.m.**, s.165.

⁴⁰⁹ Fulbrook, **a.g.e.**, s.186.

⁴¹⁰ *Heinkel He 111*, (t.y.), Erişim Tarihi: 20.04.2016, <http://acepilots.com/german/he111.html>

⁴¹¹ Hart, **a.g.e.**, s.745-748.

dengelemeye çalışmış ve birçok İngiliz gemisini batırmış ancak İngiliz donanmasını Akdeniz'den silmemişlerdir. Diğer yandan savaşın Akdeniz'e sıçraması Türkiye'yi endişelendirmiş, ayrıca Fransa, Türkiye'nin acilen savaşa girmesi ve boğazları kapatması yönünde baskılarını artırmış, ancak Türkiye Sovyet tehdidini öne sürerek baskılara direnmiştir. Nihayet büyükelçiler Cumhurbaşkanı İnönü ile görüştüğü esnada İnönü Fransa'nın teslim olduğu notunu almış ve görüşme sonuçsuz kalmıştır.⁴¹²

Fransa dize getirildikten sonra sırada Avrupa kıtasında başka müttefiki kalmayan İngiltere vardı. *Hitler öncelikle birkaç defa İngiltere'ye barış teklifinde bulundu,* cevap alamayınca 19 Temmuz'da savaşın devamının gereksiz olduğunu, İngiltere ile anlaşabileceklerini bildirdi.⁴¹³ Hitler'in asıl düşmanı Rusya idi ve İngiltere ile savaşmaya niyeti yoktu, zira İngiltere'nin sahip olduğu coğrafyaya hâkim olacak gücü olmadığı için dost bir İngiltere daha çok işine geliyordu. Ancak İngiltere'de Almanya'yı yatıştırma politikası güden Chamberlain hükümeti yerine görevi Churchill hükümeti devralmıştı ve sonuna kadar savaşacağını bildirmişti. Churchill'in bu kadar emin ve kararlı olmasının arkasında ABD'nin er geç savaşa gireceği ve eninde sonunda Rusya ile Almanya'nın birbirine gireceği umudu vardı. Bu sebeple ABD'den destek istemiş ve çeşitli silah yardımı almıştı.⁴¹⁴ Churchill tüm bunlara dayanarak, ayrıca böyle bir anlaşmanın Almanya'nın kıta üzerindeki hâkimiyetini tanımak olacağı için Hitler'in barış isteklerini reddetti. Bunun üzerine Hitler, Londra'yı barışa zorlamak, gerekirse istila etmek için İngiltere Savaşını başlatmıştır.⁴¹⁵

Almanya hava unsurlarını I. Dünya Savaşı'ndan daha etkin olacak şekilde geliştirmiş, hızlı savaş uçakları ve bombardıman uçakları üretmişti. Şiddetli hava bombardımanına karşı İngiltere de hava güçleri ile karşılık verdi. Hitler denizin İngiltere'ye sağladığı avantaj ve İngiltere hava kuvvetlerinin başarısı nedeniyle amacına ulaşamadı.⁴¹⁶

⁴¹² Savran, **a.g.e.**, s.59-65.

⁴¹³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.190.

⁴¹⁴ Savran, **a.g.e.**, s.61.

⁴¹⁵ Hart, **a.g.e.**, s.747.

⁴¹⁶ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.53.

Hava muharebelerinin kaderini değiştiren en önemli unsur, RAF'ın⁴¹⁷ *radar sistemini* geliştirerek Alman uçaklarının yerlerini ve yönlerini tespit edip, yok etmeyi başarması olmuştur.⁴¹⁸

13 ağustos 1940'da başlayarak 31 Ekim'e kadar süren bu savaşta İngiltere 733 uçak ve 375 pilotla birlikte Londra'da 14.280 sivil kaybetti, 20.000'den fazlası da yaralandı. Almanya ise 1733 uçak ve bir o kadar da pilot kaybetti.⁴¹⁹

Resim – 23. Churchill Almanya'nın Londra'yı bombalamasının ardından inceleme yaparken.

Sergilediği dış politika ile dünyayı savaşa adım adım sürükleyen Almanya siyasî alanda geçici ittifaklarla güçlenirken, görüldüğü gibi askeri alanda kaliteli silahlar ve yeni savaş stratejileri geliştirmişti.⁴²⁰ Hitler'in bu stratejisinin, Bismarck'ın Fransa ile önce anlaşıp diğer rakipleri ortadan kaldırdıktan sonra Fransa'yı da yenerek imparatorluğu kurduğu politikalardan esinlendiği söylenilebilir. Diğer yandan savaşın başında batılı müttefiklerin hezimetini, Rusya jeopolitiğini önemsememelerindendir. Zira Avrupa'da Rusya'sız plan yapılamayacağı böylece anlaşılmış oldu. *Mackinder'in Kalpgâh'ına sahip olan Rusya göz ardı edilmemeliydi.*⁴²¹

⁴¹⁷ RAF: İngiltere Hava Kuvvetleri.

⁴¹⁸ Savran, **a.g.e.**, s.64.

⁴¹⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.190.

⁴²⁰ Caplan, **a.g.e.**, s.171-185.

⁴²¹ Çınar, **a.g.m.**, s.160.

Bu arada İngiltere'nin sadece hava bombardımanı ile yenilemeyeceği anlaşılmış oldu. *İngiltere'nin ağır hava bombardımanına rağmen hala direnmesi Almanya'nın savaş planlarını aksatıyordu.* Hitlerin sıradaki hedefi Rusya idi ve Rusya'ya saldırmak için batı cephesinin kapanması gerekirdi. Zira yine iki cepheli savaşa düşmek Alman ordusu için kâbus olabilirdi. Bu arada Rusya da boş durmuyordu. Müttefikinin kısa sürede aldığı çarpıcı zaferler, eğer doğuya yönelip kendi üzerine gelirse Rusya'yı zor durumda bırakacağını göstergesiydi. Bu ihtimale karşı Finlandiya'ya saldıran Rusya önemli stratejik bölgeler ele geçirdi, daha sonra Letonya, Litvanya, Estonya ve Bukovinayı aldı. Böylece 1918 öncesi Çarlık sınırlarına ulaşmıştı. Hitler Rusya'nın ilerlemesi karşısında saldırı kararı aldı. Rusya'yı balkanlardan uzak tutmak ve hızlı bir saldırı ile yenerek İngiltere'ye de gözdağı vermek istiyordu.⁴²²

Diğer taraftan İngilizlerin savaşı Balkanlara yayma çabaları Yunan adaları dâhil tüm Balkanların Almanya'nın eline geçmesine sebep oldu.⁴²³ Hatta Almanlar hava saldırıları sayesinde Girit'i de aldı. Hitler'in kendisine haber vermeden Balkanlara girmesi üzerine Mussolini de 28 Ekim 1940'da Yunanistan'a saldırdı. Bu durum Türkiye'nin endişelerini arttırmış, İngiltere ise Türkiye'nin savaşa bir an evvel katılmasında ısrar etmeye başlamıştı. Türkiye bir yandan Bulgaristan sınırına asker yığmaya başlarken diğer yandan diplomatik girişimlere başladı ve 17 Şubat 1941'de Bulgaristan ile saldırmazlık anlaşması yaptı. Almanya ise Balkanları hâkimiyet altına aldıktan sonra Türkiye ile 18 Haziran 1941'de saldırmazlık anlaşması ile sağ tarafını güvenceye alarak Rusya'ya yapılacak saldırının hazırlıklarına başladı. Saldırıya 3. Haçlı Seferini düzenleyen imparator "*Barbarossa*"nın ismi verildi. Savaş tarihinde o güne kadar görülmemiş büyüklükteki işgal harekâtında, mihver güçleri 190 tümen, 3.712 tank, 4.950 savaş uçağı, 47.260 top ve 5,5 milyon askerden oluşmaktaydı.⁴²⁴

22 Haziran 1941'de başlayan harekât batıdaki gibi büyük bir başarı ile başladı. Panzer birlikleri kısa sürede Rus ordularını imha ederek 1 aydan daha az zamanda Rusya içerisinde 700 km ilerlemişlerdi.⁴²⁵ Ruslar çok sayıda esir vererek çekilmek

⁴²² Roberts, **a.g.e.**, s.936-937.

⁴²³ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.54.

⁴²⁴ Savran, **a.g.e.**, s. 66-76.

⁴²⁵ Hart, **a.g.e.**, s.750.

zorunda kaldılar ve kısa sürede Almanlar Moskova önlerine kadar geldi. Ancak Ruslar Alman ordusunu orada durdurdu.⁴²⁶

“...Barbarossa Harekâtı’nın ilk zamanlarında Kızıl Ordu birimlerini kitlesel sayılarda çevirdikleri cadı kazanı denilen ceplerde yok eden Almanlar, inanılmaz başarılarla imza atıyordu. Bunlardan en büyüğü olan Kiev Cebi’ndeki Sovyet zayıyatı Eylül sonunda 665.000 asker, 900 tank ve 3179 top olmuştur. Kiev’in ardından başlatılan Moskova Harekâtı’nın başlarında ise Ekim’de Vyazma ve Bryansk’taki ceplerden 663.000 Sovyet askerî daha esir alınırken 1242 tank ve 4512 top ele geçirilmişti.”⁴²⁷

Stalin bu harekâtı hiç beklemiyordu. Çünkü Almanya’nın iki cepheli bir savaşa gireceğini aklından bile geçirmiyordu. Ancak Hitler Bolşevizm’den daima nefret etmişti ve kötü ırk olarak gördüğü Slavların Almanlara yaşam alanı ve hammadde sağlaması gerektiğini düşünüyordu.⁴²⁸ Hitler ve genelkurmayı yeni savaş stratejilerine güvenerek, karşılığında büyük kazançlar sağlayacak bir zafer için riski göze almış görünüyordular. Çünkü kazanılan her zaferde yukarıda da bahsi geçtiği gibi büyük ganimetler elde ediyordu. Tanklar, toplar, mühimmat ve kamplarda ölene kadar çalıştırabileceği yüz binlerce esir!...

Almanların kullandığı “Yıldırım Savaş Taktiği” bu savaşta da temel stratejiyi oluşturmakta idi. Bu taktik düşmanların hazırlanmasına fırsat vermemeyi gerektiriyordu. İşte beklenmedik bu saldırının sebeplerinden birinin bu strateji olduğu düşünülebilir.

Alman genelkurmayı Fransa’nın düşmesinden sonra boş durmamış, geçen 1 yıla yakın zamanda,

- Kara birlikleri için zırhlılar ve mobil ekipler üretilmesi artmış,
- Uçak ve bomba üretimleri artarak hava gücü desteklenmiş,
- Denizde yüzlerce denizaltı, büyük küçük gemilerle hem üstünlük hem de abluka faaliyetleri başlamıştı.

⁴²⁶ Roberts, **a.g.e.**, s.937.

⁴²⁷ Çınar, **a.g.m.**, s.178.

⁴²⁸ Roberts, **a.g.e.**, s.936.

Bu hazırlıklar Almanya'nın iki cepheli bir savaş ihtimaline karşı hazırlandığı şeklinde yorumlanabilir. Zaten Hitler, Rusya'daki gelişmeleri takip ediyor, yapılan hazırlıklar Rusya'ya güvenemeyeceğini gösteriyordu. O halde Rusya yeteri kadar hazırlanmadan durdurulmalıydı. Ancak batı cephesinde tam bir üstünlük sağlamadan doğuya yönelmek, Bismarck'ın kâbusunun gerçekleşmesi demektir. *Ayrıca İngiltere ile ABD arasında süren yardımlaşma ABD'nin savaşa girme ihtimalini gösteriyordu.* Öyle olursa batı cephesi tekrar güçlenecekti. Bu durumda batı cephesi gereken desteği bulmadan doğu cephesini kazanmak için elini çabuk tutmamsı gerekiyordu. Bu sebeple Barbarossa harekâtını başlatma kararı aldı.⁴²⁹

Resim – 24. MESSERSCHMITT ME : Almanca "Kırlangıç" anlamına gelen MESSERSCHMITT, II. Dünya Savaşının sonlarına doğru üretilmiş ve savaşta aktif görev almış çift jet motorlu Alman savaş uçağıdır. Üretime geçirilmiş ve aktif olarak hava savaşlarında kullanılmış ilk jet olarak bilinir.⁴³⁰

Rusya 1939'da Almanya ile saldırmazlık paktı yaparak Batı'yı Hitler'e feda etmişti, ancak şimdi Alman istilasını ile yüzleşmek durumundadır.⁴³¹ Bu arada İtalya Ekim 1940'da tek başına Yunanistan ve Mısır'a saldırı yapıp hezimete uğramıştı. Bu durum tam da Barbarossa Harekâtı öncesi Hitler için soğuk duş olmuştu. Ne var ki, Almanya'nın, Rusya'ya saldırıya kalktığında Akdeniz'den darbe yememesi için İtalya'ya yardım edilmesi gerekiyordu ve doğu cephesinden Balkanlara ve Afrika'ya kuvvet gönderilmesi gerekti.

⁴²⁹ Çınar, *a.g.m.*, s.173.

⁴³⁰ M. Haluk Sevel, (t.y.), *Messerschmitt Me-262*, Erişim Tarihi: 31.12.2016.
<http://www.tayyareci.com/digerucaklar/almanya/ww2/me262.asp>

⁴³¹ Langlois, *a.g.e.*, s.229.

25 Kasım'da Moskova'nın 30 km yakınına kadar gelen Alman kuvvetleri Stalin'in moralini çökertmişti, bir ara barış yapmayı bile düşündüğü yönünde işaretler vardı.⁴³²

*“Ancak Japonya ile anlaşma yoluna giden Sovyetler Birliği iki cephelilik kısılcısından kurtulmuş; yenilgiye ramak kalmışken, Uzakdoğu'dan batıya kaydırılan tümenlerle Moskova'nın Almanların eline düşmesini engellenmişti.”*⁴³³

ABD ile Japonya arasında 1937-1941 yılları arasında devam eden mücadele sonucu 7 Aralık 1941 günü Japonlar ABD'nin Hawaii'deki Pearl Harbour üssüne ani bir saldırı gerçekleştirdi.

7 Aralık sabahı saat 07.00'de radarlar 6 uçak bildirdi. Ancak Amerikalılar bu uçakların kendi uçakları olduğunu düşünerek harekete geçmedi. Aşağıdaki resimde baskın öncesi bekleyen gemiler görülmektedir. İki koldan saldıran yaklaşık 400 Japon uçağı, 08.10'da cephaneliği patlattı ve ABD'nin verdiği 2.400 kaybın yarıya yakını bu patlamada olmuştur. Bu baskında donanmanın 8 büyük gemisinin tamamı batmıştır. 188 uçak yok edilip, 153'ü de ağır hasar almıştır. Pearl Harbour modern savaş tarihinin en başarılı baskını denilebilir.⁴³⁴

Resim – 25. Pearl Harbor Baskın öncesi.

⁴³² Hobsbawm, **a.g.e.**, s.55.

⁴³³ Çınar, **a.g.m.**, s.179.

⁴³⁴ Engin Özer,(t.y.), *Adım Adım Pearl Harbor Baskını*, Erişim Tarihi: 12.06.2016, <http://listelist.com/pearl-harbor-baskini/>

Amerika donanmasının 3 uçak gemisi (CV-5 USS Yorktown, CV-6 USS Enterprise, CV-8 USS Hornet) seferde oldukları için bu saldırıdan kurtulması Japonya açısından büyük bir şanssızlık olarak kabul edilmektedir.

Bu saldırı sonucu, 11 Aralık'ta da ABD ile Almanya birbirine savaş ilan etti.⁴³⁵ Japonya'nın bu stratejik hatası savaşı iki cepheliliğe dönüştürmüş, ABD'nin batıya yaptığı yığınak ve bombardımanlar gidişatı tersine çevirmiştir.⁴³⁶ Kimilerine göre Amerika'nın II. Dünya Savaşına girmesinin sebebi bu baskın yüzündendir, kimileri ise Amerika'nın zaten savaşa dalmak için fırsat kolladığının altını çizerek.⁴³⁷ Japonya ile pakt imzalamış olsa bile Almanya'nın bu saldırı nedeniyle Japonya'yı savunması zorunlu değildi, fakat Hitler ABD'ye savaş ilan ederek hem savaşı bir dünya savaşına dönüştürdü hem de dünyanın en büyük sanayii, ekonomik ve askeri gücünü üzerine çekmiş oldu.⁴³⁸

2.4.3.3. Müttefiklerin Dengeyi Sağlaması

Pasifik'te Japonya ile mücadele eden ABD, Atlantik'te İngiltere ile çıkarma harekâtları planlarken, Sovyet cephesinde durdurulan Alman birlikleri beş aylık bir savaş sonunda ilk olarak 13 Eylül 1942'de 100.000'den fazla tutsak vererek teslim oldu. Mısır'daki Alman birlikleri de gerilemeye başladı. Atlantik'te Alman denizaltıları yeni savunma sistemleri tarafından mağlup edildi. Pasifik'te ise Japonlar 1942 Haziranda üstünlüğü kaybettiler.⁴³⁹

İngilizler geliştirdikleri radar cihazını gemilere de uyarlamış, ayrıca Alman deniz haberleşme şifrelerini çözerek denizde üstünlük sağlamayı başarmıştı.⁴⁴⁰

1943'te Almanya yeniden saldırıya geçmek için Kursk saldırısını planlarken, müttefikler arasındaki *istihbarat* ile saldırı planları Rusya'ya bildirildi ve savunma bu bilgilere göre hazırlandı. Hitler Kursk saldırısı ile büyük yığınak yapan Rus ordusunu yok edip stratejik başarı sağlamak isterken, 10 Temmuz'da müttefikler

⁴³⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.196.

⁴³⁶ Çınar, **a.g.m.**, s.174.

⁴³⁷ Engin Özer,(t.y.), *Adım Adım Pearl Harbor Baskını*, Erişim Tarihi: 12.06.2016, <http://listelist.com/pearl-harbor-baskini/>

⁴³⁸ Fulbrock, **a.g.e.**, s.189.

⁴³⁹ Langlois, **a.g.e.**, s.259-260.

⁴⁴⁰ Savran, **a.g.e.**, s. 64.

Sicilya’da çıkarma yaparak kıyıda tutunmayı başarmış ve böylece Kursk saldırısının da seyri değişmiştir.⁴⁴¹

*Hitler Rusya’nın işgalini üç ay içinde tamamlamayı planlamıştı. Ancak İtalya’nın hezimetini sonrası kuvvetlerin bir kısmını Akdeniz’e ve Afrika’ya göndermesi ve daha sonra Japonya’nın Rusya ile barış imzalayarak doğuya güç aktarmasına neden olması Barbarossa harekâtında Almanya’yı gerilettiler ve sonrasında kaybetmesine neden oldu. Diğer yandan Kursk saldırısının da başarısız olması Almanya’ya prestij kaybettirmişti. Ancak Almanya 1943’e kadar inisiyatifi kaybetmemişti ve batılı müttefikler 1944’e kadar Avrupa’ya etkin bir şekilde girememiştir. 1944 yılında Ruslar taarruza geçerek Almanları topraklarından atıp, Balkanlara girdiler. Almanlar çok sayıda asker ve silah kaybetti.*⁴⁴²

Görüldüğü gibi Almanlar, özellikle müttefiklerinin hatası sonucu 3-4 cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bu durumun oluşmasında müttefikleri ile uyum sağlanamaması, eşgüdüm içinde hareket edilmemesi de etkili olmuştu. Mihver ülkeleri birbirine güvenmiyor adeta kafalarının dikine gidiyorlardı.⁴⁴³ Buna karşı müttefikler tam uyum içinde müttefikliğin gereklerini yerine getirerek başarılı olmuşlardır.

Bu dönemde doğu cephesinde ağır darbeler alan Almanya’nın omzuna bir de İtalya’nın yükü binmişti ve arkasından Normandiya çıkartması gelmişti. Bu bölgeyi savunan General Rommel, doğuda zor durumda olan Almanya’nın eğer bu sahilde müttefikler tutunabilirse tekrar iki cepheli bir savaşa girmesi demek olduğunu biliyordu.⁴⁴⁴ Normandiya çıkartmasının olacağı sahil, 7 savaş gemisi, 23 kruvazör ve 77 destroyer ile, kuzey denizinde ise 3 savaş gemisi, 3 uçak gemisi, 7 kruvazör ile abluka altına alınmıştı. Gece yarısından hemen sonra 6 Haziranda başlanan çıkartmada, Saat 01.30’da 13.000 ABD paraşütçüsü batı sahilinin arkasına inmeyi başarmıştı. İlk gün için Müttefik Devletlerin 73.000 ABD’li 83.000 İngiliz ve Kanadalı olmak üzere 156.000 askeri, beşinci günü 326.000 asker, 54.000 araç ve 140.000 ton malzemeyi sahile çıkartmışlardı. Temmuz ayında çok kanlı çarpışmalar

⁴⁴¹ Çınar, *a.g.m.*, s.184.

⁴⁴² Savran, *a.g.e.*, s.112.

⁴⁴³ Caplan, *a.g.e.*, s.200.

⁴⁴⁴ Çınar, *a.g.m.*, s.187.

yaşandı ve iki tarafta ağır kayıplar verdi. Bu çıkartmanın sadece hazırlık aşaması iki yıl sürmüştür.⁴⁴⁵

Resim – 26. 100 Km'lik sahile yayılan Normandiya Çıkartmasından bir görüntü.

Ruslar Leningrad kuşatması boyunca açlıktan ölen 1,5 milyon insana rağmen şehirlerini Almanlara bırakmadılar.⁴⁴⁶ ABD ise önce güçlü olan Almanya'yı ortadan kaldırıp sonra Japonya ile ilgilenmeye karar verdi.⁴⁴⁷

1944'de RAF ve USAAF Almanya'ya hava saldırılarını arttırdı, sadece Amerikan uçakları 1944 yılında 775.000 sorti yaptı ve 14,5 milyon ton bomba bıraktı.⁴⁴⁸ Sovyetler taarruza geçerek Almanları püskürtüp balkanlara yayılmaya başlamıştı. Almanya çok sayıda asker ve teçhizat kaybetti. Müttefikler 15 Ağustos'ta Ejderha operasyonunu başlattı ve Hitler Fransa'yı boşalttı. Ocak 1945'e gelindiğinde Almanlar ablukaya alınmış direnci kırmaya başlamıştı. Müttefikler sonucu görerek 4-11 Şubat tarihleri arasında Kırım'ın Yalta kasabasında savaş sonrasını kararlaştırmak için bir araya gelerek *Yalta Konferansı*nı yaptılar. 30 Nisan'da Hitler

⁴⁴⁵ Savran, **a.g.e.**, s.113-115.

⁴⁴⁶ 2. *Dünya Savaşı Önemli Olayları Kronolojisi*, Erişim Tarihi: 12.06.2016, <http://www.estanbul.com/2-dunya-savasi-onemli-olaylari-kronolojisi-332333.html#.V12mPRxkh1s>

⁴⁴⁷ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.57.

⁴⁴⁸ Caplan, **a.g.e.**, s.223.

artık yapacağı bir şey kalmadığı için intihar etti. 7 Mayıs'ta Almanya kayıtsız şartsız teslim oldu.⁴⁴⁹

Resim – 27. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki Saldırıları.

İktidara ilk geldiğinde ekonomi, işsizlik, sanayi, asayiş gibi tüm alanlarda kısa sürede başarı gösterip, milyonlarca insanı etrafında toplayan, ağır anlaşmaların ve ekonomik bunalımların altında çaresiz kalan halkını sadece bağımsızlık değil, dünya hâkimiyeti ve bin yıl sürecek imparatorluk ideali etrafında birleştirerek adeta kahraman olan Hitler, Yaşam alanı, üstün ırk takıntısı ve Yahudilerle Slavlara duyduğu düşmanlık sebepleriyle girdiği ve başlangıçtaki zaferlerin hırsıyla milyonlarca insanın savaşarak ve yine milyonlarcasının da ölüm kamplarında katledilerek öldürülmesiyle anılacak olan, *tarihin en yıkıcı savaşının sorumlusu bir diktatör olarak tarihe geçmiştir.*

Hitler'in Yahudi düşmanlığı Viyana belediyesinde 1890'lı yıllardan sonra görev yapan Karl Lueger'in yayınları ile başlamıştır.⁴⁵⁰ İktidara geçtikten sonra muhaliflerini ortadan kaldıran Hitler iktidarında zamanla terör, şiddet, baskı, ölüm ve katliamlar başlatmış, imha politikaları Yahudileri, Çingeneleri, engellileri ve eşcinselleri hedef almıştır.

Önceleri Yahudiler Alman okulları yerine kendi okullarına gitmeye zorlanmış, kitapları yakılıp kültürel faaliyetleri kısıtlanmış ve zamanla hayattan tamamen

⁴⁴⁹ Savran, **a.g.e.**, s.112-119.

⁴⁵⁰ Caplan, **a.g.e.**, s.32.

uzaklaştırılmıştır. Bunun neticesinde 1939'a kadar 500.000 Yahudi'nin yarısı ülkeyi terk etmiştir.⁴⁵¹

Nisan 1933'te Yahudi dükkânlarına boykotla başlayıp, 1935'te kamu haklarından mahrum bırakan yasaların çıkması ve dışlanmalarıyla devam eden Yahudi karşıtlığı 1938'de Nazi eylemcileri tarafından sinagog ve evlerinde saldırılıp öldürmeleri ve savaşın başlamasıyla katliama dönüşmüştür.⁴⁵²

Başlangıçta kamplarda çalıştırmak için toplattığı Yahudileri ve Rus esirleri savaş başlarında ölünceye kadar çalıştırılmış, daha sonraları savaş sonuna kadar artarak devam edecek olan katliamlar başlamıştır.⁴⁵³

Savaş süresince 6 milyon Yahudi, 5,7 milyon Rus esirinin 3,3 milyonu ve bunların dışında yüz binlerce tutuklu, Çingene, papaz, eşcinsel ve engelli Almanlar tarafından katledilmiştir.⁴⁵⁴ Aşağıdaki fotoğraflarda bu katliamların boyutları görülmektedir.

Resim – 28. Yahudi Katliamından Görüntüler ve Almanya'nın Auschwitz Kamplarında İnsanların Fırınlanması

⁴⁵¹ Kılıç, **a.g.e.**, s.71.

⁴⁵² Fulbrook, **a.g.e.**, s.181.

⁴⁵³ Caplan, **a.g.e.**, s.209-225.

⁴⁵⁴ Caplan, **a.g.e.**, s.213-225.

Alman Yayılmacılığı denildiğinde akla ilk olarak “*Hitler*” gelmektedir. Aslında Almanya’nın yayılmacı politikalarının II. Wilhelm ile başladığı söylenilebilir. Ancak her ne kadar II. Wilhelm’in yolundan gitse de kendi şahsına münhasır politika, yöntem ve takıntı boyutuna varan ideolojik kavgaları neticesinde, anlam verilmekte zorlanılan, zamansız ve temelsiz savaş kararları ve yine benzeri görülmemiş ve unutulmayacak katliamlara neden olması nedeniyle zihinlerde diğerlerinden daha fazla yer etmektedir.

2.4.3.4. İkinci Dünya Savaşının Sonuçları

1 - 4 yıl süren II. Dünya Savaşı, İnsanlık tarihinin *en yıkıcı ve en ölümcül savaşıdır*.⁴⁵⁵ 50 Milyondan fazla insan öldü, Toplama kampları ve katliamın yanı sıra, uçak, tank, roket ve atom bombası gibi çeşitli yıkıcı savaş aletleri kullanılarak benzeri görülmemiş bir yıkım yaşandı.⁴⁵⁶

2 - Bu savaşta 6 milyon Yahudi, 5,7 milyon Rus esirinin 3,3 milyonu ve bunların dışında yüz binlerce tutuklu, Çingene, papaz, eşcinsel ve engelli Almanlar tarafından katliama uğradı.⁴⁵⁷

3 - Savaşı demokrasiyi savunan devletler kazandı ve Avrupa’da demokrasi rejimi yaygınlaştı. Sömürgecilik hız kaybetti.

4 - ABD ve SSCB süper güç haline geldi.

5 - Almanya doğu-batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Doğu Almanya sosyalizme kayd.

6 - Milletler Cemiyeti, Birleşmiş Milletler’e dönüştü, NATO ve Varşova paktları kuruldu. Sovyetler Birliği’nin Akdeniz’e inme ve Ortadoğu’da egemen olma çabalarını engellemek için Türkiye NATO’ya alındı.⁴⁵⁸

II. Dünya Savaşı’nda Hava gücünün çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Gücünü yıpratma derecesine kadar harcayan bir devletin, kendi politikasını ve geleceğini iflasa sürükleyeceği görülmüştür. Liddel Hart’a göre “savaşta kendi kendini yitirmek

⁴⁵⁵ Dilan, **a.g.e.**, s.286.

⁴⁵⁶ Langlois, **a.g.e.**, s.222.

⁴⁵⁷ Caplan, **a.g.e.**, s.213-225.

⁴⁵⁸ Atalay İ, **a.g.e.**, s.436.

suretiyle ortadan kalkan devlet sayısı; herhangi bir yabancı istilas sonucu bu duruma düşenlerden daha çoktur.⁴⁵⁹

II. Dünya Savaşında Hitlerin yenilgisinde birçok eleştirmenlerin üzerinde birleştiği; “*Savaşın sadece askeri yönünü düşünüp, ekonomik ve jeopolitik yönünü ihmâl etmesi ve bunun neticesinde uzayıp giden savaşta tükenmesi*” yönündeki kanaatler tam olarak durumu açıklamamaktadır. Diğer yandan *beş yıl süren bir savaşın sadece bir tek strateji üzerinden değerlendirilmesi de rasyonel olmayacaktır*. O halde başarısızlığın birden fazla sebebi olmalıdır.

Bu durumda, *stratejik açıdan* II. Dünya Savaşının doğru sonuçlarına varmak için;

- Savaşın tüm sürecini bütün olarak değerlendirmek,
- Savaşın *dönüm noktalarını*, savaş süreci içinde değişen dengeler, yapılan anlaşmalar, değişen ittifaklar gibi sonucu değiştiren beklenmedik etkenleri değerlendirmek,
- Hitlerin sadece savaş stratejisi değil, diğer alanlardaki amaçlarını ve icraatlarını hep birlikte değerlendirmek,
- Galiplerin başarı getiren stratejileri ve yenilenlerin hatalarını karşılaştırmak ve değerlendirmek uygun olacaktır.

Savaşın süreci düşünüldüğünde; savaşın sonucunu belirleyen temel unsurlar şunlardı;

1 – İngiltere’nin *radarı* icat edip kullanmaya başlaması ve Japonya’nın Rusya ile ateşkesi gibi beklenmedik olayların çok kritik anlarda meydana gelmesi.

2 –İngiltere’nin *beklenenden daha fazsa direnmesi*, (bu direnişte radar cihazının ilk olarak kullanılması ve ABD’nin sürekli desteği büyük çapta etkilidir.) Hitlerin planlarını aksatmış savaşın sonucunu etkilemiştir.

Hitler, Churchill ve Roosevelt’in Yahudilerin emrinde olduğunu, barışı kundakladıklarını, Pearl Harbour’ın bahâne olarak kullanıldığını,

⁴⁵⁹ Gün, a.g.e., s.16.

İngiltere'nin istese barışı kabul edip savaşa son verebileceğini belirterek *savaşın uzamasıyla ilgili bu ikisini suçlamıştır.*⁴⁶⁰

Ancak İngiltere barışı kabul etse de Hitler'in Rusya coğrafyasını hedef alan *yaşam alanı* ve *dünya hâkimiyeti* politikası dikkate alındığında yukarıdaki ifadelerin kendini aklamak için sarf edildiği düşünülebilir.

Buna rağmen *İngiltere barışı reddettiğinde Roosevelt'in seferberlik ilan etmesi* İngiltere ile Amerika'nın gizli hesaplarının olduğunun bir göstergesi olarak Hitlerin suçlamalarına haklılık payı vermektedir.⁴⁶¹

3 – *Hitlerin stratejiye, akla mantığa göre değil de duygularına göre karar vermesi.* Nitekim Hitler'in Rusya'ya duyduğu nefret adeta gözünü kör etmiştir. Oysa Haushofer başta olmak üzere Alman jeopolitikçiler Rusya ile ittifak kurulması yönündeki teorileri önermişlerdir. Öyle ki, İngiltere bile Rusya ile Almanya'nın birbirine girmesi umuduyla barış yapmayı reddederek direnmeye devam etmiştir. Hitler'in Savaşın başındaki hızlı zaferler nedeniyle zafer sarhoşluğu yaşayıp Barbarossa harekâtından itibaren yanlış kararlar vermesi de aynı türden bir hatadır.

4 – *Almanya'nın kurduğu stratejiye düşmanlarından çok kendi müttefikleri balta vurması.* İtalya'nın gereksiz, habersiz ve başarısız Yunanistan saldırısı, Hitlerin ordusunu uzak mesafelerde birden fazla cepheye bölmüştür, Japonya'nın sırf Almanya'nın savaşı kazanacağına inanmadığı için ateşkes yaparak Moskova'yı son anda kurtarması ve birbirlerinden habersiz, koordine olmadan hareket etmeleri savaşın seyrini değiştirmiştir.

5 – Her ne kadar iki cepheli savaş için askeri ve teknolojik olarak hazırlık yapılmış olsa dahi, İngiltere ve batı cephesi tamamen mağlup edilmeden Rusya cephesinin açılması, *Almanya'nın kendi gücüne fazla güvenmesi, Rusya jeopolitiğini önemsemeyip, Slav toplumunu hafife alması,* Hitler ve kurmaylarının sonucu etkileyen büyük stratejik hatalarındandır.

6 – *Almanya'nın jeopolitik ve stratejik açıdan en kritik hatası ABD'ye savaş ilan etmesi* olmuştur. Otoriteler bu karara hiçbir anlam veremeyip, akıl dışı bulsalar da

⁴⁶⁰ Adolf Hitler, *Siyasî Vasiyetim*, (Çev: Kamil Turan), Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2002, s.22-63.

⁴⁶¹ Caplan, **a.g.e.**, s.172.

Hitler'in bu kararı verdiği tarihe bakıldığında çok çılgın bir karar olmadığı görülmektedir. Zira buraya kadar olan bilgilere bakıldığında, o tarihte (Aralık 1941) üstünlük Almanya tarafında olup, Alman ordusu Moskova önlerindedir, İngiltere bombardıman ve abluka altında "Asla pes etmeyiz" dese de ABD desteği olmasa düşmek üzeredir. Ayrıca Hitler müttefiki İtalya'nın deniz kuvvetleri sayesinde Akdeniz'de kuvvet bulundurmaktadır. Hitler, çabuk gelen fetihlerle elde edilen kaynaklar ve sömürdüğü işgal toprakları sayesinde daha da güçleneceğini planlamaktadır. Diğer yandan Hitler İngiltere'ye desteğinden dolayı ABD'ye kin beslemektedir ve bu düşüncelerini Siyasî Vasiyetim adlı kitabında dile getirmiştir. Tüm bu veriler üst üste konulduğunda bu karar Hitler açısından şaşılacak bir karar değildir.

7 – Mihver güçleri arasında koordineli ve uyumlu bir birlikteliğin olmamasına karşı, İngiltere'nin müttefikleri taktik, strateji ve istihbaratta tam uyum göstermeleri de sonuçta etkili olmuştur.

8 – Savaşa bir çok ülke katılmıştı ve her birinin kendi hedefi, planı, çıkarı ve gayesi vardı. Ve bu çıkar ve hedefleri gereği her türlü stratejiye, ittifaka veya taraf değiştirmeye başvurmaktan çekinmiyorlardı. Bu durum her an dengelerin değişebileceği bir ortamda savaşın devam etmesine sebep olmuştur.

Mihver güçlerinin en büyük hatalardan biri *Rusya Jeopolitiği* önemsemeyip, Rusya coğrafyasının *stratejik derinliğinde* erimek olmuştur. Bunun yerine, gerektiği kadar ilerlendikten sonra, *en uygun şartlarda ateşkes ya da teslim imkânları değerlendirmeleri daha akılcı sonuçlar getirebilir*, Almanya savaşın başında kazandığı toprakları dolayısıyla Avrupa'nın büyük kısmını hâkimiyet altına alabilirdi. Hatta Alman ordularının Moskova'ya 30 km yaklaştığı ve Sovyetlerin teslim olmasına ramak kala Japonlarla ateşkes yaparak doğudaki güçlerini Moskova'ya kaydırmaları, *Hitlerin savaşın başında kurduğu stratejinin yukarıda sayılan tüm olumsuzluklara rağmen gerçekleşmesinin son anda engellendiğini* göstermektedir.

Savaşın kritik dönüm noktaları düşünüldüğünde;

1 - Bir ayda tüm Avrupa'yı işgal eden Hitler, planladığı sürede İngiltere'yi de mağlubiyete uğratıp ya da barış yaparak zamanında Rusya'ya yönelse;

- Almanya Rusya'ya karşı tek cephede savaşacaktı,
- Alman ordusunun yeni stratejilerine karşı henüz karşı taktikler geliştirilemediği için Alman ordusu daha etkili olacaktı,
- Henüz ABD savaşa dâhil olmadığı için kendisine engel olacak bir güç olmayacaktı,
- Savaş uzun yıllara yayılmayacak ve yıldırım savaşı taktiğine uygun ortamda savaş devam edeceği için Alman ordusu etkili olacaktı. Ayrıca savaşın uzamasından meydana gelen maliyet ve kayıplar yaşanmayacaktı.
- Bir ay içinde Avrupa'yı işgal eden Hitler, birkaç ayda Rusya'yı da işgal etme hedefine ulaşırsa, *birkaç ayda bu kadar büyük coğrafyayı fethederek tarihte bir ilk başarma şansı yakalayabilecekti.*

2 - Moskova düşmek üzereyken yukarıda izah edilen kırılma anı gerçekleşmese ve Rusya teslim olsa idi,

- Bir ay içinde Avrupa'yı işgal eden Hitler, bir sene sonra yine 2-3 ay gibi kısa sürede Rusya'yı mağlup etmiş olacaktı,
- 22 Haziranda 1941'de başlayan harekât sırasında henüz ABD savaşa dâhil değildi ve Pearl Harbour (7 Aralık 1941) saldırısından birkaç hafta önce Rusya savaş dışı kalmış olacaktı.
- Doğu cephesi kapanacağı için batıda henüz teslim olmayan İngiltere'ye karşı tek cephede savaşabilecekti.

Bu iki kritik dönüm noktasına ve tüm olumsuzluklara rağmen Almanya'nın Avrupa'da inisiyatifi 1944'de kadar kırılamamıştır.

Sonuç olarak, yukarıdaki verilere bakıldığında Almanların yenilgileri kendi plan ve stratejilerinin başarısızlığından çok dış etkenlerin ve değişen dengelerin sonucunda olduğu görülmektedir. Hitler'in tüm hatasının *savaşın sadece askeri yönünü düşünerek hareket etmek olduğu söylenemez, daha çok, kritik zamanlarda meydana gelen beklenmedik gelişmelerin, Almanya'nın müttefiklerinin stratejik hatalarının,*

mihver güçleri arasında koordinasyon ve istihbarat eksikliğinin, Almanya dışı etkenlerin ve değişen dengelerin Mihver güçlerinin yenilmesine neden olduğu görülür. Ancak Hitler'in o tarihteki hızlı başarılarından ötürü zafer sarhoşluğuyla ABD'ye savaş açma kararının savaşın sınırlarını ve boyutlarını ne kadar büyüteceğini ve dengelerin değişebileceğini, savaşın uzayacağı, zamanın ve yeni şartların her şeyi tersine çevirebileceğini hesap etmeden hatalar zincirini başlattığının farkında olmadığı söylenilebilir.

Buna göre, Hitler'in stratejisi kendi içinde başarılı bir stratejidir, ancak birden fazla ülkenin çeşitli ittifakların yer aldığı, Avrupa'da başlayıp küresel bir boyut kazanan bir savaşta, belirli bir strateji ile sonuca varmak mümkün olmayacaktır. Çok boyutlu bir savaşta, çok boyutlu ve seçenekli stratejiler ve planlar yapılarak hazırlanılması gerekirdi. *Jeopolitik dengelerin ve geniş coğrafyaya yayılan savaştaki şartların sürekli değişmesinin dikkate alınması gerekirdi. Ne kadar iyi hazırlanılmış olursa olsun, bu çapta bir savaşta, müttefiklerini önemsemeden hareket etmek, düşmanlarının gücünü ve jeopolitik faktörleri hafife almak, kendi gücüne aşırı güvenerek olumsuz sonuçlara göre hazırlanmamak ve ikinci, üçüncü alternatif strateji ve hedefler belirlememek büyük hatalardır.*

İngiltere ise savaşın başında *ada devleti* olmanın ve tam zamanında radarı geliştirip kullanmanın avantajını yaşarken, Hitler'in Rusya'ya saldırması ihtimalinin fırsatını yaşamak için direndi ve sonunda amacına ulaştı. Bu arada Hitler'e karşı ABD ile ittifak kurarak Hitler'in dünya hâkimiyeti hayallerini suya düşürmeyi başardı.

Diğer yandan Hitler'in de Siyasî vasiyetim adlı kitabında bahsettiği gibi savaş sırasında *bir noktadan sonra geri dönüş imkânı kalmayabiliyor*. Böyle bir noktaya gelindiğinde ise her şey o an verilecek kararlara bağlıdır.

Hitler'in başlatıp herkesin kaybettiği bu savaşta en kazançlı olan ülke ise ABD olmuştur. ABD,

- Savaşa sonradan katıldığı için kayıpları az oldu,
- Savaşı kendi coğrafyasından uzakta tutarak ülkesinin yıkım yaşamamasına engel oldu.
- Savaştan sonra süper güç haline geldi.

Ayrıca yukarıdaki sayılan sebeplerden dolayı bu savaş jeopolitik açıdan ders alınacak bir örnek niteliğindedir.

2.4.3.5. Jeopolitik Analiz

Bu savaşta;

- Jeopolitiğin yani coğrafyanın gücünün,
- Jeostratejik bölgelerin,
- Kalpgâh, Kenar Kuşak gibi jeopolitik teorilerin,
- Ada devleti, kıta devletli olmak gibi jeopolitik unsurların,
- Jeopolitik ve jeostratejik etkenlere göre askeri stratejiler üretebilmenin,
- Ekonomi, teknoloji, istihbarat ve politik unsurların önemi ortaya çıkmıştır.

Savaş sırasındaki uygulamalar ve edinilen tecrübelerle jeopolitik bilimi daha da geliştirmiş, özellikle Amerika'nın deniz hâkimiyeti üzerindeki çalışmaları ve kenar kuşak teorisine yönelik politikaları günümüze kadar Amerikan dış işlerini etkilemiştir.

Savaş sırasındaki uygulamalarda ise,

- Almanya'nın önce Norveç'e yönelmesinin sebebi en büyük jeopolitik sorunu olan ülkenin kuzeyindeki denizde İngiliz hâkimiyeti ile ablukada kalmasıdır. Norveç'in ele geçirilmesi ile bu denizde önemli bir üs edinerek İngiltere'ye karşı denizde güç oluşturmuş oldu. Bu *jeopolitik açıdan önemli bir adım* olmuştur.
- Özellikle, "*Rus-Alman Saldırmazlık Paktı Hitler'i, Bismarck'ın kabusundan kurtarmıştı.*"⁴⁶² Bu hamle sadece Almanya'nın düşmanlarını değil tüm dünyayı şaşırtan bir hamle olduğu gibi başlangıçta Hitler'in elini çok kuvvetlendirmiştir. Ancak 1941'de doğuya yönelen Hitler, bu kez Bismarck'ın kabusuna bile meydan okuyacak hazırlıklar yapmış, yeni ve

⁴⁶² Armaoğlu, a.g.e., s.157.

büyük silahlar, benzeri görülmemiş teknik ve taktiklerle hazırlanmıştı.⁴⁶³ Ne var ki, ABD'nin İngiltere'ye gizli ve açık desteği, İngilizlerin *Radarı* icat etmeleri, Almanlar ile müttefikler arasındaki uyumsuzluk ve *Rusya jeopolitiğini hafife almaları*, düşünce ve teori olarak güçlü olsa bile uygulamada Hitler ve kurmaylarının stratejilerini ve hazırlıklarını boşa çıkarmıştır.

- Hitler'in İngiltere'ye önce barış teklif etmesi Yıldırım Savaşı taktiği gereği kısa sürede sonuca ulaşma zorunluluğundandır, ayrıca kendi ekonomik gücü ile rakipleri arasında bir karşılaştırma yapmış olabileceğini ve savaşın uzamasının ekonomik olarak zaferi zora sokacağını farkında olduğunu göstermektedir. Nitekim Hitler elinde aşırı derecede kısıtlı imkânlar varken, kendisinden çok güçlü ekonomilerle savaşması gerektiğini öngörüyordu.⁴⁶⁴
- O halde sonucundan şüphe duyduğu bir savaşa niçin girişmiştir? Bu sorunun bir cevabı, İngiltere'ye birkaç defa barış teklifinde bulunarak destekçisi ABD'nin de dâhil olacağı *uzun bir savaştan kaçınılması* ve İngiltere'nin egemen olduğu coğrafyaya hâkim olacak imkânlarının olmadığı için dost kalmak istenilmesidir. Diğer cevabı ise, Hitlerin Siyasî vasiyetim adlı eserinde bahsettiği üzere, “*savaş bir zorunluluktur, tüm Almanları birleştirmek ve Yaşam Alanı idealimiz anlaşıldığı anda tüm düşmanlar üzerimize saldırdı*” ifadesinden anlaşılan zorunlu olarak savaşa sürüklendiği iddiasıdır. Kitabın devamında savaşın kaçınılmaz olduğunu ve *bir kez işe girildiğinde, geri çekilmenin mümkün olmayacağını* belirtmiştir.⁴⁶⁵
- Ayrıca İngiltere teslim olmayınca Rusya'ya saldırı planını erteleme de *iki cephe sorunu* sebebiyledir. Ancak gerek savaş öncesi hazırlıklar gerekse bu erteleme süresinde yapılan hazırlıklar bu aşamadan sonra iki cepheli savaşın göze alındığını göstermektedir. Aslında Hitlerin *lebensraum'a* ulaşma hayali ve *fetih peşinde göze aldığı riskler* basit bir kar zarar hesabıyla açıklanamayacak kadar büyüktü.⁴⁶⁶

⁴⁶³ Caplan, **a.g.e.**, s.185-186.

⁴⁶⁴ Caplan, **a.g.e.**, s.171.

⁴⁶⁵ Adolf Hitler, *Siyasî Vasiyetim*, s.15.

⁴⁶⁶ Caplan, **a.g.e.**, s.155.

- *İlk stratejik hata* kış şartlarında Rusya coğrafyasında hem soğuğa karşı savaşmak ve hem de geniş alana yayılarak levazım ve ulaştırma sorunlarına sebep olmak, askeri açıdan eşzamanlı saldırılar yaparak 2-3 cephede savaşarak ordunun gücünü bölmek olmuştur. Ayrıca Rusya’da iki nehir arasında kalan ve savaşın en önemli cephesini oluşturan bataklık bölgesi uygun zaman beklenmediği için Alman zırhlı ve askerlerine kâbus olmuştur.

Araştırmalar biraz daha derinleştirildiğinde Nazi Almanyası üzerine çalışan Modern Avrupa tarihi profesörü Jane Caplan’ın dönemin belgelerinden de yararlanarak ulaştığı bilgilerden;

1. Hitlerin öncelikle sırayla tek cepheli savaşlarla düşmanlarını alt etmeyi planladığı,
2. Yine de iki cepheli bir savaş durumu olabilme ihtimaline göre askeri ve ekonomik plan yaptığı,
3. Hatta ABD’nin savaşa girme ihtimaline karşı *uzun vadeli yeni teknoloji silah üretimlerine başladığı* görülmektedir.⁴⁶⁷

II. Dünya Savaşında Almanya’yı saf dışı bırakmak için *yeterli hava gücüne* sahip olmak gerektiğini fark edip hava gücüne hâkim olmanın dünya hâkimiyet için önemli olduğu düşüncesi üzerine hava hâkimiyet teorisi gelişmiştir.⁴⁶⁸

Alman yayılmacılık politikaları ve sebep olduğu savaşlar neticesinde, Almanya, sömürge imparatorluğunu kuramadığı gibi "*hayat sahası*"nı da oluşturamadı, Fransa, Almanya'yı sınırlandıramadı ve hiçbir ülke Avrupa'yı kontrol altına alamadı. Hatta aralarındaki savaşlar ellerindekileri de kaybettirdi. Mihver güçlerinin birlikte hareket edememelerinin sebep olduğu sonuç dikkate alındığında, ulusal hedeflere ulaşmak için gerektiğinde iş birliğine dayalı farklı yöntemler kullanılması, ortak hedef ve ideallere göre hareket edilmesi gerektiği görülmüştür.⁴⁶⁹ İngiltere’nin bu savaşta bunları başarılı bir şekilde uyguladığı görülmektedir.

⁴⁶⁷ Caplan, **a.g.e.**, 164-186.

⁴⁶⁸ Karakuş, **a.g.e.**, s.107.

⁴⁶⁹ Haluk Özdemir, “Ulusal Dış Politikalar Ve Jeostrateji Bağlamında "Avrupa"nın Anlamı”, *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, Cilt.7, NO:1, Güz-2007 s.91-112.

2.4.3.6. I. ve II. Dünya Savaşlarının Jeopolitik Analizi

- I. Dünya Savaşı Almanya'nın tehdit altında olmasından kaynaklanmışken, II. Dünya Savaşı Almanya'nın Avrupa'yı tehdit etmesinden kaynaklanmıştır.
- I. Dünya Savaşında Almanya'nın hedefi sömürgelere ulaşmakken, II. Dünya Savaşında imparatorluk kurmak ve dünya hâkimiyeti sağlamaktır.
- I. Dünya Savaşında Demiryolları ve Ağır toplar etkili olmuşken, II. Dünya Savaşında uçaklar, hava bombardımanı ve tanklar etkili olmuştur.
- Her iki savaşta da Kalpgâh'a hakim olan Rusya bunun avantajlarını görmüşken, buna karşılık Almanya' Kalpgâh'ın önemini kavrayamadığı için hezimete uğramıştır.
- İngiltere ada devleti olmanın, ABD ise kıta devlet olmanın ve deniz hâkimiyetinin önemini bu savaşlarda görmüşler ve avantajlarını yaşamışlardır. Bu uygulamalar deniz ve kara hâkimiyeti konularında jeopolitik teorilerin temellerini teşkil etmiş, II. Dünya Savaşından sonra hava hâkimiyeti de bu teorilere eklenmiştir.
- II. Dünya Savaşında Almanya askeri stratejilerdeki üstünlüğünü gösterirken savaş alanında yeni anlayışlar ortaya çıkarmıştır.
- Her iki savaşta da ülkelerin kendi güçleri dışında katıldıkları *ittifakların toplam gücü* sonuçları fazlasıyla etkilemiş, bunun yanında *savaş ekonomisinin* etkisi ortaya çıkmış, uzun süren savaşlarda uzun vadeli planlama ve alternatif planların olması gerektiği ortaya çıkmıştır.
- Her iki savaşta da ittifak yapılan devletlerin güvenilirliğinin önemi ortaya çıkmıştır. Örnek olarak, I. Dünya Savaşında İtalya'nın güven duymadığı için ittifak devletlerinden ayrılıp itilaf devletleri safına geçmesi, II. Dünya Savaşında Japonya'nın Alman-Rus savaşında, Almanya'nın kısa zamanda hedefine ulaşacağından şüphesi nedeniyle Rusya ile barış yapıp ABD üzerine saldırması savaşın sonucunu değiştirmiştir. Yine İngiltere ve Fransa'nın Polonya'ya güvence verdikleri halde Almanya'ya karşı savunamamaları ve aynı şekilde Yunanistan'a güvence verip, askeri destek göndermesine rağmen koruyamamaları, Türkiye'nin ve diğer devletlerin İngiltere ve Fransa'ya olan güvenini sarstığı için ittifak kurmaktan çekinmelerine neden olmuştur.

SONUÇ

Coğrafya geçmişten günümüze görelî olarak, toplumların kaderini ve politikalarını belirleyen temel mantıksal kalıp olmuştur. Örneğin Mısır adeta Nil'in eseridir ve Akdeniz denilince akla denizcilik, gemicilik, ticaret ve iklimi gibi sıcak insanları, Ortadoğu denilince ise petrol ve çöl gelir. Günümüzde değişik enerji kaynakları ve bunların etkilediği politikalar akabinde terör, yıkım, iç savaş ve katliam ifadeleri de eklenmiştir Ortadoğu kavramına. Ayrıca Ortadoğu günümüzde *jeopolitik açıdan* süper güçlerin rekabet alanı olmuştur. Anadolu, Suriye ve "bereketli hilal" bölgesi ise medeniyetlerin beşiğidir.

Jeopolitik toplumların ve ülkelerin kaderini belirleyen coğrafyanın gücünü araştırır ve yönetimlere yol gösterir. Temel görevi, coğrafyanın ve doğanın değiştirilemez unsurları ile uluslararası kurallara ve etkenlere göre devlet politikalarına yol göstermektir. Coğrafyanın gücü toplumlara ve politikalara yön verirken, coğrafyanın neden olduğu kısıtlamalar yani jeopolitik zorunluluklar ülkeler arası çatışma ve savaşlara da neden olabilir. *Alman Yayılmacılığı* bunun en temel örneğidir.

Jeopolitik, bir devletin veya müttefiklerinin, millî hedeflerine ulaşmak ve ulusal çıkarlarını korumak amacıyla, ülkelerin ve bölgelerin coğrafi özellikleri ve devletlerarası ilişkileri ile ilgili politik faaliyetlerini, millî güç unsurları ve tarihi gelişmeler açısından, zamanın uluslararası güç dengelerini dikkate alarak inceleyen, geleceğe ait tahminler yürüterek, millî güvenlik ve politikalarına yön veren bilimdir.

XX. yüzyıla kadar olan teknoloji, coğrafya ve sanayi alanlarındaki gelişmeler sonucunda jeopolitik bilimi ortaya çıktı ve özellikle I. ve II. Dünya Savaşları sırasında ve sonrasında ülkeler, jeopolitiğe dayalı politikalar üretmeye başladı ve aşağıdaki hedeflere yöneldiler;

- Dünya hâkimiyeti,
- Güç Merkezi Oluşturma,
- Güç Merkezlerinde Yer Alma,
- Bölgesinde ve Dünyada Söz Sahibi Olma.

Bu mücadeleler jeopolitik disiplininin önem kazanmasına neden olmuştur ve bu dönemde üretilen jeopolitik teorilerin etkileri günümüze de yansımaktadır. Günümüzde yaşanan savaşlar, iç savaş ve çatışmalar, şiddet, kaos ve terör büyük ölçüde bu teorilerin uygulanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Spykman'ın kenar kuşak teorisi Doğu Avrupa, Akdeniz, Kafkaslar ve Ortadoğu'da ABD, Rusya, Çin ve AB ülkeleri arasında açık ve gizliden derin rekabete ve her türden mücadeleye sebep olmaktadır.

Teknoloji ve iletişim arttıkça ülkelerin stratejilerini gerçekleştirmeleri zorlaşmakta ve küresel güçlerin rekabeti birbirlerinin stratejilerini baltalamak için terör ve savaş dâhil olmak üzere her türlü şiddete sebep olmaktadır. Günümüzde strateji ve jeopolitik uygulamalarda bilinen stratejiler dışında gizli yöntemler geliştirilmekte, *terör, propaganda ve iletişim manipölasyonları* kullanılmaktadır. Bu uygulamalarda ise başrolleri genellikle ülkelerin istihbarat örgütleri oynamaktadır. Bu durumun en büyük örnekleri Ortadoğu coğrafyasında uzun yıllardır yaşanmaktadır.

I. ve II. Dünya Savaşları büyük devletlerin kendi arasındaki ekonomik güç paylaşımında nüfuz alanlarını genişletmek, birbirlerinin sömürgelerine hâkim olmak amacıyla yapılmıştır. *Özellikle Almanya'nın jeopolitik hedeflerinin peşinde koşarken başvurduğu politikalar her iki dünya savaşının da temel sebebini oluşturmuştur.* Bu savaşların sonucunda kazanan olmamış her iki tarafta zararlı çıkmıştır. Sömürgecilik zayıflayarak milliyetçilik ve bağımsızlık akımları yükselmiştir.

Jeopolitik sorunları Alman devletlerini tarih boyunca sıkıntıya sokmuştur. Alman yayılmacılığı da başlangıçta *Almanya'nın jeopolitik sorunlarından* ortaya çıkmış, hammadde ihtiyacı ve ticaret için sömürge bölgelerine ulaşmak amacıyla yürüttüğü politikalar sonucu I. Dünya Savaşına sebep olmuş, I. Dünya Savaşının sonunda imzalanan anlaşmaların haksızlığını ve yine jeopolitik sorunları öne sürerek dünya hâkimiyetini hedefleyen politikaları ve saldırgan tutumları ile de II. Dünya Savaşını başlatmıştır.

Bu savaşlar ve Almanya'nın politikaları ülkelerin jeopolitik güçleri, güç merkezleri, teknolojik, sanayi ve ekonomik özelliklerinin jeopolitik açıdan önemini ortaya çıkardığı gibi, dünyadaki jeopolitik güç dengelerinin üzerine bilim ve teoriler

üretilmesini sağlamıştır. Klasik jeopolitik teorileri I. ve II. Dünya Savaşlarında etkili olmuş ve II. Dünya Savaşından sonra yeni jeopolitik teorileri ortaya çıkarmıştır.

Jeopolitik nedenlerden ortaya çıkan iki büyük savaş sonunda yine jeopolitik etkenler sonuçlara etki etmiş, *coğrafyanın gücü kendisini hissettirmiş* ve sonrasında yeni jeopolitik değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Mackinder'in Kalpgâh'ına sahip olan Rusya her iki savaşta da bunun faydasını görürken, gerek Napolyon gerekse Hitler bu jeopolitik faktörü dikkate almamaları veya küçümsemeleri nedeniyle başarısız olmuşlardır. Deniz geçiş yolları, boğazlar, karasal derinlik, kalpgâh bölgesi, kenar kuşak bölgesi, ada veya kıta devleti olma hatta iklim ve arazi şartları bu savaşlarda etkilerini göstermiştir. Öyle ki, uygun mevsimi beklemedikleri için Almanya'nın güçlü teknolojiye sahip tankları Rusya bataklıklarında çaresiz kalmıştır. Rusya'nın Kalpgâh avantajı gibi İngiltere de tüm savaş ve süreçlerde *ada devleti* olmanın avantajlarını yaşamıştır. Nitekim büyük bombardıman ve ablukalara rağmen, tabi ABD'nin de desteğiyle Hitler'in tüm planlarını bozmuş savaşın ve dünyanın kaderinde belirleyici etki sağlamıştır. ABD'nin ayrı bir kıtada olması ise jeopolitik olarak bariz bir şekilde fark yaratmaktadır. Ayrıca Fizikî coğrafya kadar beşerî etmenlerde etkili olmuştur, iletişim, istihbarat, ittifaklar, güç merkezleri, toplumların kültür yapısı gibi faktörlerin hepsi sonuçları etkilemiştir. Japonların ölümüne savaşmaları ve kamikaze saldırıları Amerika'nın en güçlü silahlarını onlara yöneltmesine sebep olurken, Almanların Blitzkrieg savaşı da düşmanlarının 3 yıl boyunca karşı taktik geliştiremediği bir strateji olmuştur.

Bu dönemde Jeopolitikçiler yönetimlerde etkili olmuş, ancak Hitler'e Almanya, Rusya, Japonya ittifakını önermeler de, Hitlerin Rusya'yı işgal inadı ve imparatorluk hırsı sadece kendi felaketini hazırlamamış, aynı zamanda ülkenin 10 yıllık kalkınma çabalarının heba olmasına dahası kendi halkıyla beraber milyonlarca insanın ölmesine sebep olmuştur.

Özet olarak jeopolitiğin üzerinde çalıştığı *coğrafi güç bölgeleri*, bu bölgeleri etkileyen *güç merkezleri* ve *jeostratejik bölgelerin* ortaya çıkardığı dengeler dünyanın yönetilmesinde, politikaların oluşturulmasında ve başarılmasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de son derece etkilidir. Alman yayılmacılığı ve II. Dünya Savaşı ise gerek dünyanın jeopolitik güç dengeleri, gerek jeopolitik teorilerin uygulanması ve gerekse güç merkezleri açısından en önemli örneklerdir.

Her iki savaşın da ABD dışında kazananı olmamış, her iki bloktaki ülkeler büyük zararlar görmüş, ağır maliyetler yaşamış ve küresel çapta ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Uzun yıllara yayılan topyekn savaşların ekonomik bedelleri “*savaş ekonomisi*” kavramını ortaya çıkarmış ve zaten millî güç unsurları içerisinde önemli bir yeri olan ekonomik g, jeopolitik g dengelerinde etkisini arttırmaya başlamıştır. Günümüzde ekonomik g ve ekonomi politikaları, küresel politikayı belirleyen büyük güçlerin tahakküm araçlarından olmuştur. Marks’ın “ekonomik sistemi denetleyen siyasî sistemi de denetler” sözüyle işaret ettiği *ekonomik gn jeopolitikteki önemi* günümüzde daha belirgin hale gelmiştir.

Bu yargıya ek ve sonuç olarak, Alman jeopolitiğinin, Alman Yayılmacılığını meşrulaştıran kuramsal bir aygıt işlevi gördüğü ifade edilebilir.

KAYNAKÇA:

AKKAYA Erdal, *Türk Ordusundaki Stratejik Ve Doktriner Değişiklikler*, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara, 2006.

ARAZ Nezihe, *Dünya Tarihi*, Kaynak Kitaplar Yayınları, İstanbul, 1974, cilt.1

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.

ARIBOĞAN Deniz Ülke, *Büyük Resmi Görmek*, Timaş Yayınları, İSTANBUL, 2013.

ARMAOĞLU Fahir, *20'inci Yüzyıl Siyasî Tarihi*. Alkım Yayınları, 2004.

ARSLAN Servet, *Kaynak Kontrolü Yaklaşımı ile Millî Güç Analiz Modeli Önerisi: Türkiye Örneği*, Genel Kurmay Başkanlığı, Harp Akademileri Komutanlığı, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

ATALAY İbrahim, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, Meta matbaacılık, İZMİR, 2004.

AVCI Gültekin, *İstihbarat Teknikleri*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.

BAYAT Mert, *Millî Güç Ve Devlet*, Belge Yayınları, İstanbul, 1986.

BREUER Stefan, *Milliyetçilikler ve Faşizmler*, (Çev: Çiğdem Handan DİKMEN), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

CAPLAN Jane, *Hitler Almanyası*, (Çev. İdem ERMAN). İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2012.

CEVİZCİ Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

CLAUSEWITZ Carl Von, *Savaş Üzerine*, Eriş Yayınları, (Çev. Şiar YALÇIN), 2003.

- CON Emre, *Alman ve İtalyan Modelleri bağlamında Faşist Devlet Sistemi (1922-1945)*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Edirne, 2008.
- ÇALIK Ramazan, *Alman Kaynaklarına Göre II. Abdulhamid Döneminde Ermeni Olayları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- ÇIVGIN İzzet, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Maya Akademi Yayınları, Ankara, 2008.
- DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.
- DILAN H. Berke, *Siyasî Tarih*, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.
- DİNLER Zeynel, *İktisat*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009.
- EİNSTEİN Albert, *Benim Gözümde Dünya*, (Çev: Demet EVRENOSOĞLU), Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.
- ELÇİ Rafet, *Türk Harp Kudretinin Sırları*, Fanus Yayınları, İstanbul, 2013.
- EYİCİL Ahmet, *Siyasî Tarih*, Gün Yayınları, Ankara, 2005.
- FREEDMAN Lawrence, *Strateji*, (Çev: Belkıs Çorakçı DİŞBUDAK), Alfa Yayınları, İstanbul, 2015.
- FULBROOK Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, (Çev: Sabri GÜRSES), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- GİRGİN Kemal, *Çağdaş Politika ve Diplomasi*, İş Bankası Kültür Yayınları no: 161.
- GÖZLÜ Ahmet, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2011.
- GÜMÜŞÇÜ Osman, *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2010.
- GÜN Suat, *Klasik Jeopolitiğin Soğuk Savaş Dönemine Etkileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi. İstanbul, 2006.
- HALAÇOĞLU Yusuf, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, Cilt II.

HART Liddell, *II Dünya Savaşı Tarihi*, (Çev: Kerim BAĞRIAÇIK), Yapı Kredi Kültür Yayınları, İstanbul, 1998.

HİTLER Adolf, *Kavgam*, (Çev: Göksu BİROL), Yason Yayıncılık-Bil Ofset, Ankara, 2016.

HİTLER Adolf, *Siyasî Vasiyetim*, (Çev: Kamil TURAN), Bilge Karınca Yayınları, İstanbul, 2002.

HOBBSAWM Eric, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.

İLHAN Suat, *Harp Yönetimi ve Atatürk*, TTK. Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi-5, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 1987.

İLHAN Suat, *Jeopolitik Duyarlılık*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

İSLATİNCE Hasan, *İktisadi Sistemler*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2009.

KARABULUT Bilal, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi-1 Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik*, Barış Kitabevi, Ankara, 2013.

KARAKUŞ Burak, *Yeni Jeopolitik Dengeler ve Türk Dünyası*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi, Malatya, 2013.

KAYA Önder. *Avrupa Tarihi*. Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

KEEGON John, *Savaş Sanatı Tarihi*, (Çev: Füsün DORUKEN), Gençlik Yayınları, İstanbul, 1995.

KENNEDY Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*. (Çev: Birtane KARANAKÇI), İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1990.

KILIÇ Sezen, *Türk Basınında Hitler Almanya'sı(1933-1945)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010.

KIŞLALI A Taner, *Siyasal Sistemler*, İmge Yayınları, Ankara, 1991.

LACOSTE Yves, *Coğrafya Savaşmak İçindir*, (Çev. Ayşin ARAYICI), Özne Yayınları, 1998.

LANGLOİS Georges, *20. Yüzyıl Tarihi*, (Çev. Ömer TURAN), Nehir Yayınları İSTANUL, 2000.

LENİN Vilademir İ, *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* , (Çev: Cemal SÜREYYA) Sol Yayınları, Ankara, 1979.

MACHIAVELLI Niccolo, *Savaş Sanatı*, (Çev. A. Berna HASAN), Özne Yayınları, İstanbul, 1999.

MÜDERRİSOĞLU Ruhsar, *Ukrayna'nın Jeopolitik Önemi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Ankara, 2004.

NİKOLAY Walther, *Birinci Dünya Savaşında Alman İstihbaratı*, (Çev. Emrullah TEKİN) Berikan Yayınları, Ankara, 2004.

ORTAYLI İlber, *Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008.

RENAOUVİN Pierre, *Birinci Dünya Savaşı*, (Çev. Adnan CEMGİL) Altın Kitaplar Yayınevi. 1982.

ROBERTS J.M. *Dünya Tarihi*, (Çev. İdem Erman, Tansu AKGÜN) İnkılap Yayınları İSTANBUL, 2011.

SANDER Oral, *Siyasî Tarih*, İmge Yayınları, Ankara, 1997.

SANDIKLI Atilla, *Jeopolitik Ve Türkiye Riskler Ve Fırsatlar*, Bilgesam Yayınları, Rapor No:27, 2011.

SAVRAN Hakan, *II. Dünya Savaşında Büyük Güçler ve Türkiye (1939-1945)*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi. Edirne, 2015.

SEYİDOĞLU Halil, *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1999.

SUN-TZU, *Savaş Sanatı*, Mitra Yayınları, İstanbul, 2014.

TAŞKIN Yüksel, *Siyâset, Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.

TEMİR Ahmet, *60 Yıl Almanya (1938-1996)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

TURAN Sibel, *Türkiye'nin Coğrafi Konumunun Dış Politikasına Etkisi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1992.

UÇAROL Rıfat, *Siyasî Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.

ÜLKEN Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969.

ÜNAL Tahsin, *Türk Siyasî Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1982.

ÜNAL Uğur, *Osmanlı Belgelerine Birinci Dünya Harbi*, T.C. Devlet Arşivleri Genel Md. Yayın no:130.

ZEYTİNOĞLU Erol, *Ekonomik Sistemler*, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1985.

Makaleler:

ATALAY Canan, “Asya Hun Devletinde Mao-Tun (Metehan) Dönemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Arastirmalar Dergisi* S.16, Yıl. 2014, ss.107-109.

ÇALIK Ramazan, “Alman Kaynaklarına Göre Cemal Paşa”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.19, Yıl. 1999, ss.223-254.

ÇINAR Burak, “Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü”, *Akademik Bakış* Cilt 8, Sayı 15, Kış 2014. ss.39-56.

ÇINAR Burak, “İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İki Cepheli Savaş Sorunu”, *Güvenlik Stratejileri* Yıl:10, S.20, ss.149-197.

ERKAN Süleyman, “Savaş ve Barış Bağlamında XIX Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, S.22 ss.93-115.

GÜNEŞ Gönül, “Teşkilatı Mahsusa ve Birinci Dünya Savaşı Yıllarındaki Faaliyetleri”, (t.y.), <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/04-Gönül-Günes.pdf> Erişim Tarihi: 29. 05.2016, ss.101-130.

İLHAN Suat, “Jeopolitik Kavramı ve Unsurları”. *Avrasya Dosyası*, 2002, Cilt: 8, Sayı:4 ss.318-322.

İŞCAN İsmail Hakkı, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 2, Yaz 2004.

KOCAKENAR Mustafa,(t.y), “Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler” Erişim Tarihi: 01.02.2016.
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_dış_politikasında_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf

KOÇAK Cemil, (t.y.), “İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Almanya”, Erişim Tarihi 24.01.2016,

http://www.obarsiv.com/cagdas_turkiye_seminerleri_0607.html

KÜRKÇÜOĞLU Ömer, (t.y.), “Dış Politika nedir? Türkiye’deki Dünü ve Bugünü” Erişim Tarihi: 14.03.2016.

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/445/5011.pdf> ,

OZAN Emre, “Birinci Dünya Savaşı ve Uluslararası İlişkiler Disiplininin Doğuşu Üzerine Bir Değerlendirme” *Akademik Bakış*, C.7 S.14, Yaz 2014. ss.197-214.

ÖZDEMİR Harun, “Ulusal Dış Politikalar Ve Jeostrateji Bağlamında Avrupa’nın Anlamı”, *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, Cilt.7, NO:1, Güz, 2007 ss.91-112.

BOLAT Gökhan, “İngiltere Savunma Bakanlığı Kayıtlarına Göre 1. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti ve İran Arasındaki Ulaşım Yolları”, *International Journal Of Social Science*, cilt 6, sayı 3, Mart 2013.

TABAN M.Hayati, (t.y.) “Klasik ve Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve Stratejik Derinliğin Bu Bağlamda İncelenmesi” Erişim Tarihi: 24.02.2016,

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423907217.pdf>

İlgili Web Siteleri:

<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/jeopolitik/tarihi-gelisim.htm> *Jeopolitiğin Tarihi Gelişimi*, (t.y.) Erişim tarihi: 29.03.2016.

<https://cografyabilim.wordpress.com/tag/nicholas-spykman/> *Jeopolitik Teoriler Ve Coğrafi Güç*, (t.y.) Erişim Tarihi: 19.06.2016.

<http://strateji.nedir.com> *Strateji nedir?* (t.y.), Erişim Tarihi: 06.05.2016.

<http://dunyaharptarihi.blogspot.com.tr/2010/11/cannae-savasi-mo-216.html> *Cannae Savaşı (M.Ö. 216)*, (t.y.), Erişim Tarihi: 20.04.2016.

<http://www.tarhibilimi.gen.tr/makale/turklerde-ordu/> *Türklerde Ordu*, (t.y.), Erişim Tarihi: 18.06.2016.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=POLİTİKA Tdk.gov.tr, *Politika*, (t.y.), Erişim Tarihi: 13.06.2016.

<http://parisedokunmak.blogspot.com.tr/2014/10/ve-o-gun-deniz-kpkrmzyd-d-day.html> *Ve o gün deniz kıpkırmızıydı*, (t.y.), Erişim Tarihi: 25.05.2016.

<http://www.makaleler.com/liberalizm-nedir> *Liberalizm nedir?* (t.y.), Erişim Tarihi: 24.05.2016.

<http://www.diken.com.tr/birinci-dunya-savasina-dair-dogru-bilinen-yanlislar/> Erişim Tarihi: 19.04.2016.

<http://www.emrecetinblog.com/nazi-teknolojisi-anlatilmayan-tarih/> Erişim Tarihi: 13.05.2016.

<http://listelist.com/pearl-harbor-baskini/> , Engin Özer, (t.y.), *Adım Adım Pearl Harbor Baskını*, Erişim Tarihi: 12.06.2016,

<https://cografyabilim.wordpress.com/tag/nicholas-spykman/> *Jeopolitik Teoriler Ve Coğrafi Güç*, (t.y.) Erişim Tarihi: 19.06.2016.

<http://cografyahocam.com/jeopolitik-teoriler/> Erişim Tarihi: 26.08.2016.

Görseller İçin İlgili Web Siteleri:

Resim – 1. Friedrich Ratzel :

<http://www.cografyamvehayat.com/friedrich-ratzel.html> *Friedrick Ratzel*,(t.y.),

Erişim Tarihi: 20.04.2016.

Resim – 2. Rudolf Kjellen :

<http://alchetron.com/Rudolf-Kjellen-1212228-W> *Rudolf Kjellen*, (t.y.), Erişim

Tarihi: 26.08.2016.

Resim – 3. Alfred T. Mahan :

<http://media-2.web.britannica.com/eb-media/86/25386-004-62E69D27.jpg>

Erişim Tarihi: 08.05.2016.

Resim – 4. Karl Haushofer :

<http://global.britannica.com/biography/Karl-Ernst-Haushofer> *Karl Haushofer*,

Erişim Tarihi: 11.06.2016.

Resim – 5. John Mackinder :

http://www.azquotes.com/author/43433-Halford_Mackinder *Halford Mackinder*

Quotes, Erişim Tarihi: 26.08.2016.

Resim – 6. Nicholas Spykman:

<http://alchetron.com/Nicholas-J-Spykman-1296495-W> *Nicholas Spykman*,

Erişim Tarihi: 04.01.2017.

Resim – 7. Kara hâkimiyet Teorisi Haritası :

<http://cografyahocam.com/jeopolitik-teoriler/> *Jeopolitik Teoriler*, Erişim Tarihi:

26.08.2016.

Resim – 8. Kenar kuşak ve Kalpgâh Haritası :

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423907217.pdf> *Klasik ve*

Eleştirel Jeopolitiğin Karşılaştırılması ve "Stratejik Derinliğin" Bu Bağlamda

İncelenmesi, Erişim Tarihi: 24.02.2016, s.25.

Resim – 9. Dünya Savaşı öncesi Almanya ve Alman Jeopolitiğinin Tıkanıklığı :

<http://aygunhoca.com/images/thumbnails/images/remote/images-harita2-52->

[Birinci_Dunya_Savasi_basinda_Avrupa-300x200.jpg](http://aygunhoca.com/images/thumbnails/images/remote/images-harita2-52-Birinci_Dunya_Savasi_basinda_Avrupa-300x200.jpg) Erişim Tarihi: 26.08.2016.

Resim – 10. II. Friedrich :

http://www.ilginctarih.com/wp-content/uploads/2014/06/tumblr_mvrtgmoYZg1rwjpyo1_500.jpg Erişim Tarihi: 25.04.2016.

Resim – 11. Otto Von Bismarck:

<http://www.belhaber.be/otto-von-bismarck-alman-imparatorlugu.html> *Otto Von Bismarck* , Erişim Tarihi: 04.01.2017.

Resim – 12. Adolf Hitler :

http://www.cheminsdememoire.gouv.fr/sites/default/files/styles/large/public/01_portrait_hitler.jpg Erişim Tarihi. 21.12.2016.

Resim – 13. Berlin Olimpiyat Stadyumu :

<http://www.emrecetinblog.com/nazi-teknolojisi-anlatilmayan-tarih/> Erişim Tarihi: 13.05.2016.

Resim – 14 Schwerer Gustav :

<http://rarehistoricalphotos.com/heavy-gustav-1941/> *Rare Historical Photos*,(t.y.) Erişim Tarihi: 18.12.2016,

Resim – 15. Batı Cephesinde Alman tutsaklar :

<http://www.gazetevatan.com/1-dunya-savasi-nin-gorulmemis-fotograflari-35352-galeri-foto-belgesel-fotogaleri/?Sayfa=20> Erişim Tarihi: 19.04.2016.

Resim – 16. İngiliz Topçusu Alman Siperlerini Bombalıyor :

<http://img-2.onedio.com/img/980/bound/2r0/5369f0b68ef700331eeb711e.jpg> Erişim T=26.08.2016.

Resim – 17. Selanik’te gaz maskeli Hint askerler eğitim yaparken :

<http://www.gazetevatan.com/1-dunya-savasi-nin-gorulmemis-fotograflari-35352-galeri-foto-belgesel-fotogaleri/?Sayfa=20> Erişim Tarihi: 19.04.2016.

Resim – 18. Osmanlı Makineli Tüfek birliği Gazze Şeridi'nde beklerken :

<http://www.gazetevatan.com/1-dunya-savasi-nin-gorulmemis-fotograflari-35352-galeri-foto-belgesel-fotogaleri/?Sayfa=20> Erişim Tarihi: 19.04.2016.

Resim – 19. Nazi mitingi :

http://www.tarihiolaylar.com/img/galeri/galeri_1937-nazi-mitingi-jpg_57065703_1427494927.jpg Erişim Tarihi: 26.08.2016

Resim – 20. Bismarck Savaş Gemisi

<http://www.trmilitary.com/viewtopic.php?t=2149> Erişim Tarihi: 31.12.2016.

Resim – 21. Adolf Hitler ve İtalyan başbakanı Benito Mussolini Münih’te:

https://www.ushmm.org/wlc/tr/media_ph.php?ModuleId=10007963&MediaId=2201 Erişim Tarihi: 19.04.2016

Resim – 22. Heinkel He 111 :

<http://acepilots.com/german/he111.html> Erişim Tarihi: 20.04.2016.

Resim – 23. Churchill bombardıman ardından Londra’yı incelerken:

<https://tr.pinterest.com/pin/474707616942863316/> Erişim T: 19.04.2016

Resim – 24. Messerschmitt Me 262 :

http://www.militaryfactory.com/aircraft/detail.asp?aircraft_id=108 Erişim Tarihi: 20.04.2016.

Resim – 25. Pearl Harbor Baskın öncesi :

<http://llcdn.listelist.com/listeliststatic/2014/12/perl020.jpg> Erişim Tarihi: 12.06.2016

Resim – 26. Normandiya Çıkartmasından bir görüntü :

<http://www.beybut.com/wp-content/uploads/2016/05/normandiya-3.jpg> Erişim Tarihi: 26.08.2016

Resim – 27. Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı’ndaki saldırıları :

<https://www.youtube.com/watch?v=BWqMHmNbACc> Erişim Tarihi: 26.08.2016

Resim – 28. Yahudi Katliamından Görüntüler ve Almanya’nın Auschwitz Kamplarında İnsanların Fırınlanması :

<http://www.sahindogan.com/wp-content/uploads/polonya/insanligin-sifir-noktasi-auschwitz-birkenau-olum-kampi/auschwitz-oluleri-yakma.jpg> Erişim Tarihi: 26.08.2016,

<http://fotogaleri.haberler.com/iste-nazi-soykirimi/> Erişim Tarihi 26.08.2016